

HRVATSKO MUZEJSKO DRUŠTVO
Sekcija za muzejsku pedagogiju
i kulturnu akciju

11. skup muzejskih pedagoga Hrvatske
s međunarodnim sudjelovanjem

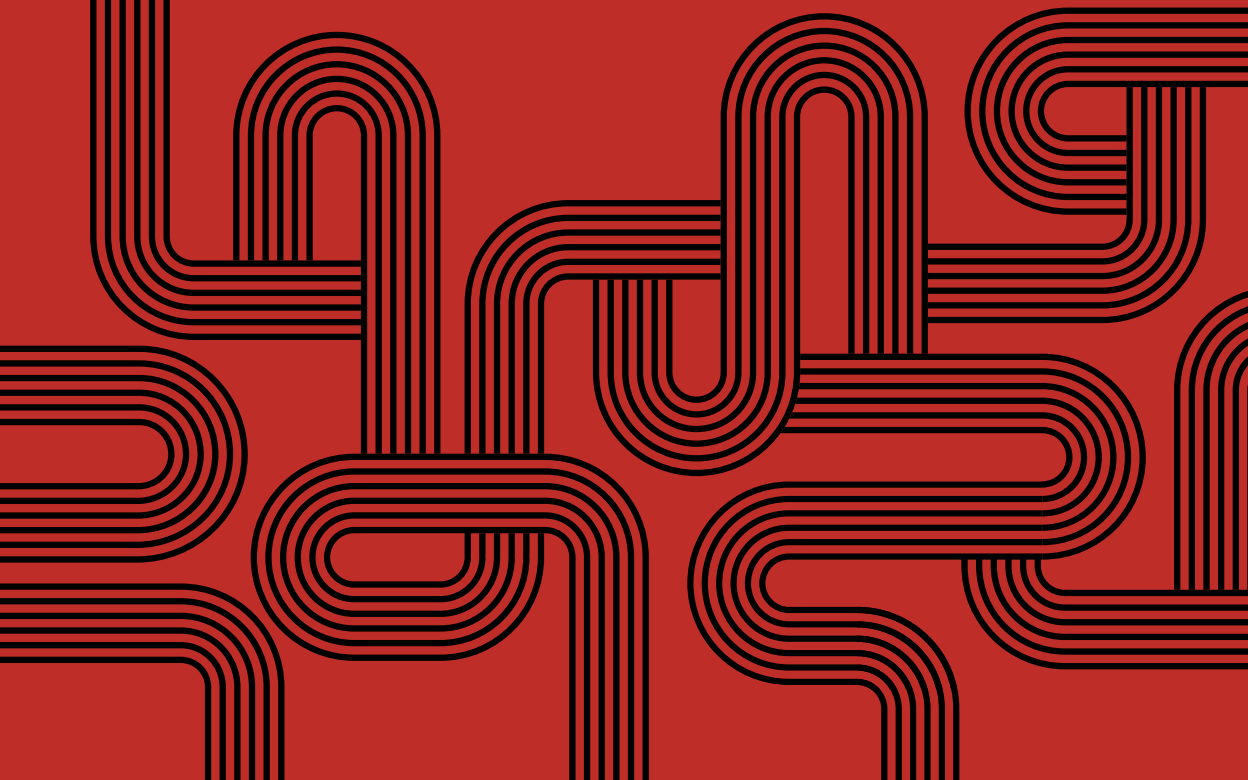
Šibenik, 23.-25.9.2020.

ZBORNİK RADOVA

ново

NORMALNO

Muzejska edukacija u izazovnim vremenima

NAKLADNIK

Hrvatsko muzejsko društvo

ZA NAKLADNIKA

Vlasta Krklec

UREDNICI

Jelena Roboz i Danko Dujmović

LEKTURA I KOREKTURA

Jelena Roboz i Danko Dujmović

VIZUALNI IDENTITET

2FG studio

OBLIKOVANJE I GRAFIČKA PRIPREMA

Ante Gudelj

ISSN

1848-4417

Zagreb, 2022.

HRVATSKO MUZEJSKO DRUŠTVO
Sekcija za muzejsku pedagogiju
i kulturnu akciju

11. skup muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem

ZBORNIK RADOVA

NOVO NORMALNO
Muzejska edukacija u izazovnim vremenima

23.-25. rujna 2020.
Muzej grada Šibenika

ORGANIZATOR 11. SKUPA
Sekcija za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju
Hrvatskog muzejskog društva u suradnji s Muzejom grada Šibenika

ORGANIZACIJSKI ODBOR
Vlasta Krklec, Paško Rakić, Željko Krnčević, Ivana Vučinović,
Renata Brezinščak, Jelena Roboz, Sunčica Drempetić, Danko Dujmović

Hrvatsko muzejsko društvo

8**JELENA ROBOZ, DANKO DUJMOVIĆ**

Predgovor

11**ŽELJKA JELAVIĆ**O novom normalnom i
muzejskim pedagozima**19****ANA SUDAREVIĆ**Interaktivni digitalni alati: poticaj i podrška
suradnji s korisnicima**27****JELENA ROBOZ**

HISMUS / Na putu u „Novo normalno doba“

36**MARIJAN BOGATIĆ**Edukativni kutak za mlade i one koji se
tako osjećaju**45****KRISTINA DELALIĆ VETENGL**Ljetni atelje ili kako kvalitetno iskoristiti
slobodno vrijeme**50****JOSIP BOBAN, BOŽE KOKAN, TINO MILAT,
DARKO STERMŠEK, DALIBOR VLADOVIĆ,
SANJA VRGOČ, NEDILJKO ŽEVARNJA**Edukativne aktivnosti Prirodoslovnog muzeja
Split za vrijeme pandemije bolesti COVID-19**54****KATARINA IVANIŠIN KARDUM**

Kratko, slatko i za ponovit

MARIJA SABOLIĆ, VESNA LEINER

Edukacijske aktivnosti i komuniciranje s publikom u Muzeju grada Zagreba nakon potresa u Zagrebu i u vrijeme pandemije koronavirusa SARS-CoV-2

62

KARLO MANDIĆ

Audio vodič Muzeja Domovinskog rata

70

MATEA GALETIĆ

Karta baštine Karlovačke županije

73

IRIS MARINOVIĆ

Galerija Meštrović – novi počeci i primjeri dobre prakse

77

ANTONIA TOMIĆ

Od kulinarskog vremeplova do *online* ljubavi

84

JELENA PETKOVIĆ

Edukativno-likovne radionice održane u Gradskom muzeju Varaždin u sklopu projekta *LIVING CASTLES*

92

DARIA DOMAZET, ANĐELA VRCA

Kako su vile odškrinule vrata Muzeja Cetinske krajine

101

ANTONIA MAMIĆ

Iz realnog u virtualno – virtualne radionice HMNU-a

107

ANA ŠKEGRO

MSU virtualna edukacija

113

121

PETRA ŠPARICA, RENATA BREZINŠČAK

#Prirodoslovni_online

131

ALEKSANDRA PITEŠA, IVONA MICHL

Novo normalno / Petodnevni virtualni program u Dubrovačkim muzejima

140

VLATKA LEMIĆ

CREARCH projekt – kreativni arhivi i razvoj publike

149

JELENA VEKIĆ BAŠIĆ

VRuM

158

DUNJA MARTIĆ ŠTEFAN, TINA ŠIREC DŽODAN

NOVO NORMALNO – Virtualni svijet muzejske pedagogije: edukacija na društvenim mrežama i u virtualnim učionicama

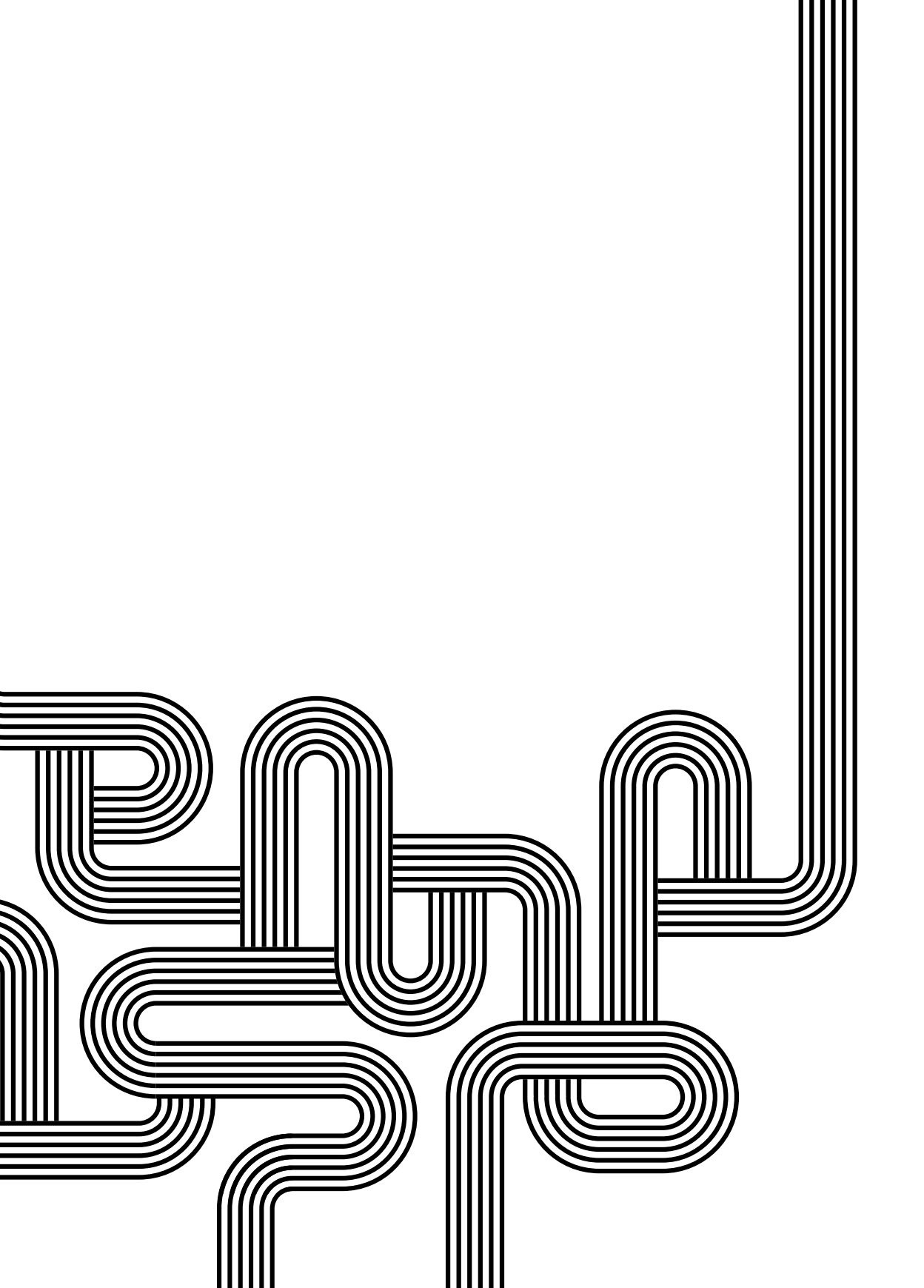
166

TEA GUDEK ŠNAJDAR

Mogućnosti suradnje muzeja i digitalnih medija u kreiranju virtualnih edukativnih sadržaja

174

Zaključci 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem

Predgovor

Dragi čitatelji,

pred vama je Zbornik 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, u organizaciji Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju Hrvatskog muzejskog društva.

Navedeni je Skup u Šibeniku bio organiziran i održan u nikada težim i nepredvidljivijim okolnostima trajanja svjetske pandemije bolesti COVID-19 – svega nekoliko mjeseci nakon proglašenja epidemije i razornog zagrebačkog potresa, uslijed promjenjivih epidemioloških mjera s ciljem sprečavanja širenja zaraze te drastičnog mijenjanja uvjeta svakodnevnog života i rada pučanstva, odnosno iznenadnog prelaska iz normalnog u – novo normalno. Potonje je, ujedno, bilo prikladno odabrano za temu 11. skupa.

Skup je održan od 23. do 25. rujna u suorganizaciji muzeja domaćina – Muzeja grada Šibenika. S obzirom na epidemiološki i financijski nepovoljnu i neizvjesnu situaciju te aktualno ograničenje broja sudionika, na Skupu je sudjelovalo točno 50 kolegica i kolega iz cijele Hrvatske, što je u vrijeme održavanja Skupa bio najveći mogući broj sudionika. Također, budući da je na snazi bila dvotjedna obavezna karantena prilikom prelaska granice, izostala je najavljena prisutnost kolega iz Srbije i Slovenije, što je prvi takav slučaj u povijesti Skupa.

Iako ponovno uz nedostatak financijske potpore nadležnih ustanova, isključivo zahvaljujući vlastitim sredstvima i uz kolegijalnu potporu i suradnju te volonterski rad, svemu usprkos, s veseljem vam donosimo ovaj Zbornik, u kojemu se ogleda stvarnost muzejske edukacije tijekom 2020. godine i načini na koje su se muzejski pedagozi i kustosi snašli u novim okolnostima djelovanja. Rad od kuće, pojačana aktivnost i *online* programi te komunikacija s korisnicima, zatvorena vrata muzejskih i ostalih ustanova u kulturi, socijalna distanca i strah od

širenja i posljedica zaraze te financijski i drugi izazovi ..., ogledaju se u svakom radu. No, ponegdje se kao glavni motiv ipak javlja veći, trajniji problem koji je zahvatio zagrebačke muzeje nakon razornog potresa, kojemu se nekoliko mjeseci nakon održavanja Skupa, nažalost, pridružio i razorni potres na Baniji.

Zbornik donosi dvadeset i dva pisana rada, od ukupno dvadeset i devet stručnih izlaganja izloženih na Skupu u obliku plenarnih i poster izlaganja te radionica. Sudionici 11. skupa mogli su poslušati dva plenarna izlaganja (Željka Jelavić, Etnografski muzej, Zagreb i Ana Sudarević, OŠ Dubovac, Karlovac), te 27 poster izlaganja. Osim navedenoga, za sudionike je organizirana stručna radionica te brojni dodatni sadržaji – poput stručnog razgleda muzeja i grada domaćina, Interpretacijskog centra katedrale sv. Jakova „Civitas Sacra“, Tvrđave sv. Mihovila i šibenske katedrale sv. Jakova, Srednjovjekovnog samostanskog mediteranskog vrta sv. Lovre te tematskog vodstva gradom inspiriranog Faustom Vrančićem koje je odradila kolegica Zlatka Rodin iz Memorijalnog centra „Faust Vrančić“ umjesto planiranog posjeta samom Centru na otoku Prviću (koji je bio otkazan zbog vremenskih prilika). Osim navedenoga, Skup je bio obogaćen raspravama i kraćim neobaveznim druženjima, na kojima su sudionici mogli u odgovarajućim epidemiološkim uvjetima nastaviti razmjenu iskustva i suradnju. Prilikom Skupa organiziran je i prikaz edukativnih muzejskih igara – Memory i Puzzle te otisnutih i online edukativnih publikacija, didaktičkih tiskanih materijala i prigodnih izdanja, koji je organizirala kolegica Renata Brezinščak. Poster izlaganja sudionika nakon završetka Skupa objavljena su na mrežnim stranicama HMD-a, kao podsjetnik na izlaganja, ali i svojevrsna izložba stručnih radova – postera.

Radi navedene neizvjesne i izmjenjive situacije vezane uz pandemiju, te aktualnih epidemioloških mjera Stožera civilne zaštite i ograničenja broja okupljenih, Skup je očekivano bio manjeg opsega sudionika, uz poštivanje svih propisanih epidemioloških mjera. Radovi u Zborniku 11. skupa odražavaju okolnosti koje su obilježile edukativno djelovanje i programe muzejskih ustanova, kako od ožujka 2020., tako i neposredno nakon završetka Skupa – u vrijeme nastanka radova. Stoga smatramo kako ostaju trajni podsjetnik na izazovno doba muzejske edukacije, koje, nadamo se, ipak neće trajati unedogled. Pred nama je uskoro i novi, 12. skup muzejskih pedagoga Hrvatske, a okolnosti djelovanja, iako još uvijek nisu kao pred-pandemijske, vraćaju se u svoju normalu pa nam nude razlog za vjerovanje kako će navedena ogra-

ničenja i prepreke opisane u radovima ostati dio sjećanja na prošlost. Uz usvojena nužna znanja i vještine iz tog „novog normalnog“ doba, možemo zaključiti, muzeji i muzejski pedagozi izašli su spremniji, jači i svjesniji izazova koji su pred nama – a naši posjetitelji ponovno su se mogli uvjeriti u činjenicu da muzejska edukacija niti u vrijeme potpuno zatvorenih vrata posjetiteljima ne može biti – i nije nedostupna.

Zahvaljujemo svim članovima Organizacijskog odbora na doprinosu u organizaciji i uspješnoj provedbi i održavanju Skupa, što je samo po sebi bio veliki uspjeh kad se stavi u okvire „novog normalnog“ na snazi. A našim domaćinima, djelatnicima i ravnatelju Muzeja grada Šibenika dugujemo jedno veliko hvala – na suorganizaciji i besprijekornom domaćinstvu te svim organiziranim pratećim programima, koji su obogatili Skup i omogućili njegovo održavanje a Šibenik nam utkali u sjećanje na nešto dobro i posebno, što nam se dogodilo tijekom 2020., u godini koja će nam svima trajno ostati u sjećanju kao ishodišna godina „novog normalnog“ doba.

Jelena Roboz i Danko Dujmović, urednici

O novom normalnom i muzejskim pedagogima

U radu se propituje što za muzeje u Hrvatskoj znači novo normalno. Je li kontinuirano smanjivanje potpora muzejskim programima redovno stanje ili je riječ o krizi. Predstavljani su primjeri aktivnosti u virtualnom svijetu u vrijeme zatvaranja muzeja uzrokovanog pandemijom COVID-19 u proljeće 2020. godine. Razmatra se i novi status muzejskih pedagoga, koji je posljedica uklanjanja muzejskog pedagoga kao stručnog muzejskog zvanja.

Pandemija COVID-19, proglašena u ožujku 2020. godine, promijenila je način života i rada i unijela je u svakodnevni govor sintagmu „novog normalnog“. Mediji su je prihvatili i široko je koriste kao samorazumljivu. No, iako često u upotrebi, nije olako prihvaćena od svih, napose ne od pojedinih stručnjaka.¹ Muzeji su se trebali trenutno prilagoditi novonastaloj situaciji u kojoj je istovremeno valjalo nastaviti kontakt s korisnicima kao i sa svim ostalim muzejskim poslovima. Podaci koje je prikupio Muzejski dokumentacijski centar u svome istraživanju provedenom u studenom 2020. godine pokazuju:

„...da su svi ispitani muzeji bili barem neko vrijeme zatvoreni za javnost tijekom proljetnog zatvaranja (*lockdown*). Razdoblje zatvorenosti kreće se od dva tjedna pa sve do nekoliko mjeseci, a gotovo polovica ispitanih muzeja je iskazalo da su bili zatvoreni za javnost u trajanju od 5 ili 6 tjedana, što se podudara s trajanjem zatvaranja.

¹ Roje Đapić: »... Ne znam kako je vama, ali meni nije normalno da ne mogu zagrliti prijatelje kad ih vidim, da radim psihoterapiju preko pleksiglasa, da malo dijete mora imati masku, da mu ne mogu dati bojice, da nemam terapijske pse, da se dijete boji da ću mu dati injekciju jer imam bijelu kutu... To zaista odskakače od nekog normalnog života... Vjerujem da je namjera u pozadini toga dobra, u smislu da damo ljudima neku krilaticu, neku pozitivnu energiju, neki optimizam. Međutim, ono što se onda paradoksalno dogodi je da se zapravo oduzima ljudima pravo da im je i dalje teško. Ovo je jedan produženi period prilagodbe na okolnosti koja zaista nisu normalne.“ <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/hrt-sto-znaci-novo-normalno-i-kako-ga-prihvatiti/> (01.09.2021.)

Ipak, najčešći uzrok duže zatvorenosti muzeja su posljedice potresa koji je pogodio Zagreb.²

Što je „normalno“, je li „normalno“ isto što i „uobičajeno“, je li „normalno“ ono što je prosječno i tko određuje normalnost? Sve su to pitanja koja zahtijevaju opširne odgovore, koji nadilaze okvire ovog rada.

Nama će za ovu priliku poslužiti *Rječnik sociologije*, koji „normalno“ definira kao ono što je uobičajeno, standardno, tipično. Dakako, različita društva i razdoblja imaju različite norme. Ono što je odskakalo od norme i smatrano je devijantnim, „nenormalnim“ u nekom razdoblju, u drugom je uobičajeno i ne dovodi se u pitanje. Može se reći da je „novo normalno“ situacija koja ranije nije bila poznata, a sada je uobičajena ili očekivana.

Što je normalno?

Da bismo vidjeli kakva je naša „normalnost“ ukratko ćemo predstaviti kakvo je stanje u muzejskom sektoru na primjeru financiranja muzejskih programa.

Poslužiti će nam za ilustraciju javno dostupni podaci o financiranju muzejskih programa s mrežnih stranica Ministarstva kulture i medija. Ta se sredstva dodjeljuju u okviru muzejsko-galerijske djelatnosti. Ministarstvo financira redovnu i programsku djelatnost muzeja kojima je osnivač Republika Hrvatska, ukupno njih 18, a u tri slučaja je suosnivač, dok se muzeji kojima su osnivači županije i jedinice lokalne samouprave javljaju na otvorene godišnje pozive za financiranje programa. Valja napomenuti i to da se od 2019. godine financiranje muzeja kojima je osnivač Republika Hrvatska ne iskazuje zajedno s financiranjem ostalih muzejskih programa koji imaju druge osnivače.

„Od 2019. godine napravljene su znatne izmjene u području financiranja programa vezanih za muzejsku djelatnost. Uveden je novi model financiranja programskih aktivnosti muzeja kojima je osnivač Ministarstvo kulture. Sredstva za njihov programski rad dodijeljena su izravno iz proračuna Ministarstva kulture bez postupka natjecanja s ostalim predlagateljima programa u kulturi na godišnjoj razini (na temelju odredbi novog Zakona o muzejima). Takav model omogućio je bolji uvid u upravljanje financijskim sredstvima ustanova kao i smanjenje administrativnih poslova“ (Muzejska djelatnost 2019:2).

² <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-1-12-2020/> (01.09.2021)

Godina	Iznos - godišnji programi muzejske djelatnosti
2010.	13.234.234,00 kn
2011.	12.970,245,08 kn
2012.	9.892.920,00 kn
2013.	9.933.200,00 kn
2014.	9.610.931,45 kn
2015.	7.490.100,00 kn
2016.	8.690.028,50 kn
2017.	8.209.735,00 kn
2018.	8.727,400,00 kn
2019.	5.421.540,71 kn
2020.	4.694.500,00 kn

TABLICA 1.

Kako se u zadnjem desetljeću smanjivao proračun Ministarstva kulture i medija, tako se smanjivalo i financiranje programskih aktivnosti muzeja (tablica 1).

Zbog uvođenja novog načina financiranja od 2019. godine vidljiv je i značajno manji broj financiranja muzejskih programa, te je usporedba financiranja muzejskih programa kompliciranija. Ilustracije radi, u 2010. godini financirano je 406 muzejskih programa, dok je u 2020. godini financirano samo njih 260. Financiranje muzejskih programa s lokalne razine uglavnom pokazuje sličan silazni trend (usp. Horjan 2020:89).

Možemo li, dakle, kontinuirano smanjivanje financijske potpore za muzejske programe javnim muzejima u posljednjoj dekadi smatrati normalnim stanjem? Ili je možda riječ o krizi? Je li kriza postala normalno stanje stvari?

Zatvorena vrata muzeja u pandemiji COVID-19, kao niti nakon potresa koji se dogodio u Zagrebu 22. ožujka 2020., nisu prekinula rad muzejskih stručnjaka, pa tako ni muzejskih pedagoga, koji su zbog nemogućnosti direktnog rada s publikom pojačali svoje aktivnosti u virtualnom svijetu. Tako je Muzejski dokumentacijski centar objavio da je od 97 muzeja koji su sudjelovali u *online* istraživanju o utjecaju pandemije na hrvatske muzeje:

„...čak 88 ispitanih odgovorilo da su se digitalnim putevima do svoje publike služili i prije zatvaranja, dok je 7 odgovorilo da to nisu čini-

li. Njih 74 je u usporedbi s istim razdobljem prošle godine objavljivalo više *online* sadržaja, dok njih 17 nije. Treba uzeti u obzir da neki muzeji već od ranije redovito, na dnevnoj bazi, objavljuju putem društvenih mreža, te da povećanje ne bi polučilo veći interes publike... Najčešće korištena društvena mreža među hrvatskim muzejima je Facebook (koju koristi 45% ispitanih), zatim ih 25% koristi Instagram, 17% YouTube, 7% Twitter, 2% Vimeo itd., dok je korištenje više od jednog kanala uobičajeno“.³

Primjeri triju etnografskih muzeja prikazuju na koji su način u pandemijsko doba zaključavanja dopirali do svojih korisnika:

1) Kustos Dubrovačkih muzeja – Etnografskog muzeja Rupe, Ivica Kipre, autor je koncepcije, a izrada virtualne izložbe *Karantena Dubrovnik 2020*, koju se može posjetiti na mrežnoj stranici <http://karantena.dumus.hr/hr/kategorije>, povjerena je tvrtki Novena (slika 1).

SLIKA 1.

Kipre objašnjava:

„Temeljna namjera projekta *#karantenadubrovnik2020* bila je zabilježiti društvenu memoriju, malu usmenu povijest pojedinaca i novonastali kulturno-socijalni, odnosno antropološki kontekst karantene. Naglasak je prvenstveno stavljen na izravno prikupljanje izvorne građe, utisaka, dojmova i promišljanja naših sugrađana kroz različite medije. Dali smo im priliku da nam iz svog kuta ocrtaju vlastitu svakodnevnicu, kako god oni to smatraju uputnim i potrebnim“.⁴

³ <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-1-12-2020/> (01.09.2021.)

⁴ <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/vijesti/kultura/kultura-u-doba-epidemije-dubrovcani-prikupili-gradu-za-virtualnu-izlozbu-o-zivotu-u-izolaciji-neki-su-dokumentirali-kuhanje-neki-sivanje-maski-1019266> (01.09.2021.)

2) Centar za nematerijalnu kulturu Istre Etnografskog muzeja Istre pokrenuo je putem društvenih mreža projekt *COVID-19/Dnevnici-20*, kojeg koordinira Nuša Hauser s ciljem stvaranja novog dokumentacijskog fonda. Korisnici mreža su pozvani da pošalju svoja pisana zapažanja, fotografije, audio i video materijale o tome kakav je njihov odnos prema bolesti COVID-19, kako izgleda njihova svakodnevnica, kakve se emocije razvijaju.

„Možemo biti sigurni da će ta i takva dokumentacija značiti razvoju dokumentacijskih fondova muzeja, budućim korisnicima, istraživačima i struci. Uvjereni smo da će svatko od nas i oni koji nakon nas dolaze u budućnosti htjeti znati kako je bilo živjeti i preživjeti s pandemijom COVID-19, s koronavirusom“.⁵

SLIKA 2.

3) *Muzej s kauča* program je kojeg je osmislio edukativni tim zagrebačkog Etnografskog muzeja: Anastazija Petrović, Silvia Vrsalović i Željka Jelavić (slika 2). Cilj je bio predstaviti različite sadržaje i zadržati kontakt s posjetiteljima i korisnicima u vrijeme kada je Muzej zbog potresa i provođenja pandemijskih mjera bio zatvoren za fizički posjet. Postojeće aktivnosti na društvenoj mreži Facebook i mrežnoj stranici Muzeja (<http://www.emz.hr/Edukacija/Muzej%20s%20kau%C4%8D>) dodatno su proširene. Od travnja 2020. godine

⁵ <http://www.cenki-cecii.com/nova-inicijativa-emi-ja-covid-19-dnevnici-20/> (01.09.2021.)

dva mjeseca su se ritmično utorkom, četvrtkom i subotom izmjenjivali sadržaji koji su uključivali predstavljanje „predmeta s pričom“ iz fundusa, radionice vještina, preporuke za čitanje, kratke dokumentarne filmove o ljubimcima, dio izložbe *O životinjama i ljudima* i narodne priče i bajke s različitih strana svijeta.

Ovi primjeri pokazuju da su u trenutku nastajanja polučili stanovit interes publike, a s izuzetkom dubrovačke virtualne izložbe, realizirani su bez dodatne podrške profesionalaca iz područja vizualnih medija i informatike. Međutim, postavlja se pitanje je li dugoročno, u vremenu sve bržeg nastajanja novih tehnoloških rješenja, moguće zadržati publiku sadržajima koji sporo prate razvoj digitalnog svijeta? Pitanje koje se nameće je kako muzeji mogu zainteresirati publiku za nove i različite oblike prezentacije u digitalnom okruženju ako se ulaganja kontinuirano smanjuju, vlastiti prihodi nisu dovoljni za financiranje novih skupih i atraktivnih rješenja, a još k tomu ne postoji mogućnost zapošljavanja stručnjaka za ta područja (usp. Horjan 2020:60)?

Što je novo? – O zvanju muzejskog pedagoga

Sredinom 1990-ih grupa muzealaca koja se bavila edukacijom i radom s posjetiteljima zalagala se za uključivanje i vidljivost te izjednačavanje svog statusa s kustosima, što u to vrijeme u većini muzeja nije bio slučaj. Mnoge su se kolegice tada žalile da se njihov stručni rad s korisnicima ne vrednuje na adekvatan način. „Često se zna reći da se muzejski pedagozi samo „igraju“, nažalost uz negativnu konotaciju, misleći na razne dječje igraonice“ (Škarić 2002:9). Okupljeni u Sekciji za muzejsku pedagogiju Hrvatskoga muzejskog društva, predlagali su i novo muzejsko zvanje. Pri Muzejskom dokumentacijskom centru oformljena je i radna skupina koja je izradila nacrt. Upravo zbog izjednačavanja statusa i mogućnosti napredovanja onih koji se bave zbirkama i onih koji kreiraju i provode edukativne programe, neki od nas predlagali su u to vrijeme novo zvanje kustos pedagog (Brezinščak, Jelavić 1996/97:103). Iz zone nevidljivosti izbavio ih je Zakon o muzejima iz 1998. godine, koji uvodi muzejskog pedagoga kao novo muzejsko zvanje (članak 37.). Istim se zakonom propisuju i uvjeti za napredovanje u muzejskim zvanjima. Detaljan pregled zakonodavstva o muzejima donose Šojat Bikić i Mašić u tekstu *Produkcija i komunikacija muzealnog znanja – referentni okvir za definiranje zvanja u muzejskoj struci*, objavljenom u 50. broju *Informatice museologice* iz 2019. godine. U svojoj iscrpnoj analizi zakonodavnog vrludanja autori isti-

ču, pozivajući se, između ostalog, na Etički kodeks ICOM-a, nužnost osiguravanja ravnopravnosti svih muzejskih struka. Isto tako, svjesni da su kustos, tehničar i preparator zvanja s najdužom poviješću, upozoravaju na potrebu uključivanja novih muzejskih zvanja potrebnih za komunikaciju i produkciju muzealnog znanja. Zakon o muzejima iz 2015. godine donosi prvu novinu: iz muzejskih stručnih zvanja briše se zvanje muzejski pedagog i svrstava u kategoriju „ostalih stručnih poslova“ zajedno s dokumentaristom, informatičarom, voditeljem marketinga, odnosa s javnošću i restauratorom, da bi u Pravilniku o stručnim muzejskim zvanjima i drugim zvanjima u muzejskoj djelatnosti te uvjetima i načinu njihova stjecanja iz 2019. godine završili u kategoriji „druga stručna muzejska zvanja“. Stoga se možemo složiti s autorima spomenutog teksta koji ističu: „Stječe se dojam da se zakonodavac, pa i neki konzervativniji, ali dominantni muzealci, ne mogu odlučiti što bi s muzejskim pedagogom“ (Šojat Bikić, Mašić 2019:31).

Komunikacijska i obrazovna uloga u samoj su srži muzejskog djelovanja. Nije potrebno isticati da je suvremeni muzej složeni sustav koji iziskuje i specijalistička znanja pa bi shodno tome pored kustosa bilo nužno u stručna muzejska zvanja uključiti, pored ostalih, i muzejskog pedagoga. Nakon dva desetljeća razvijanja prakse i teorijskih pristupa, muzejski pedagozi nalaze se ponovno u zoni nevidljivosti. Možemo li to prihvatiti kao „novo normalno“?

Summary

The paper examines what the new normal means for museums in Croatia. Is the continuous reduction of support for museum programs a regular situation or is it a crisis? Examples of activities in the virtual world at the time of the museum's closure caused by the COVID-19 pandemic in the spring of 2020 are presented. The new status of museum educators, which is a consequence of the removal of the museum educator as a professional museum vocation, is also being considered.

Literatura

- Horjan, Goranka. 2020. „Strateško planiranje i upravljanje u nacionalnim muzejima“. *Muzeologija* 57:3-240.
- Brezinščak, Renata; Jelavić, Željka. 1996/1997. „Uloga i status kustosa pedagoga u djelatnosti muzeja“. *Anali Galerije Antuna Augustinčića* 16/17:101-106.

Škarić, Mila. 2002. „Muzejska pedagogija u Hrvatskoj.“ U *Zbornik radova I. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Pula 14.-16.lipnja 2001.* Mila Škarić, gl. ur. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, str. 7-13.

Šojat Bikić, Maja; Mašić, Boris. 2019. „Produkcija i komunikacija muzealnog znanja – referentni okvir za definiranje zvanja u muzejskoj struci“. *Informatica museologica* 50:29-36.

„HRT: Što znači „novo normalno“ i kako ga prihvatiti?“. 2020. <https://www.poliklinika-djeca.hr/aktualno/novosti/hrt-sto-znaci-novo-normalno-i-kako-ga-prihvatiti/> (01.09.2021.)

Kalajdžić, Ahmet. 2020. „KULTURA U DOBA EPIDEMIJE Dubrovčani prikupili građu za virtualnu izložbu o životu u izolaciji - neki su dokumentirali kuhanje, neki šivanje maski...“. *Dubrovački vjesnik*, 02.05.2020. <https://dubrovacki.slobodnadalmacija.hr/dubrovnik/vijesti/kultura/kultura-u-doba-epidemije-dubrovcani-prikupili-gradju-za-virtualnu-izlozbu-o-zivotu-u-izolaciji-neki-su-dokumentirali-kuhanje-neki-sivanje-maski-1019266> (01.09.2021.)

„MDC istraživanje – utjecaj pandemija na muzeje u Hrvatskoj“. 2020. *Newsletter* 129, 01.12.2020. <https://mdc.hr/hr/mdc/publikacije/newsletter/newsletter-1-12-2020/> (01.09.2021.)

Muzejska djelatnost 2019. <https://min-kulture.gov.hr/UserDocsImages/arhiva/Odobreni%20programi%202019/Za%20web/analize/Analiza%20-%20Muzejska%20djelatnost.pdf> (01.09.2021.)

„Nova inicijativa EMI-ja: Covid-19 / Dnevnic-20“. 2020. <http://www.cenki-cecii.com/nova-inicijativa-emi-ja-covid-19-dnevnic-20/> (01.09.2021.)

Interaktivni digitalni alati: poticaj i podrška suradnji s korisnicima

Profesije primarno orijentirane na interakciju s korisnicima našle su se u nezavidnom položaju tijekom potpune karantene u proljeće 2020. godine. Bila je to prilika za osmišljavanje novih sadržaja i oblika komunikacije. Brza, kvalitetna i dobro prihvaćena ponuda dokaz je da su se djelatnici izvrsno snašli u virtualnom svijetu. Edukativne i zabavne aktivnosti i sadržaji nudili su se na mrežnim stranicama ustanova. O potrebi ovakvih sadržaja svjedoči i činjenica da su se mnogi nastavili dopunjavati i nakon povratka u fizički prostor ustanove.

Informacijska i komunikacijska tehnologija te internet svakodnevni su alati koji se danas koriste podjednakim intenzitetom u poslovne i privatne svrhe, stoga treba iskoristiti potencijale koje imaju i nude. Posebno su zahvalni u radu s mlađom populacijom, kojoj je suvremena tehnologija bliska i koju prihvaćaju s lakoćom. Promatrajući u tom kontekstu kulturne institucije poput muzeja i ostalih kulturnih te odgojno-obrazovnih ustanova, brojne su vrste materijala koji se mogu osmisлити i ponuditi korisnicima u virtualnom okruženju. Ponajprije, to su sadržaji informativnog te edukativno-zabavnog karaktera kojima je cilj, s jedne strane, informirati, poučiti i zabaviti te tako dati doprinos kvalitetnom provođenju slobodnog vremena pojedinca; s druge strane, ovako oblikovani i ponuđeni materijali mogu pomoći pri jačem uključivanju kako postojećih tako i potencijalnih korisnika u aktivno korištenje osmišljenih sadržaja, pa čak i kreiranje istih. U kontekstu edukacije prestaje samo „konzumiranje“ sadržaja, već se poučavanje, pa i učenje, odvija kroz suradnju i kreiranje vlastitih sadržaja uz pomoć računala i drugih korisnika (Kurikulum međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole 2019).

Opisane mogućnosti ostvarive su pomoću takozvanih mrežnih (*web*) 2.0 alata ili mrežnih alata. Radi se o skupini alata koji podrazumijevaju interaktivnu upotrebu interneta, jer omogućuju pojedincu da sam stvara i objavljuje različite sadržaje. Nadalje, među glavne karakteristike mrežnih 2.0 alata navode se njihova stalna dostupnost, jednostavnost pri korištenju, a za rad nije potrebna instalacija na računalo, niti postoje posebni zahtjevi prema korisnikovom računalu (Ružić 2011:2). Uz to, alati nude mogućnost da oblikovani materijali budu objavljeni na službenim mrežnim stranicama institucije, ali i podijeljeni na društvenim mrežama i ostalim mrežnim mjestima, bilo preko poveznice ili kao ugrađeni (*embed*) materijal na mrežnoj stranici. A svakako jedna od njihovih najvećih prednosti je i činjenica da su besplatni, ako ne u potpunosti, a onda barem jednim svojim dijelom.

Ovako kreirane sadržaje karakterizira vizualna atraktivnost, brza i jednostavna dostupnost, a rad s njima je najčešće intuitivan i lagan za korištenje (*user friendly*). Također, ne zahtijevaju puno specifičnog tehničkog, informatičkog predznanja pa upravo ta tehnička nezahtjevnost omogućava autorima digitalnih i virtualnih materijala da im prioritet pri oblikovanju materijala bude vjerodostojnost, kvaliteta i profesionalnost sadržaja (Herring 2008:45-52).

Interaktivni mrežni alati

1) Mogućnosti i dobrobiti korištenja

S obzirom na brojnost mrežnih alata, potrebno je pomno proučiti njihove mogućnosti te ih uskladiti s ciljanom skupinom, za koju se priprema određeni sadržaj, te sa samim sadržajem koji se želi prezentirati publici. Preporuka je usmjeriti se na manju skupinu korisnika jer se tako lakše i preciznije mogu upoznati i zadovoljiti njihove navike i potrebe.

S jedne strane, postoje alati koji su namijenjeni prvenstveno (pasivnoj) prezentaciji sadržaja, poput ISSUU alata (www.issuu.com). Njegova glavna odlika je vizualna atraktivnost materijala koji, zahvaljujući efektu „listanja stranica“, podsjeća na tiskane publikacije, a prednost mu je sama priprema materijala, koja se radi neovisno o priključenosti na internet (*offline*), koristeći neki od MS-Office programa, npr. Word, PowerPoint i sl. Nakon toga, potrebno je samo učitati (*upload*) dokument na mrežnu stranicu ISSUU-a te ga pomoću poveznice podijeliti s korisnicima (slika 1).

„Efekt listanja stranica“ omogućava i alat StoryJumper (www.

SLIKA 1.

Mapa muzeja, oblikovana pomoću alata ISSUU.com

storyjumper.com), no za razliku od ISSUU-a, rad u ovom alatu odvija se isključivo na internetu (*online*). Osim toga, StoryJumper omogućava i međusobnu suradnju više autora, odnosno na istom materijalu može raditi više registriranih korisnika. To može biti posebno zanimljivo i praktično u vrijeme kada je ograničena suradnja uživo, dok se istovremeno dokida vremensko-prostorna pa i dobna granica za suradnju, kao i komunikaciju općenito. Sličan alat je i Book Creator (<https://bookcreator.com/>), a primjeri korištenja svih triju alata su: oblikovanje foto-albuma, izrada digitalne slikovnice ili edukativnog materijala, uz mogućnosti korištenja vlastitih fotografija, kao i onih s interneta, dodavanje videozapisa te pisanje teksta. Pritom treba provjeriti ograničenje u mogućnostima uređivanja teksta (izbor fonta, boje i veličine slova itd.) te paziti da ostala multimedija bude odgovarajuće veličine (u megabajtima) kako bi se materijal brzo učitavao jer nemaju svi korisnici jednako brzu internetsku vezu. Također, sporo učitavanje materijala može odbiti korisnika da ga uopće koristi, stoga je preporuka da se materijal u potpunosti učita u roku od deset sekundi (Paciotti 2019).

Prezentacija sadržaja, uglavnom slikovnog materijala, moguća je i pomoću alata Emaze (<https://www.emaze.com/>) i Artsteps (<https://www.artsteps.com/>). Oba alata služe za oblikovanje virtualne izložbe, uz mogućnost postavljanja vlastitih slika pa i videozapisa na virtualne zidove. A korisnici se pomoću miša ili tipkovnice „kreću“ po prostoru. Ovako uređene izložbe mogu se postaviti na vlastitu mrežnu stranicu

SLIKA 2.

Primjer virtualne izložbe u virtualnom prostoru u alatu Artsteps

pomoću poveznice, ili ih se može ugraditi (*embed*) na stranicu (slika 2).

Ranije je već spomenuta važnost i težnja za komunikacijom i povratnom informacijom korisnika u virtualnom okruženju, a takve opcije nudi alat Mentimeter (www.mentimeter.com). Njegova osnovna namjena je omogućiti intenzivnu interakciju s publikom dobivanjem povratnih informacija u obliku komentara, prijedloga, kritika, glasanja i slično. Mentimeter se može koristiti podjednako u interakciji uživo, u fizičkom prostoru, i na daljinu, tijekom npr. mrežnih seminara (*webinar*), a osim trenutne povratne informacije moguće je ponuditi i duže vremensko razdoblje za prikupljanje traženih informacija. Dobivene rezultate moguće je prezentirati odmah ili ih objaviti po završetku aktivnosti, a autor sam može odabrati način njihovog prikaza, koji je također grafički vrlo dopadljiv.

Sljedeća velika skupina mrežnih 2.0 alata odnosi se na alate pomoću kojih se mogu kreirati igre, a publiku, odnosno sudionike, definirat će sadržaj. Radi se o jednostavnim igrama, točnije o digitalnim inačicama poznatih klasičnih igara poput Pamtilice (*Memory*), Vješala, Čovječje ne ljuti se, kao i premetaljkama, slagalicama (*puzzle*) i ostalim sličnim igrama. No, moguće je kreirati i neke nove igre specifične za *online* okruženje: Kolo sreće, kvizovi, lov na blago (*escape room*)... Alati pomoću kojih je moguće oblikovati navedeno su Flippity (www.flippity.net), Wordwall (www.wordwall.net), LearningApps (www.learningapps.com), JigsawPlanet (www.jigsawplanet.com) i brojni drugi. Zajedničko im je da nude gotove obrasce koje svaki korisnik sadržajno

SLIKA 3.
Obrasci za (pre)oblikovanje igara u alatu Flippity.net

može prilagoditi svojim potrebama (slika 3).

Spomenuti alati, kao i brojni drugi njima slični, mogu se koristiti neovisno jedan o drugome, odnosno, materijali i igre mogu se kreirati samo pomoću jednog alata. No, zanimljivo, korisno i atraktivno može biti njihovo povezivanje, odnosno, kombinacija produkata korištenih alata kako bi se stvorio konačni proizvod, poput popularnog lova na blago. Jednostavno rješenje za to može biti Google obrazac, u kojem se nižu pitanja, a odgovore treba dobiti rješavajući zadatke oblikovane u nekom od mrežnih 2.0 alata, koji se u obrazac postavljaju pomoću poveznica, npr. <https://bit.ly/3uyWq2A>.

Posebna je vrijednost i mogućnost dodavanja poveznica na kvalitetne mrežne izvore informacija (enciklopedije, priručnike, atlase itd.) s ciljem pomoći pronalaska odgovora. Na taj način korisnike – sudionike potiče se da, rješavajući postavljene zadatke i probleme, istražuju i produbljuju svoje znanje o određenoj temi te se tako izravno potiče informacijska pismenost, što je od velikog značaja posebice kada se radi o mlađoj populaciji korisnika.

U konačnici, koji god alat odabrali, pozitivna je činjenica da će sadržaj biti dostupan većem broju korisnika nego, primjerice, tiskani materijal ili igra čiji sudionici moraju biti prisutni na lokaciji muzeja. Osim toga, ovako pripremljen materijal do svih korisnika doći će u identičnoj formi, a tome pridonosi i činjenica da većina ovih alata omogućava pregled i korištenje materijala na različitim ekranima (tablet, mobitel i slično).

2) Ograničenja u radu s mrežnim alatima

Međutim, treba biti svjestan da mrežni alati, u svojim besplatnim

inačicama, imaju određena ograničenja, a pozornost treba posvetiti i nekim tehničkim zahtjevima prilikom korištenja alata. Prije svega treba provjeriti postoji li ograničenje u broju materijala koji se mogu besplatno kreirati unutar jednog računa pa, s obzirom na to, biti spreman prilagoditi se tom ograničenju. Neka od rješenja mogu biti kreiranje više računa u takvom alatu, redovito brisanje starijih materijala da bi se kreiralo nove i slično. Isto tako, treba biti svjestan činjenice da je moguće ukidanje pojedinih besplatnih opcija, odnosno, da se s vremenom mijenjaju pravila i uvjeti korištenja besplatnih mogućnosti alata.

Prije početka rada u alatu potrebno je registrirati se što, između ostaloga, podrazumijeva i navođenje adrese e-pošte. To znači da će, češće ili rjeđe, u elektroničku poštu stizati obavijesti i reklame, često kao neželjena pošta. Nadalje, svaki će uradak imati logo ili neko drugo obilježje vlasnika alata, ako se za oblikovanje koriste besplatne opcije.

Iako za korištenje većine mrežnih 2.0 alata nije potrebno specifično tehničko znanje, treba biti svjestan tehničkih mogućnosti i tehničkih ograničenja na koja se može naići tijekom rada u pojedinom alatu. Primjerice, neki alati prilagođeni su određenom mrežnom pregledniku, odnosno efekti i mogućnosti u potpunosti će raditi samo u jednom pregledniku, npr. u Google Chrome-u, dok će samo djelomično raditi u ostalim preglednicima. Također, u zadnje vrijeme poteškoće može uzrokovati nepodržavanje Flash-a, pa je onemogućen pristup nekim alatima, odnosno materijalima, za čije je oblikovanje i korištenje Flash potreban.

Uza sve to, treba biti spreman na često nenajavljene promjene izgleda i rasporeda elemenata na mrežnoj stranici pojedinog alata, što na prvi pogled može djelovati zbunjujuće, no to se uglavnom događa s ciljem ažuriranja, poboljšanja mogućnosti koje se nude te usklađivanja s trenutnim trendovima u oblikovanju mrežnih stranica. Uglavnom je potrebno kratko vrijeme da se navikne na novi izgled mrežne stranice.

Govoreći o ograničenjima, vezanim uz korištenje digitalnih i virtualnih materijala, ne smije se zaboraviti činjenica da još uvijek nemaju svi potrebnu tehniku i tehnologiju pa je tako moguće da jedan dio korisnika ipak neće moći pristupiti pripremljenim materijalima, ili će im to biti otežano zbog, primjerice, spore internetske veze. Osim toga, nužno je posebnu pozornost posvetiti i vremenu koje je planirano da korisnik provede uz ekran, koristeći digitalne i virtualne materijale, posebno ukoliko su namijenjeni mlađoj publici.

Zaključak

Intenzitet svakodnevnog korištenja informacijsko-komunikacijske tehnologije treba shvatiti kao poziv da se poslovanje i usluge kulturnih, odgojnih i obrazovnih institucija prilagode virtualnom okruženju, posebno ukoliko se obraćaju mlađoj publici te s obzirom na trenutnu situaciju u društvu, vezanu uz brojna ograničenja okupljanja i druženja uživo. Internet kao medij pruža mogućnost jednostavne izrade kvalitetnih i vrijednih edukativnih, ali i zabavnih, materijala, vizualno vrlo atraktivnih i privlačnih, posebno djeci i mladima. Imajući na umu ciljanu publiku, sadržaj koji se želi predstaviti te prednosti i moguće nedostatke pojedinih mrežnih 2.0 alata, mogu se oblikovati materijali koji će svim korisnicima biti na raspolaganju u identičnom obliku, bez obzira gdje se oni fizički nalazili, a čije je korištenje jednostavno i intuitivno. Uz to, mrežne 2.0 alate karakterizira interaktivnost pa se korisnicima može omogućiti objavljivanje i dijeljenje sadržaja, dodavanje vlastitih uradaka, komentara i poveznica, pretraživanje informacija i služenje raznim izvorima, čime aktivno sudjeluju u zajednici i ispunjavaju svoje informacijske, društvene i kulturne potrebe.

Na kraju treba reći da ovako promišljena uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije doprinosi digitalnom opismenjavanju korisnika, prvenstveno onih najmlađih.

Summary

Professions primary oriented on everyday interaction with its users, specially the youngest one, found themselves in a difficult situation during the lockdown in Spring 2020. Instead of meetings on site, live interaction during activities and live feedback from users, they had to adjust their business to digital environment, as a way of staying in contact with the users. It was taken as an opportunity to design new services, new contents as well as new means of communication and cooperation between the institution and its users. Fast and well accepted offer is a proof of excellent adaptation to digital environment and readiness for accepting new situation, characterized by improvisation, imagination and creativity and above all taking care of its users (i.e., visitors). Educational and fun activities as well as free contents were offered on official websites, but a lot of that was promoted on Internet portals, social networks etc. It was the best affirmation of quality, but also the need for such content. That is the reason why many of institutions update its digital content after the physical visits were possible again.

Literatura

Paciotti, Barbara. 2019. *6 Steps to Create a Great SchoolLibraryWebsite. Looking Backward – No SweatLibraryLessons & Management That Works : reflections from A MiddleSchoolLibrarian*. <https://lookingbackward.edublogs.org/2019/12/04/school-lib-website/> (03.11.2020.).

Herring, James E. 2008. *Internetske i informacijske vještine : priručnik za učitelje i školske knjižničare*. Dominović. Zagreb.

Kurikulum međupredmetne teme Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije za osnovne i srednje škole. 2019. https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_150.html (09.04.2021.).

Ljubić Klemše, Nataša. 2010. „Web 2.0 alati i e-učenje u primarnom obrazovanju“. *Pogled kroz prozor : Digitalni časopis za obrazovne stručnjake*. <https://pogledkrozprozor.wordpress.com/2010/11/27/web-2-0-alati-i-e-ucenje-u-primarnom-obrazovanju/> (09.04.2021.).

Ružić, Ivana. 2011. *Primjena web 2.0 alata u osnovnoškolskom obrazovanju*. https://cuc.carnet.hr/2011/images/c_5_web2_0e782.pdf?dm_document_id=472&dm_dnl=1 (09.04.2021.).

HISMUS / Na putu u „Novo normalno doba“

U radu su predstavljeni putevi komunikacije i prilagodbe Hrvatskog povijesnog muzeja novonastaloj situaciji, vezano uz pandemijsko i postpotresno razdoblje 2020. Predstavljene su prilagodba edukativnih sadržaja virtualnoj prezentaciji putem društvenih mreža, pojačana interakcija s “nevidljivim” korisnicima, pronalaženje novih metoda javnog djelovanja i međuinstitucionalna suradnja, izazovi, prepreke i mogućnosti – dobre i loše strane aktualne situacije u kojoj muzeji postaju virtualno sve vidljiviji, a publika željna novih sadržaja, ujedno i sve više “nevidljiva”.

Godina 2020. za mnoge nije krenula očekivanim putem. Situacija u kojoj se našao Hrvatski povijesni muzej od ožujka (18.03. zbog epidemije su zatvoreni izložbeni prostori u Matoševoj ulici i u Francuskom paviljonu / 22.03. Zagreb je pogođen razornim potresom – zbog oštećenja Muzej je unedogled trajno zatvoren za javnost / gubitak financijskih sredstava i mogućnosti javnog djelovanja) označila je početak njegovog puta u novo doba, već prethodno otežanog nepostojanjem trajnog i dostatnog prostora, te postavljanja retoričkog pitanja – koliko dugo će trajati ovo “novo normalno”, i što nam ono sve (do)nosi?

Jedno od glavnih pitanja vezano je uz organizaciju sadašnjeg i budućeg rada i javno djelovanje Muzeja, koje, uz skrb za baštinu, nužno podrazumijeva i kontinuiranu komunikaciju, interpretaciju iste te edukaciju korisnika – rad s publikom. Drugim riječima, dostupnost Muzeja, koji nikada do sada nije bio trajno zatvoren i – manje dostupan.

Izazovi

Hrvatski povijesni muzej je u baroknoj palači Vojković-Oršić-Kul-

mer-Rauch privremeno smješten od 1959. i u njoj je tijekom desetljeća razvio bogatu izložbenu, edukativnu i publicističku djelatnost. No, unatoč reprezentativnosti prostora, Palača je od početka bila premale na za nacionalni muzej, koji u svojim zbirka čuva više od 300.000 predmeta od izuzetnog značaja za predstavljanje nacionalne povijesti od vremena ranog srednjovjekovlja do suvremenog doba. Upravo je nedostatak prostora i nepostojanje stalne lokacije bio glavni razlog zbog kojega Muzej nikada nije uspio (unatoč brojnim pokušajima i nastojanjima) ostvariti svoje poslanje i javnosti predstaviti stalni postav. Usprkos izazovima, Muzej je razvio živu i redovitu izložbenu djelatnost, te aktivno i kontinuirano edukativno djelovanje. Točnije, u Muzeju je već dugi niz godina vrlo aktivna muzejska pedagoška praksa, te danas u stalnoj ponudi ima 20-tak raznovrsnih radionica, vezanih uz teme iz hrvatske prošlosti i istaknute pojedince te povijesne događaje i razdoblja, koje su prilagođene različitim skupinama posjetitelja.

Pandemiju COVID-19 i razorni potres u ožujku 2020. Hrvatski povijesni muzej je dočekaao s dvije aktualne izložbe, koje su bile postavljene u dva izložbena prostora u Zagrebu. Prva je bila izložba *Varvaria / Breberium / Bribir: razotkrivanje slojeva*, koju je HPM ostvario u suradnji s Muzejom hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu i Muzejom grada Šibenika. Izložba je bila postavljena u Muzeju od 21.11.2019. i trebala je ostati otvorena za javnost do 24.05.2020. Druga je izložba bila *Ako tebe zaboravim... - Holokaust u Hrvatskoj 1941.-1945. – Zadnje odredište Auschwitz*, koju je Muzej ostvario u suradnji s Hrvatskim državnim arhivom pod visokim pokroviteljstvom Vlade Republike Hrvatske, za vrijeme predsjedanja Hrvatske Vijećem Europske unije. Izložba je bila postavljena u Francuskom paviljonu od 05.02.2020., a trebala je biti otvorena za javnost do 21.04. iste godine. Zbog izbijanja pandemije, a potom i posljedica razornog potresa, obje izložbe bile su zatvorene za javnost 18.03.2020. Valja napomenuti kako su uz dobro posjećene izložbe bili organizirani prateći edukativni programi, kao i činjenicu da su obje izložbe postigle veliki uspjeh i osvojile brojna priznanja i nagrade struke.⁶

U takvoj situaciji Muzej je dočekaao proljetno potpuno zatvaranje vezano uz proglašenje pandemije COVID-19 te trajno zatvaranje vrata

⁶Autorskom timu izložbe *Varvaria/Breberium/Bribir:razotkrivanje slojeva* 14.10.2021. dodijeljena je Godišnja nagrada „Josip Brunšmid“ Hrvatskog arheološkog društva za 2020. godinu; Hrvatskom povijesnom muzeju 12.11.2021. dodijeljeno je posebno priznanje Hrvatskog muzejskog društva za 2020. godinu, za realiziranu izložbu *Ako tebe zaboravim... - Holokaust u Hrvatskoj 1941.-1945. / Zadnje odredište Auschwitz; za postav izložbe HPM-a Ako tebe zaboravim...* 24.04.2021. dodijeljena je Godišnja nagrada „Bernardo Bernardi“ Udruženja hrvatskih arhitekata za 2020. godinu. <https://hismus.hr/hr/o-muzeju/nagrade/> (22.07.2021.)

– do daljnjega, zbog teškog oštećenja muzejske palače.

Sve navedeno označilo je izazov za stručni muzejski kadar, čemu se priključio i izazov rada od kuće, koji je uskoro zamijenio rad u timovima i potom (u svibnju, odnosno lipnju 2020.) i povratak stručnih djelatnika u muzejske prostore, da bi već od studenoga, radi pogoršanja epidemiološke situacije, uslijedio novi raspored u timove i rad od kuće. Najveći izazovi bili su pitanje sigurnosti i organizacije rada, te pitanje zaštite muzejskih zbirki. No, ujedno se javilo još jedno izuzetno važno pitanje – organizacije i mogućnosti nastavka javnog djelovanja Muzeja, kao i daljnje edukacije posjetitelja. Zbog navedenih objektivnih okolnosti, javno djelovanje Muzeja bilo je privremeno dostupno isključivo virtualnim putem. Stoga je stručni tim, koji je uključivao muzejsku pedagoginju i kustose te muzejsku informatičarku, još u ožujku 2020. pristupio pojačanoj objavi i kreiranju raznolikih sadržaja na svim dostupnim službenim muzejskim platformama i kanalima – putem muzejskih mrežnih stranica i društvenih mreža – u tom trenutku Facebook stranici. Uskoro je otvoren i službeni Instagram profil te je uredništvo muzejskih mrežnih stranica i društvenih mreža paralelno objavljivalo sadržaje na navedenim platformama, oformilo dvotjedni bilten i vršilo daljnju komunikaciju s posjetiteljima virtualnim putem.

Edukacija posjetitelja se u početku provodila isključivo virtualnim putem prilagodbom postojećih edukativnih sadržaja i didaktičkih materijala i njihovom objavom⁷ te kreiranjem novih *online* izazova i igara za virtualne posjetitelje (poput *Muzejskog makeovera*)⁸ s ciljem kako komunikacije muzejske građe tako i dvosmjerne komunikacije s posjetiteljima. Posljedica navedenoga bila je pojačana *online* prisutnost te vidljivost Muzeja, uz pojačanu *online* komunikaciju s novim i starim posjetiteljima.

Rješenja

Kako bi se pronašli novi načini djelovanja Muzeja u kriznom razdoblju, kojem nije moguće predvidjeti trajanje, stručni je tim bio prisiljen tražiti nova rješenja. U smislu muzejske pedagogije, ona su (osim daljnje objave edukativnih *online* sadržaja) bila usko vezana s pronalaskom dostupnog prostora u kojem bi se, kada to prilike vezane uz pandemiju

⁷ <https://www.facebook.com/HISMUS.zagreb/posts/3984166974970381> (22.07.2021.)

⁸ <https://www.facebook.com/HISMUS.zagreb/photos/a.609487722438340/2946375325416223/?theater> (22.07.2021.)

dozvole, moglo nastaviti provoditi muzejsku edukaciju s korisnicima uživo. Rješenje je bilo vezano uz ostvarivanje međuinstitucionalne suradnje i gostovanje Muzeja u drugim muzejskim prostorima. Uprava Muzeja je dogovorila gostovanja planiranih izložbenih projekata HPM-a u nekoliko drugih muzeja tijekom 2021., što je uključivalo suradnju stručnog kadra, uključujući i muzejske pedagoge.

Valja spomenuti veliku dozu solidarnosti u muzejskoj zajednici – primjerice, Tehnički muzej Nikola Tesla tijekom 2020. godine u dva je navrata (u lipnju i listopadu) ugstio kolege muzejske pedagoge iz stradalih zagrebačkih muzeja, uz dodatnu podršku Tiflološkog i Muzeja grada Karlovca, te organizirao vrijednu međumuzejsku akciju *Muzeji u muzeju*.⁹ Akciji se u oba navrata priključio i HPM¹⁰ s čak šest različitih radionica za posjetitelje svih dobnih skupina. U lipnju (23.-26.06.) su u TMNT-u održane radionice: *Heraldika*, *Moje rodoslovno stablo*, *Odjeća minulih vremena* i *Odlikovanja – za čast i slavu*, a u listopadu (03. i 04.10.) *Blago potonulog broda iz 16. stoljeća* i *Priče iz hrvatske povijesti*. Sve radionice bile su besplatne, uz osigurane materijale muzeja suorganizatora. Program Hrvatskog povijesnog muzeja osmislila je i realizirala viša kustosica pedagoginja Jelena Roboz (tada Jelena Hotko), u suradnji s kolegama Miranom Jušić i Leonom Bošnjakom – suvoditeljima pojedinih radionica.

Tijekom 2020. dogovoreno je i gostovanje HPM-a u Galeriji Klovićevi dvori uz uspješnu i plodonosnu suradnju muzejskih pedagoginja navedenih institucija – Liljane Velkovski i Jelene Roboz, prvenstveno za vrijeme trajanja 26. Edukativne muzejske akcije Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju HMD-a, na temu *Iz/Van/Red/No!*, čija je voditeljica bila upravo viša kustosica pedagoginja Hrvatskog povijesnog muzeja.¹¹ U Akciji je organizirano više raznolikih edukativnih radionica i gostovanja, povijesnih prikaza i predstava za djecu i odrasle, te desetak Artionica – malih likovnih radionica za najmlađe. Program je trajao od 24.04. (GKD), odnosno od 18.05. (HPM) do 10.07.2021.¹²

Tijekom 2021. nastavljena je i međumuzejska suradnja Etnografskog muzeja Zagreb sa zagrebačkim muzejima stradalim u potresu,

⁹ <https://tmnt.hr/dogadjaj?id=126124>; <https://tmnt.hr/dogadjaj?id=126176> (22.07.2021.)

¹⁰ <https://hismus.hr/hr/novosti/aktualno/dogadanje/muzeji-u-muzeju/>; <https://hismus.hr/hr/novosti/arbiva/dogadanje/muzeji-u-muzeju/> (22.07.2021.)

¹¹ <https://hismus.hr/hr/novosti/arbiva/kreativni-kutak-26-ema/> (22.07.2021.)

¹² <https://hismus.hr/hr/novosti/arbiva/izlozba/edukativni-program-mac-jednom-davno/>; <https://hismus.hr/hr/novosti/arbiva/dogadanje/ozivljena-povijest-heroica/>; <https://gkd.hr/2021/05/03/artionice-i-predstave-uz-izlozbeumjetnost-slavonskog-plemstva-vrhunska-djela-europske-bastine-preobrazbe-antona-vrljica-i-mac-jednom-davno/> (22.07.2021.)

koja je započela još u jesen 2020. kako uključivanjem u veliki izložbeni projekt EMZ-a *Igračke – djetinjstvo zauvijek* tako i organizacijom zajedničkih te ugošćivanjem zasebnih edukativnih programa pojedinih muzejskih institucija. Tako je u ljeto (12.06.-11.07.2021.) ostvarena uspješna suradnja muzejskih pedagoginja EMZ-a i HPM-a – Željke Jelavić, Silvije Vrsalović i Jelene Roboz, uz provedbu nekoliko posebno osmišljenih radionica na temu dječjih igračaka i omiljenih igara prošlih vremena, vezanih uz održavanje ljetnog kampa za djecu *U muzejskom hladu* i gostujuću izložbu HPM-a *Igre i igračke – svjedoci vremena* u EMZ-u. Radionice *Igre časti i vlasti*, *Društvene igre – jučer, danas, sutra*¹³ i *Moja omiljena igračka*¹⁴ održane su s posjetiteljima u Etnografskom muzeju Zagreb, od 01. do 08.07.2021., uz poštovanje aktualnih epidemioloških mjera.

Problemi i prepreke

Kada se govori o brojnim problemima s kojima se stručni muzejski kadar susreo u novonastaloj situaciji, već navedenome svakako treba pridodati još nekoliko faktora. Naime, upravo u vrijeme pandemije, ili neposredno prije, Hrvatski povijesni muzej zahvatila je smjena generacija i odlazak u mirovinu određenog broja stručnih djelatnika. Dakle, brojne zbirke i građa ostali su na brigu smanjenom broju djelatnika, što je ipak ublaženo privremenim zapošljavanjem manjeg broja kustosa pripravnika. Također, valja napomenuti kako je Grad Zagreb, ali i kulturni sektor, itekako zahvatio velik problem vezan uz (su)financiranje programa te su postali neizvjesni kako mjesto-lokacija realizacije planiranih muzejskih programa tako i njihova mogućnost realizacije jer je bila potrebna financijska prilagodba – zbog postpotresne gradske obnove i rebalansa proračuna, dodatno otežanog nakon razornog potresa na Baniji.

Broj prepreka koje su muzejski stručnjaci morali prijeći povećavao se, no unatoč tome, Muzej je pronašao uspješne načine djelovanja s publikom. Tijekom razdoblja adventa, primjerice, organizirani su i objavljeni brojni edukativni sadržaji na društvenim mrežama, uz nagradnu igru, pitalice i zanimljivosti vezane uz Božić, advent i novogodišnju proslavu kroz povijest.¹⁵ Budući da je HPM proteklih godina redovito obilježavao advent u svojem prostoru edukativnim akcijama

¹³ <https://emz.hr/dogadjanja/u-muzejskom-hladu-i/> (22.07.2021.)

¹⁴ <https://emz.hr/dogadjanja/radionica-hrvatskog-povijesnog-muzeja-u-gostima/> (22.07.2021.)

¹⁵ <https://hr-hr.facebook.com/HISMUS.zagreb/> (22.07.2021.)

i brojnim likovnim radionicama za najmlađe¹⁶, odlučeno je kako će se tradicija nastaviti virtualnim putem uz brojne povratne informacije i zadovoljstvo posjetitelja te dosizanje novih interesnih skupina. Pa ipak, navedeno nije moglo prekriti činjenicu da do daljnjeg, unedogled, Muzej nije u mogućnosti u vlastitom reprezentativnom prostoru održavati izložbe, edukativne programe i ostale aktivnosti, niti nastaviti dotadašnju uspješnu suradnju sa školama.

Znamo li...

Iz nove situacije proizašlo je jasno pitanje poznavanja naših *online* posjetitelja i njihovih potreba. Znamo li tko su oni? Koliko ih je i zašto nas prate? Možemo li pojačati našu komunikaciju s novim skupinama posjetitelja i održati onu s dosadašnjim? Znamo li što virtualni, „nevidljivi“ posjetitelji od nas žele i možemo li im to ponuditi? Trebamo li se u ovim okolnostima isključivo orijentirati na mrežne edukativne sadržaje i naše djelovanje do daljnjega prebaciti u virtualni svijet ili ipak pokušati, kad god za to postoji mogućnost, djelovati uživo? Pitanja su to koja se, nesumnjivo, pitaju brojni muzejski stručnjaci diljem zemlje i svijeta i na koja svaki od nas pokušava dati svoj odgovor. Za Hrvatski povijesni muzej virtualni je put otvorio pojačanu komunikaciju s određenim već postojećim skupinama posjetitelja, doveo nam neke nove pratitelje, ali je novonastala situacija, nažalost, dovela i do, nadamo se tek privremenog, djelomičnog gubitka dotadašnje vjerne i najbrojnije skupine posjetitelja – osnovnoškolaca i srednoškolaca, kao i studentske populacije te stranih posjetitelja. Kako bismo im i dalje bili dostupni, učiteljima i nastavnicima ponudili smo *Vodič kroz edukativnu djelatnost Hrvatskog povijesnog muzeja* kako bi u našoj bogatoj ponudi edukativnih sadržaja mogli odabrati one koji im najbolje odgovaraju ili koji najbolje nadopunjuju školski kurikulum. Naime, uz određenu prilagodbu, Muzej nudi svoje gostovanje i terensko djelovanje (dakako, u skladu s aktualnim mjerama vezanim uz COVID-19 i zaštitu građe), što je, nadamo se, jedan vid mogućeg nastavka suradnje s odgojno-obrazovnim ustanovama za vrijeme dok je Muzej zatvoren. Hoće li, i može li, ova ponuda biti pravi odgovor na navedeni izazov, tek je pred nama da otkrijemo. Autorica *Vodiča* je viša kustosica pedagoginja HPM-a Jelena Roboz.

Upravo na tragu nove muzejske ponude, tijekom 2021. je ostva-

¹⁶ <https://www.hismus.hr/hr/novosti/arhiva/dogadanje/advent-u-hrvatskom-povijesnom-muzeju-2019/> (22.07.2021.)

rena suradnja Muzeja s više osnovnoškolskih institucija na projektu pod nazivom *I. Zrinijada* kojem je Muzej bio organizator.¹⁷ Naime, u lipnju je održano prvo natjecanje timova učenika osnovnih škola koje baštine Zrinske, te je postignut veliki uspjeh i zadovoljstvo korisnika, uz nadu da će Zrinijada postati tradicionalno natjecanje. Koordinator *I. Zrinijade* bili su učitelj Milivoj Dretar iz OŠ „Petar Zrinski“ u Jalžabetu i Jelena Roboz.

Mijenja se... novo doba – nova pitanja

Zaključno, valja spomenuti kako se u doba u koje smo zakoračili tijekom 2020., neminovno promijenio medij, uvjeti i načini muzejske komunikacije s posjetiteljima. Sve više muzeji se okreću virtualnom svijetu – prilagođavajući svoje sadržaje novim potrebama i zakonitostima, usput pripremajući, promišljajući i kreirajući nove. U konačnici, posljedice navedenoga imaju i dobrih i loših strana, ali u oba slučaja nose nepovratnu mijenu muzejske komunikacije. Naravno, velika je razlika između muzeja koji su svoje djelovanje tijekom 2020. i 2021. morali prilagoditi novonastaloj situaciji vezano isključivo uz pojavu i razvoj pandemije i muzeja koji su se, uz navedeno, morali uhvatiti i u koštac s posljedicama razornih potresa u našoj zemlji.

Novo doba muzejske komunikacije nažalost za mnoge nije kratkog trajanja i otvara brojna pitanja, od kojih je možda najvažnije ono „Jesmo li za njega spremni?“. Imamo li u našim muzejskim institucijama dovoljno stručnog kadra i financijske podrške osnivača? Možemo li i trebamo li svi biti informatički stručnjaci? Muzejski pedagozi? Kustos? Vični snalaženju u *online* komunikaciji? Imamo li potrebne instrumente, infrastrukturu, znanje... Možemo li uspješno voditi i širiti dvosmjernu komunikaciju kako s dosadašnjim tako i s novim skupinama posjetitelja, uključujući i onu teško dohvatljivu, „nevidljivu“? ... Koliko će trajati ovo „novo normalno“ ili potpuno „nenormalno“ doba i što nam ono sve (do)nosi? I – jesmo li na to spremni?

Brojni hrvatski muzeji i muzejski pedagozi uspješno su se (s)našli u novonastaloj situaciji, što dokazuju realizirani programi, dijelom predstavljeni na 11. skupu. No, bit će potrebno daleko više vremena kako bi se u potpunosti mogla sagledati novonastala situacija i njene dalekosežne posljedice na muzeje i općenito ustanove u kulturi. Na kraju vjerojatno i nema boljeg zaključka, osim nastavka daljnjeg djelovanja na tragu dosadašnjih uspješnih suradnji i projekata te povratnih

¹⁷ <https://hismus.hr/hr/novosti/arhiva/ostalo/odrzana-prva-zrinijada/> (22.07.2021.)

informacija, nastavka potrage za novim kreativnim rješenjima i nade u pronalaženje odgovora koji će vrijediti za svaku instituciju, unatoč različitim okolnostima i načinima djelovanja. Do tada, u nadi da će „novo normalno“ ipak uskoro proći, prisjećamo se onih dobro nam znanih Krležinih stihova, i stare mudrosti:

„Nigdar ni tak bilo
da ni nekak bilo,
pak ni vezda ne bu
da nam nekak ne bu...“

...Kak je tak je, tak je navek bilo,
kak bu tak bu, a bu vre nekak kak bu!“...

Summary

The paper presents ways of communication and adaptation of the Croatian History Museum to the new situation, related to the pandemic and post-earthquake period in 2020. It presents the adaptation of educational content to virtual presentation through social networks, increased interaction with ‘invisible’ users, finding new methods of public action and inter-institutional cooperation, challenges, obstacles and opportunities – the good and bad sides of the current situation in which museums are becoming virtually increasingly visible and audiences eager for new content, at the same time increasingly ‘invisible’.

SLIKA 1.

HISMUS / Na putu u „Novo normalno doba“, plakat HPM-a s 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske, autorica Jelena Roboz

Edukativni kutak za mlade i one koji se tako osjećaju

Program Gradskog muzeja Sisak pod nazivom „Edukativni kutak za mlade i one koji se tako osjećaju“ provodio se na društvenim mrežama Muzeja od 31. ožujka do 14. svibnja 2020. Ovaj edukativno-kreativni program je osmišljen za vrijeme „rada od kuće“, uzrokovano zatvaranjem muzejskih ustanova zbog opasnosti od širenja epidemije SARS-CoV-2.

Gradski muzej Sisak već dugi niz godina koristi društvene mreže u svrhu promocije svojih programa, ali i za promociju bogate baštinske ostavštine grada Siska. Najviše mogućnosti za naše potrebe pokazala je društvena mreža Facebook zbog jednostavnosti objavljivanja, kao i načina pregleda te direktne komunikacije s korisnicima.

Kako je sredinom ožujka 2020. donesena odluka o zatvaranju ustanova, tako i Gradskog muzeja Sisak, kako ne bismo zanemarili naše korisnike, a isto tako da bismo sudjelovali u životu zajednice, Muzej se aktivno okrenuo aktivnostima i radu koji su prezentirani na društvenim mrežama. Formirano je uredništvo u kojem su sudjelovali stručni zaposlenici Muzeja, kustosi i muzejski pedagog, koji su redovito pisali objave za društvene mreže. U objavama su kustosi predstavljali tekstove vezane za bogatu sisačku baštinsku ostavštinu, vidljivu ponajviše kroz predmete iz muzejskog fundusa. Arheološka baština obrađena je kroz cjelinu pod nazivom *Arheološke priče*, u kojoj su prezentirani zanimljivi arheološki nalazi tematski postavljeni poput društvenih igara, uljepšavanja, nakita, pogrebnih običaja i drugi podatci vezani uz antičku prošlost grada. Etnografska baština prezentirana je kroz uskršnje običaje na sisačkom prostoru u vrijeme Velikog tjedna. Povijesna baština prezentirana je kroz stare fotografije i razglednice uz prigodne tekstove. Aktivno je prezentirana i industrijska baština, kao

i Zbirka Kraker i to na Facebook stranici Holandske kuće. Jutarnje tekstualne objave pratile su poveznice predavanja s YouTube kanala Gradskog muzeja Sisak.¹⁸ Budući da se zadnjih godina sva muzejska događanja prenose uživo putem društvenih mreža, ovim smo putem predstavili i podsjetili naše korisnike na zanimljive cikluse predavanja na temu arheološke, povijesne i etnološke baštinske ostavštine. Da bi se upotpunio ovaj paket aktivnosti, svakodnevno, prateći objave kustosa, objavljivan je i edukativni program pod nazivom *Edukativni kutak za mlade i one koji se tako osjećaju*. Muzej je tijekom godine imao na svojim Facebook profilima 7.852 pregleda, 4.258 pratitelja, 4.207 oznaka „svidi mi se“ (*like*), 622 komentara, te 968 dijeljenja sadržaja.¹⁹ Zanimljivo je bilo pratiti kako se svakog dana na Facebook stranici Gradskog muzeja Sisak povećava broj pratitelja, i to za 10 do 30 pratitelja dnevno.

Kao autor ovog programa, kao i svih edukativnih radionica Gradskog muzeja Sisak, ovdje ću predstaviti metode pripreme *Edukativnog kutka* za objave. Dugogodišnja priprema i provođenje edukativno-kreativnih radionica uvelike je olakšala ovaj program jer bismo bez ranije pripremljenog sadržaja odmah zapeli u startu. U zadnjih 15 godina u Gradskom muzeju Sisak je osmišljeno te se provodi tridesetak različitih radionica prilagođenih uzrastu, motoričkim sposobnostima, kao i interesima korisnika. Kako smo krenuli s pretpostavkom da su i roditelji direktno uključeni u planiranje i kreiranje slobodnog vremena svoje djece, sadržaj se mogao jednostavno uklopiti u Facebook stranicu Muzeja prateći objave kustosa. Posebnost koja se pojavila bilo je aktivno uključivanje učitelja ne samo iz škola našeg kraja nego i škola diljem države, što je podiglo ovu aktivnost na višu razinu. Rezultati uključivanja učitelja, koji su naše objave slali svojim učenicima kao zadatke za vrijeme provođenja *online* nastave, predstavljeni su kao dio *online* izložbe *Ljubav prema znanju*, održane u sklopu provođenja Edukativne muzejske akcije Sekcije za muzejsku pedagogiju i kulturnu akciju Hrvatskog muzejskog društva na temu *Ljubav*.

Svaka objava je imala nekoliko elemenata: prvo motivacijski/edukativni dio, zatim postavljanje zadatka te na samom kraju proces provođenja, uz poziv da se rezultat radionice objavi u komentarima ispod objave. Proces provođenja je uključivao predstavljanje potrebnog materijala, korake provođenja kao i predstavljanje rezultata. Za alat

¹⁸ Izvještaj Gradskog muzeja Sisak za 2020. godinu

¹⁹ Ibidem

prikazivanja procesa provođenja odlučili smo se za prilagođenu verziju „fotostripa“. Sama priprema fotografija i njihova obrada u smišljenu cjelinu, razumljivu svima, uzimala je najviše vremena. Isti rezultat bi se mogao dobiti i s kratkim video priložima, ali produkcijski bi zaostajali za svim ostalim video uputama koje se mogu pronaći na društvenim mrežama.

Na primjeru ove objave mogu se vidjeti svi elementi objave radionice:

*Edukativni kutak za mlade i one koji se tako osjećaju
Ponedjeljak, 06.04.2020.*

Sada, u Velikom tjednu, tjednu koji prethodi Uskrsu, kreću velike pripreme za proslavu tog velikog blagdana. Većina ljudi na Uskrs jede kuhanu šunkicu, jaja i hren. Hren je jako zdrav i hranjiv i obavezno ga probajte i vi, nemojte previše, ali uz šunkicu i jaja savršeno odgovara. Kako je Uskrs blagdan pobjede života nad smrću, u prirodi se događa slična stvar: s proljećem će sve oživjeti i procvjetati, za razliku od zime kada nije bilo tako „živo“. Isto tako, jedan od simbola Uskrsa, a to su pisanice, koje ukrašavamo na različite načine, odnosno jaja, predstavljaju rađanje novog života.

Ovaj tjedan moći ćete naučiti nekoliko načina ukrašavanja uskrasnih pisanica, nekoliko neobičnih načina, a i nekoliko prirodnih tradicijskih načina našega kraja.

SLIKA 1.

Danas ću vam predstaviti jednu od muzejskih radionica i vidjet ćete kako možete napraviti ukrase, odnosno jaja od stiropora ćete ukrašavati vlatima trave.

Većina vas je bila na ovoj radionici pa znate postupak!

Potrebni materijal: (slika 1)

1. jaja od stiropora
 2. štapići za ražnjiće
 3. ljepilo (ako nemate ljepilo za decoupage, možete koristiti i razvodnjeno ljepilo za drvo, većina ljudi ga zove drvofix i skoro svi ga imaju kod kuće)
 4. kistovi
 5. škarice
 6. vlati trave (najbolje ih je ubrati u svom dvorištu ako ga imate, što zelenije to bolje)
- (važno: obavezno si stavite neku podlogu na stolu na kojem ćete raditi, jer je mogućnost kapanja ljepila velika!)

SLIKA 2.

Realizacija: (slika 2)

Korak 1.

Vlati trave izrežite što sitnije kako bi vam kasnije bilo lakše izrađivati različite oblike!

Korak 2.

Uzmite jaje od stiropora i u njega postavite štapić za ražnjiće, da se ne zamažete!

Korak 3.

Uzmite kist i namočite ga u ljepilo te ljepilom označite oči i usta likova koje ćete raditi na jajetu.

Korak 4.

Po jajetu, na mjestima gdje ste stavili ljepilo, stavite izrezanu travu.

Korak 5.

Kada posipate travu, trava će ostajati na mjestima gdje se uhvatila za ljepilo.

Korak 6.

Laganim lupkanjem odstranite travu koja se nije prihvatila za ljepilo.

Korak 7.

Stražnjom stranom kista možete oblikovati zalijepljenu travu, možete i prstima, ali onda će vam prsti biti puni ljepila i trave!

Korak 8.

Nastavite stavljati ljepilo na mjesta za kosu ili ukrase i ponavljajte korake 4, 5, 6, 7 dok ne budete zadovoljni izgledom likova na jajima.

Korak 9.

Ne popravljajte prstima jer ćete se zamazati!

SLIKA 3.

Rezultat 1. (slika 3)

Gospodin Jajić; za izvedbu gospođe Jajić predlažem postavljanje ljepila na većoj površini kako biste joj napravili bujniju i dužu kosu!

Rezultat 2.

Jedan od prijedloga koje možete napraviti, ali vam predlažem da uključite maštu i vaše pisanice mogu biti što god želite!

Za kraj vam predlažem da pospremite radnu površinu i pohvalite se svima pisanicom koju ste napravili. Slobodno fotografirajte što ste napravili i sliku postavite u komentar ispod ove objave!

Kada smo započeli s objavama radionica *Edukativnog kutka*, započelo je jako intenzivno razdoblje, tako da su objave, nabavka materijala, praćenje komentara, oznaka „sviđa mi se“ itd. preuzeli skoro cijeli dan. Kreiranje improviziranog foto studija, fotografiranje mobitelima, uključivanje sustanara u provođenje ove aktivnosti ostavilo je veliko zadovoljstvo i neprocjenjivo iskustvo. Najveća korist vidi se dandanas jer su sve te objave i dalje na Facebook stranici Gradskog muzeja Sisak i, poput živog organizma, broj oznaka „sviđa mi se“, pogleda i dijeljenja se neprestano povećava.

U razdoblju od 13. ožujka do 14. svibnja 2020. objavljeno je 25 radionica koje su viđene 28.232 puta, imale su 258 angažmana, podijeljene su 88 puta i označene su sa „sviđa mi se“ 316 puta. Kada se sve prevede na prosjek vidi se da je prosječno objava viđena 1.129,28 puta, imala je 10,32 angažmana, podijeljena 3,52 i označena sa „sviđa mi se“ 12,64 puta. Za vrijeme rada od kuće od 13. ožujka do 30. travnja objavljene su 23 radionice, svakog radnog dana po jedna, a s projektom smo završili u svibnju 2020., kada su objavljene još dvije radionice, ali njih smo objavljivali jednom tjedno.

Popis radionica održanih za vrijeme provođenja programa:

30.03.2020. Zadatak: Na priloženoj karti označi rijeke Kupu, Savu i Odru te razmisli gdje je bilo sojeničko naselje (drvene kuće na stupovima uz rijeku) koje datiramo u 4. ili 5. tisućljeće prije Krista!

Broj korisnika koji su vidjeli: 1770, angažmani: 239, podijeljeno: 5, sviđa mi se: 28.

31.03.2020. Zadatak: Izradi koristeći škarice i ljepilo keltskog druida *cubecraft* tehnikom.

Broj korisnika koji su vidjeli: 1714, angažmani: 206, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 25.

01.04.2020. Zadatak: Nakon što smo jučer izrađivali keltskog druida, danas u *cubecraft* tehnici izradi Oktavijana, rimskog vojskovođu

koji je 35. g. prije Krista utemeljio rimski grad Sisciju.

Broj korisnika koji su vidjeli: 1103, angažmani: 202, podijeljeno: 2, sviđa mi se: 31.

02.04.2020. Zadatak: Izradi viteza *cubecraft* tehnikom!

Broj korisnika koji su vidjeli: 1159, angažmani: 90, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 14.

03.04.2020. Zadatak: Izradi ZNG-ovca *cubecraft* tehnikom.

Broj korisnika koji su vidjeli: 675, angažmani: 71, podijeljeno: 1, sviđa mi se: 12.

06.04.2020. Zadatak: Ukrašavanje jaja od stiropora vlatima trave.

Broj korisnika koji su vidjeli: 1732, angažmani: 132, podijeljeno: 4, sviđa mi se: 13.

07.04.2020. Zadatak: Ukrašavanje jaja od stiropora konopcem.

Broj korisnika koji su vidjeli: 985, angažmani: 76, podijeljeno: 5, sviđa mi se: 5.

08.04.2020. Zadatak: Ukrašavanje jaja od stiropora zobenim pahuljicama.

Broj korisnika koji su vidjeli: 687, angažmani: 79, podijeljeno: 2, sviđa mi se: 9.

09.04.2020. Zadatak: Ukrašavanje jaja od stiropora salvetnom tehnikom.

Broj korisnika koji su vidjeli: 692, angažmani: 45, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 12.

10.04.2020. Zadatak: Izrada mramornih jaja.

Broj korisnika koji su vidjeli: 988, angažmani: 116, podijeljeno: 4, sviđa mi se: 11.

14.04.2020. Zadatak: Mamut prsten.

Broj korisnika koji su vidjeli: 3466, angažmani: 169, podijeljeno: 5, sviđa mi se: 16.

15.04.2020. Zadatak: Izrada prapovijesnih idola od glinamola.

Broj korisnika koji su vidjeli: 857, angažmani: 54, podijeljeno: 4, sviđa mi se: 8.

16.04.2020. Zadatak: U prilogu možete vidjeti kako možete sami napraviti reljefni prikaz na novčiću. Radi se na aluminijskoj foliji. Uključite maštu te možete napraviti prikaz osobe, vladara, u našem slučaju možete sebe zamisliti kao vladara, isto tako nekoga od roditelja ili baku ili djeda. No, ako se odlučite na prikaz reversa, utisnite u reljefu nešto što obožavate. Ova radionica je jako popularna među našim posjetiteljima pa se na prikazima onoga što oni obožavaju pronalazi

sladoled, mobiteli, lopte...

Broj korisnika koji su vidjeli: 1392, angažmani: 191, podijeljeno: 6, sviđa mi se: 14.

17.04.2020. Zadatak: Capice sreće od glinamola.

Broj korisnika koji su vidjeli: 1005, angažmani: 124, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 10.

20.04.2020. Zadatak: Od danas krećemo s izradom makete/plana grada Siska, koju ćemo kroz dane koji dolaze nadopunjavati povijesnim naseljima, ali i nekim građevinama. Današnji zadatak je izraditi podlogu, na kojoj ćemo postaviti naše rijeke, Kupu, Savu i Odru.

Broj korisnika koji su vidjeli: 906, angažmani: 101, podijeljeno: 4, sviđa mi se: 14.

21.04.2020. Zadatak: Danas izrađujemo sojenice, koje su karakteristične nastambe neolitičkog perioda na području našeg grada.

Broj korisnika koji su vidjeli: 766, angažmani: 56, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 8.

22.04.2020. Zadatak: Maketa Segestike.

Broj korisnika koji su vidjeli: 1946, angažmani: 298, podijeljeno: 5, sviđa mi se: 8.

23.04.2020. Zadatak: Maketa Siscije.

Broj korisnika koji su vidjeli: 797, angažmani: 79, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 7.

24.04.2020. Zadatak: Maketa utvrde Stari grad.

Broj korisnika koji su vidjeli: 937, angažmani: 102, podijeljeno: 4, sviđa mi se: 16.

27.04.2020. Zadatak: Maketa Željezničkog mosta.

Broj korisnika koji su vidjeli: 692, angažmani: 49, podijeljeno: 2, sviđa mi se: 11.

28.04.2020. Zadatak: Maketa Starog mosta.

Broj korisnika koji su vidjeli: 898, angažmani: 66, podijeljeno: 5, sviđa mi se: 10.

29.04.2020. Zadatak: Maketa Vodotornja.

Broj korisnika koji su vidjeli: 734, angažmani: 51, podijeljeno: 3, sviđa mi se: 6.

30.04.2020. Zadatak: Maketa Holandske kuće.

Broj korisnika koji su vidjeli: 778, angažmani: 56, podijeljeno: 2, sviđa mi se: 8.

07.05.2020. Zadatak: Ruža kao motiv.

Broj korisnika koji su vidjeli: 849, angažmani: 69, podijeljeno: 2,

svidā mi se: 12.

14.05.2020. Zadatak: Mozaik.

Broj korisnika koji su vidjeli: 1028, angažmani: 76, podijeljeno: 4, svidā mi se: 11.

Summary

‘Educational corner for young people and those who feel like it’ was the program of the Sisak Municipal Museum that was published on the social networks of the Museum, from March 31st to May 14th, 2020. This educational and creative program was designed during the work from home, caused by the closure of museum institutions, due to the danger of the spread of the SARS-CoV-2 epidemic.

The benefit of the program can be seen even today, because all these posts are still on the Facebook page of the Museum, and the number of likes, views and shares is increasing.

In the period from March 13th to May 14th, 2020, 25 workshops were published that were seen 28,232 times, had 258 engagements, were shared 88 times and were liked 316 times.

Ljetni atelje ili kako kvalitetno iskoristiti slobodno vrijeme

Proglašenjem pandemije koronavirusa djeca i mladi izgubili su rutinu odlaska u školu, druženja s vršnjacima, izvanškolskih aktivnosti koje su ispunjavale njihovo slobodno vrijeme. Smirivanjem situacije vratili smo se uobičajenim aktivnostima, no u izmijenjenim okolnostima, prateći upute Stožera civilne zaštite RH o sprječavanju širenja pandemije koronavirusa. Pozvali smo posjetitelje da nam se pridruže na poznatom inspirativnom putovanju za koje ne treba ponijeti kompas, nego uzeti u ruke kistove, boje, platna i ostali likovni materijal koji smo pripremili.

Kako kvalitetno iskoristiti slobodno vrijeme? Pitanje je koje si danas postavlja svatko od nas, a posebice roditelji koji žele svojoj djeci ponuditi što raznovrsnije aktivnosti kroz koje bi se mogle razvijati njihove vještine i sposobnosti. Mnogobrojni stručni članci navode, a i sami smo, kao muzealci, toga svjesni, da su muzeji posljednjih godina usredotočeni na privlačenje nove publike i kreiranje zanimljivih i poučnih sadržaja. Pedagogija slobodnog vremena omogućava bolje oblikovanje slobodnog vremena, odnosno usmjerava aktivnosti pojedinca koje se ne odnose na ono vrijeme koje je određeno školskim programom ili aktivnostima. Djeca i mladi sve su više korisnici sadržaja u kojima su pasivni auditorij, gdje svoje slobodno vrijeme ne provode aktivno, nego su često samo promatrači aktivnosti koje im se nude. Stoga je vrlo važno da ustanove kao što su muzeji nude, prvenstveno djeci i mladima, aktivnosti u kojima neće biti pasivni, nego aktivni konzumenti i u kojima će razvijati svoja znanja i vještine neformalnim učenjem. Stavimo poseban naglasak na ustanove u kulturi koje korisnicima omogućavaju razvoj znanja i vještina, kreativnosti i socijalizaciju, što će kako trenutno tako i u budućnosti poboljšati kvalitetu njihovog življenja.

Sam Aristotel govorio je o vremenu slobodnih ljudi, odnosno o dokoličarenju. Razgovor o slobodnom vremenu počinje s razvojem industrijalizacije, ono se tada smatralo vremenom koje se ne ubraja u radno vrijeme. U sadržaju ovog članka o dokolici ili slobodnom vremenu govorit ću u kontekstu izvanškolskog vremena. Iz tog razloga edukativne aktivnosti koje se redovito nude u smislu posjeta predškolskih, osnovnoškolskih i srednjoškolskih grupa u Muzeju likovnih umjetnosti nisu bile dovoljne, već smo osmislili atraktivan program za djecu mlađe osnovnoškolske dobi u vrijeme ljetnih praznika. O čemu je točno riječ? Po završetku školske godine u Muzeju nudimo program kojim će djeca bilježnice i školske klupe zamijeniti inspirativnim putovanjem za koje ne trebaju kompas, već kistove, boje, platna i ostali likovni materijal koji za njih pripremimo. Kroz radionice polaznici se upoznaju s različitim likovnim tehnikama i stvaraju odnos prema likovnosti ili prema pojedinim umjetničkim djelima izloženim u Muzeju. Također, kroz samostalno istraživanje polaznici otkrivaju likovne tehnike ili načine na koje su umjetnici došli do pojedinih rješenja, koristeći pritom sva osjetila, prilikom promatranja likovnih djela. Muzejski prostor sam po sebi potiče znatiželju i radoznalost kod posjetitelja svih dobi, a poglavito kod djece koja kroz raznovrsne aktivnosti koje za njih pripremamo aktivno uče. Prilikom kreiranja programa sa suradnicima vodimo računa da se sloboda, spontanost, kreativnost, želja za istraživanjem likovnosti i znatiželja ne sputavaju i ne ograničavaju.

SLIKA 1.

Radionice *Ljetnog ateljea* održavaju se dugi niz godina, no 2017. godine dobile su svoj naziv po kojem su sve poznatije. Svakog ljeta u razdoblju od šest do osam tjedana, ovisno o završetku i početku školske godine, muzejski prostor postaje atelje za proučavanje i istraživanje umjetnina i likovnih tehnika. Kako bismo našim najmlađim sugrađanima ponudili što raznovrsnije i zanimljivije putovanje u likovnost, za naše polaznike svakog tjedna održavanja ovih radionica dolazi drugi voditelj, umjetnik i pedagog specijaliziran za drugačiju likovnu tehniku od one koju su istraživali prethodnog tjedna. Lako je zaključiti da koncept radionica nije nužno vezan za izložbeni program Muzeja likovnih umjetnosti. Umjetnici koji dolaze specifični su po svom likovnom izričaju i donose vlastite radove o kojima razgovaraju s polaznicima i upućuju ih u tajne nastanka istih. Polaznici se katkada ne odluče za sve ponuđene radionice, nego za one koje su najbliže njihovim interesima, odnosno slobodni su izabrati što će u vrijeme njihovog odmora i zabave najviše doprinijeti razvoju njihove osobnosti i stvaralaštva. No, ovdje polaznici nisu zaduženi samo za rad, oni se zabavljaju, rasonode i odmaraju jer im je na raspolaganju velik broj umjetničkih djela koja se nalaze na izložbama te su ih pozvani gledati i uživati u njima. Također, ako se polaznici radionica umore, za njih imamo pripremljene društvene igre ili igre u dvorištu Muzeja. Na ovaj način djeca stječu nova prijateljstva, koja ih ponovno vode u Muzej kako bi se družili. Samim time pratimo sklonosti, želje i interese djece, po čemu se ovakvi posjeti uvelike razlikuju od onih kada dođu sa školskim grupama, kada je važno pratiti grupu i proći program dogovoren s nastavnicima. Ako polaznici imaju potrebu odmoriti se od svog rada, na ovim radionicama to i mogu. Različiti voditelji raznovrsnih likovnih izričaja važni su za koncept ovih radionica kako bi pokrili interese u likovnosti kod polaznika ili ih jednostavno usmjerili prema nečemu što do sada nisu imali prilike upoznati. Ovakva ponuda organizacije slobodnih aktivnosti kod naših najmlađih sugrađana pokazala se kao iznimno dobra jer su mnogi polaznici radionica *Ljetnog ateljea* postali sudionici programa *Mali prijatelji Muzeja* u okviru kojeg nas redovno posjećuju svake subote. U organizaciji radionica važan je dio komunikacija s roditeljima, kojima treba olakšati organizaciju slobodnog vremena djece kao i zbrinjavanje za vrijeme dok su oni na poslu. Iz istog razloga osmislili smo tri paketa (crveni, žuti i plavi) i popuste za one koji se upisuju u dvije ili više radionica. Također, u ponudu smo uključili i popuste za drugo ili treće dijete. Posebna zanimljivost koju

SLIKA 2.

smo primijetili je povećanje posjeta u ljetnom periodu, no za to nisu zaslužne samo radionice, nego i izložbe radova nastalih na istima, na kojima sudjeluju roditelji, braća, sestre, djedovi, bake, prijatelji i susjedi kako bi se divili radovima koji su nastali u Muzeju. Svi vrijedni polaznici radionica dobivaju pohvalnice nakon otvorenja izložbe, što je dodatna nagrada za marljivo provedeni tjedan.

Promocija radionica *Ljetnog ateljea* započinje već u travnju najavama u lokalnim medijima, dijeljenjem letaka i plakatiranjem osnovnih škola, knjižnica i frekventnih lokacija u gradu. Time želimo roditeljima i djeci dati dovoljno vremena za organizaciju početka prazničkog vremena i odluku na koje radionice se žele uključiti. Ipak, najbolja promocija je lijepa riječ naših dosadašnjih polaznika, njihovih obitelji i prijatelja. Upravo je zadovoljstvo posjetitelja naš najveći marketinški odjek koji i nadalje privlači novu stalnu publiku u Muzej. Zbog raznolikosti radionica posjetitelji razvijaju vlastiti imaginarij te aktivno sudjeluju u stvaranju novih ljubitelja umjetnosti.

Muzejski prostor i ovakav pristup razvijanja ljubavi prema likovnosti omogućavaju uvid u bogatstvo koje kriju naše čuvaonice, ali i izložbeni prostori. Odgovoran odnos prema slobodnom vremenu u institucijama u kulturi moguć je uz kvalitetnu ponudu i vodstvo educiranih pedagoga i likovnih stručnjaka, koji vrlo rado svoje znanje i umijeće prenose na mlade, nove generacije. Samo na ovakav način, pokazujući sve mogućnosti koje nudimo, razvijat ćemo ne samo novu stalnu publiku već i svijest sugrađana koji će bez ograničenja i aktivno provoditi svoje slobodno vrijeme po vlastitom izboru i želji.

Summary

With the proclamation of the coronavirus pandemic, children and young people lost the routine of going to school, socializing with peers in extracurricular activities that filled their free time. By calming the situation, we returned to normal activities, but in changed circumstances, following the instructions on preventing the spread of the corona virus pandemic. We invited visitors to join us on a famous inspirational journey, for which you do not need to bring a compass but to pick up brushes, paints, canvases and other art material that we have prepared.

JOSIP BOBAN, BOŽE KOKAN, TINO MILAT,
DARKO STERMŠEK, DALIBOR VLADOVIĆ,
SANJA VRGOČ, NEDILJKO ŽEVRNJA
Prirodoslovni muzej i zoološki vrt – Split
josip@prirodoslovni.hr / boze@prirodoslovni.hr /
tino.milat@prirodoslovni.hr / darko@prirodoslovni.hr /
dalibor@prirodoslovni.hr / sanja@prirodoslovni.hr /
nediljko@prirodoslovni.hr

Edukativne aktivnosti Prirodoslovnog muzeja Split za vrijeme pandemije bolesti COVID-19

U skladu s Odlukom Stožera civilne zaštite Republike Hrvatske i epidemiološkim mjerama u svrhu sprječavanja širenja epidemije bolesti COVID-19 od 19.03.2020., privremeno je obustavljen javni rad Muzeja, a samim time i pedagoška djelatnost. Obustavom javnog rada prešlo se na rad od kuće i virtualno djelovanje pa su kreirani razni sadržaji za mrežne i Facebook stranice te YouTube kanal Muzeja, s ključnim riječima „#ostanimo doma“.

Prigodno su na muzejskoj mrežnoj stranici predstavljene raznovrsne edukativne sadržaji (video predavanja, virtualne izložbe, foto i video galerije, virtualne šetnje, edukativne radionice) koji su se održavali u Muzeju. Prikazana su video predavanja: *Madagasikara, Umberto Girometta – 80. godišnjica smrti, Palau - ronilački raj na Pacifiku, Otpad u moru - globalni ekološki problem broj jedan, Malakološka zbirka obitelji Bakotić, Kukci, Kratka povijest Zemlje (slika 1), Žabe i zmije koje nas okružuju, Mokri preparati žaba i zmija, Botanička šetnja Turskom kulom, Borba životinja (igra na ploči), Fosilizacija (pokus).*

Napravljene su virtualne šetnje kroz muzejske izložbe: *Lipo cvičić uokolo Cvita Mediterana, Ratnici podzemlja, Kukci u kulturi.*

Foto i video galerijama *Ako nisi magarac - #ostani doma* te *Ljubav u doba korone* u interakciji s magarcima iz Zoološkog vrta, na zabavan i poučan način uključili smo se u kampanju protiv epidemije bolesti COVID-19.

KRATKA POVIJEST ZEMLJE

SLIKA 1.

SLIKA 2.

Virtualne šetnje značajnim krajobrazima Dalmacije predstavljaju muzejske projekte inventarizacije raznolikosti živog svijeta u okolišu Javne ustanove More i krš i Prirodoslovnog muzeja Split: *Rumin* (Bioraznolikost lokaliteta Rumin) (slika 2), *Žrnovnica* (Istraživanje biljnog i životinjskog svijeta rijeke Žrnovnice), *Sutina* (Bioraznolikost lokaliteta Sutina), *Šćadin* (Prirodno i rekreativno bogatstvo šume Šćadin), *Pantan* (Posebni ornitološko-ihtiološki rezervat Pantan), *Brač* (Bioraznolikosti lokaliteta Trolokve), *Prološko blato* (Inventarizacija bioraznolikosti), *Cista Velika*, *Jadranska kozonoška* (Monitoring vrste *Himantoglossum adriaticum* H. Baumann, jadranska kozonoška).

Predstavljene su edukativne radionice: *Ljetna školica prirodoslovlja* i

SLIKA 3.

Prirodno! Pričamo prirodne priče i učimo o životu u moru i oko njega!.

Objavljeno je i Bibliografsko kazalo imena entomologa koji su u prošlosti bili aktivni u Hrvatskoj (slika 3). Ovo kazalo, poznato kao *Projekt Nonveilleriana*, objavio je hrvatski entomolog Bogomir Milošević (1926.-2015.) na svojoj mrežnoj stranici, koja je nakon njegove smrti bila predviđena za gašenje. Na ovaj način željelo se sačuvati i promovirati ovaj vrijedni sadržaj.

Novoobjavljene su i zbirke rakova i bodljikaša U. Girometta, Paleobotanička zbirka V. Golubića, D. Vladovića i Herbarijska zbirka A. Andrića na mrežnim stranicama *Inventarna knjiga*.

U skladu s novim odlukama o popuštanju epidemioloških mjera od 27.04.2020., na mrežnim stranicama mijenjamo naslov u *#ostanimo odgovorni* te ih dopunjavamo novim sadržajima: objavljeni su TV intervju s ravnateljem Muzeja *Veliki ljudi*, virtualna šetnja *Muzej iznutra* te virtualna izložba *Orhideje Dalmacije*.

Uz navedeno, Muzej je pružao uslugu *online* edukacije na temu *Nastanak zbirke kukaca* za skupinu Prirodoslovaca juniora u Centru izvrsnosti Splitsko-dalmatinske županije, te se pomoglo nastavnici biologije OŠ Pujanki glede identifikacije kukaca iz virtualnog foto-albuma učenika.

Zaključak

Ustanova Prirodoslovni muzej i zoološki vrt – Split prilagodila se novim okolnostima i iskoristila svoje materijalne i ljudske mogućnosti te je u novom okruženju stvorila i ponudila građanima brojne nove virtualne sadržaje.

Summary

In accordance with the Republic of Croatia Civil Protection HQ Decision and epidemiology measures of COVID-19 prevention dated March 19th, 2020, Museum was temporarily out of public bounds, as well as educational activities paused. Stoppage of public domain caused work to be exchanged for homebound one, and virtual activity with Web, FB and YouTube Museum Channel creation along with Key words *#ostanimo doma*. Numerous educational contents have been uploaded on official web page and exhibited: video lectures, virtual exhibitions, photo and video galleries, virtual walks through significant landscapes of Dalmatia, created by the realization of our projects, educational workshops. A bibliographic index of historical Croatian entomologists has also been published as well as Crustacean and echinodermatae collections by U. Girometta, the Paleobotanical Collection of V. Golubić, D. Vladović and the Herbarium Collection of A. Andrić, published on the Inventory Book website. In accordance with the new decisions on reducing epidemiological measures from April 27th, 2020, on the same web pages we changed the title to *#ostanimoodgovorni* and enriched them with new content: a TV interview with the director of the Museum, a virtual walk and a virtual exhibition. In addition, the Museum provided an online education service on the creation of entomology collection for a group of Junior Naturalists at the Center of Excellence in Split-Dalmatia County, and helped Pujanki Elementary School biology teacher to identify insect's photos from a student's virtual photo album.

The Natural History Museum and Zoo – Split has adapted to the new circumstances and used its material and human resources to create and offer citizens plenty of new virtual contents.

Izvori

www.priodoslovni.hr (03.09.2021.)

http://free-zg.htnet.hr/Bogomir_Milosevic/mirror/osobe-index.htm
(03.09.2021.)

<https://www.facebook.com/priodoslovnimuzejusplitu/> (03.09.2021.)

https://www.facebook.com/ZooloskiSplit/?_rdc=1&_rdr
(03.09.2021.)

<https://www.youtube.com/channel/UCiIIIjIiPJSVLNXDNrsJlQ>
(03.09.2021.)

Kratko, slatko i za ponoviti

Kao mjera suzbijanja COVID-19 pandemije, u Hrvatskoj je u ožujku 2020. uvedeno potpuno zatvaranje. Gotovo istovremeno Zagreb je zadesio potres pa je dio zagrebačkih muzeja oštećenih u potresu i nakon ukidanja potpunog zatvaranja ostao zatvoren za javnost. U prva dva mjeseca zatvaranja TMNT je realizirao online programe – serije videoklipova: „#7minutamuzeja“ i „TMNTATTOOS“. Nakon prekida zatvaranja, u dvorištu Muzeja održan je tjedan besplatnih edukativnih aktivnosti sudjelovanjem stručnjaka iz muzeja stradalih u potresu, a namijenjenih svim posjetiteljima.

U ožujku 2020. kao jedna od mjera suzbijanja pandemije COVID-19 uvedeno je potpuno zatvaranje (*lockdown*), čime je, između ostalog, obustavljen i rad muzeja u cijeloj Hrvatskoj, uključujući Tehnički muzej Nikola Tesla. Nova situacija zahtijevala je brzu reakciju, odnosno nove modele komunikacije s javnošću jer rad s posjetiteljima uživo nije bio moguć. Posebno se to odnosilo na dotadašnju praksu korištenja društvenih mreža, koja je u Tehničkom muzeju vrlo brzo nadopunjena novim sadržajima. Prva dva *online* programa – serije videozapisa *#7minutamuzeja* i *TMNTATTOOS*, svjesno smo oblikovali za kraće trajanje zbog prezasićenosti javnosti, posebno mladih, digitalnim sadržajima tijekom trajanja potpunog zatvaranja. Programi su realizirani u niskobudžetnoj produkciji Tehničkog muzeja za muzejski YouTube kanal, a promovirani su putem muzejskog Facebook profila.

Program *#7minutamuzeja* serija je vodstava kustosa odjelima Muzeja za koje su inače zaduženi, sažetih u trajanje od 7 minuta po videozapisu. Sedam minuta vremenski je period u kojemu se može puno toga ispričati i prezentirati, uz zadržavanje pažnje gledatelja kojima se neprestano u virtualnom svijetu nude različiti, naizgled atraktivni, *online* sadržaji. Istovremeno su snimljene i proširene verzije u trajanju oko 15 minuta. Proširene verzije vodstava snimljene su ciljano za

SLIKA 1.

Prizor iz #7minutamuzeja Obnovljivi izvori energije i energetska učinkovitost. Izvor:

<https://www.youtube.com/watch?v=x7eQRtInYo&feature=youtu.be>

škole kako za učenike tako i za nastavni kadar. I kraće i duže verzije ovog audiovizualnog muzejskog vodiča prilagođene su osobama oštećenog sluha simultanim prijevodom na znakovni jezik. Na vodstva su naknadno montirani i titlovi na engleskom jeziku (slika 1). Prvi snimljeni odjel bio je odjel Transformacija energije, a zatim su uslijedili Obnovljivi izvori i energetska učinkovitost te su do kraja 2020. obrađeni odjeli Prometna sredstva i Nuklearne tehnologije. Plan je do kraja 2021. obraditi odjele Astronautika s planetarijem i Vatrogaštvo, a u 2022. Rudnik (uključujući odjel Rudarstvo, geologija, nafta), Osnove poljodjelstva s Apisarijem i Zbirku avionskih i drugih motora. U 2023. obradili bi se preostali odjeli: Zemljomjerstvo i katastar i Otvorena vrata. Za Demonstracijski kabinet Nikole Tesle postoji otprije snimljeno audio-video vodstvo, uvijek dostupno u Kabinetu, osim tijekom vodstava i demonstracija uživo, koje se tamo održavaju svakodnevno kako za građanstvo tako i za najavljene grupe. U slučaju ovog odjela ostaje otvorena mogućnost prilagodbe tog postojećeg videozapisa na znakovni jezik. Vodstva su dostupna *online* na YouTube kanalu i mrežnoj stranici TMNT-a. U stalnom postavu ovaj besplatni multimedijalni vodič, prilagođen i osobama oštećenog sluha i posjetiteljima koji se služe engleskim jezikom, dostupan je učitavanjem QR koda. Sve registrirane udruge i škole koje rade s osobama oštećenog sluha upoznate su s dostupnošću ovog programa, pa daljnje optimalno

korištenje ovih sadržaja od strane korisnika kojima je namijenjen ovisi i o institucijama i udrugama koje primarno s njima rade. Programom je potaknut i proširen suradnički krug jer je vodič *#7minutamuzeja Nuklearne tehnologije* snimljen u suradnji s Mrežom mlade generacije Hrvatskog nuklearnog društva. Do suradnje je došlo nakon što su nam se mladi stručnjaci iz ovog društva obratili s prijedlogom da se angažiraju na vodiču, nakon što su na internetu naišli na do tada snimljena vodstva iz serije *#7minutamuzeja*. U svim videozapisima iz serije korištene su i arhivske snimke (npr. dolazak predmeta u Muzej, korištenje predmeta prije nego je postao muzejski predmet) te interaktivni prikaz muzejskih predmeta, gdje je to moguće (pokretanje predmeta). Program je u cijelosti muzejska produkcija, snimljen opremom prethodno kupljenom u sklopu programa za razvoj publike Ministarstva kulture i medija RH. Tijekom procesa prepoznat je od strane programa *Ruksak (pun) kulture* Ministarstva kulture i medija RH, čime je omogućeno honoriranje prijevoda na znakovni jezik Dubravke Sandev (inicijalno dogovoreno kao volonterski doprinos).

SLIKA 2.

Prizor iz *TMNTATTOOS* Parna lokomotiva Tender 7 – Samoborček.

Izvor: https://www.youtube.com/watch?v=qDDtclg6F60&ab_channel

Program *TMNTATTOOS* prvenstveno je namijenjen mlađim posjetiteljima. Ikonički muzejski predmeti poput podmornice CB-20, padobrana Fausta Vrančića *HOMO VOLANS* i lokomotive Samoborček (slika 2) predstavljeni su kroz slikovitu priču, dok istovremeno gledatelji stječu vještinu izrade „uradi sam“ privremene tetovaže. Našim

najmlađim posjetiteljima željeli smo ponuditi nešto poučno, ali istodobno zabavno i s mogućnošću korištenja na vlastite kreativne načine.

I videozapisi iz ove serije, u trajanju od tri do četiti minute po zapisu, niskobudžetna su muzejska produkcija te su u njima također korištene arhivske snimke i interaktivna prezentacija predmeta. Prije nego su bili dostupni na muzejskom YouTube kanalu, u cijelosti ih se moglo pogledati na muzejskom Facebook profilu. To je bilo zgodno jer Facebook omogućuje direktniju reakciju publike nego YouTube kanal, kao i raspravu među korisnicima jer, iako su videozapisi bili namijenjeni najmlađim korisnicima, iz komentara je bilo očito da su se dojmili i odraslih gledatelja. Posebno je dirljiva bila reakcija kolege Branka Banovića, direktora Zavičajnog muzeja Pljevlja:

„Prelijep video! Autorka je u kratkom klipu evocirala i značaj, ali i dušu voza Zagreb-Samobor. Zanimljivo, kad sam bio klinac (4-5 godina), stric mi je iz Beograda donio *puzzle* sa slikama vozova. Bukvalno svaki dan sam sklapao vozove i vozovi su mi kroz čitavo djetinjstvo bili fascinacija. Živa su mi sjećanja dok majku ili stričeve čekam na željezničkoj stanici u Prijepolju i dilema koja me muči – kako to da je poslovni voz brži od brzog voza... Kao danas se sjećam svog prvog putovanja vozom. Stanica u Prijepolju, sa babom idem za Beograd... Voz u pokretu, koraci nesigurno dok koračam prema kupeu, a baba me čvrsto drži za ruku... Od dede sam slušao mnogo priča o čuvenoj Šarganskoj osmici i Ćiru koji je zavijao preko Šargana i Mokre gore. Dok se penje, putnici izađu iz voza, prepriječe na drugu stranu i u kafani čekaju voz... U Beogradu red ispred toaleta da se umiju i skinu garež sa lica... Prošle godine bio sam predsjednik komisije mentor za odbranu diplomskog rada *Ćirov put* u kome je studentkinja jako lijepo napravila projekat o revitalizaciji i turističkoj valorizaciji pruge Bar – Virpazar preko Sutormana. Mnogo lijepih pričica koje evociraju značaj pruge (radnik željeznice za opkladu brže stigao trčeći, pa kažnjen zbog nepoštovanja firme)... Vozovi uvijek nose neku mistiku – pruga Moskva – Vladivostok ili Orijent express itd. Koleginica je baš prelijepo u ovom kratkom videu evocirala značaj voza Zagreb – Samobor – kako utilitarni tako i emotivni. Djeca koja sudjeluju daju poseban emotivan značaj videu... Sve u svemu, kratak video koji ima dušu!“

Lijepa je bila spoznaja da smo našim kratkim video uratkom o parnoj lokomotivi br. 7 Tender – popularnijoj kao Samoborček, potaknuli barem jednog gledatelja na putovanje vlastitim uspomnama, a onda

SLIKA 3.

**Muzeji u muzeju: radionica Hrvatskog prirodoslovnog muzeja, lipanj 2020.
Autor fotografije Zvonimir Ambruš**

i na dijeljenje tog toplog sjećanja. Očito, program je potaknuo interes različitih generacija.

Osim dvaju spomenutih *online* programa izdvojenih u ovom radu, u Muzeju smo producirali još nekoliko *online* programa, posljedično zbog nemogućnosti rada s korisnicima tijekom pandemije. Istaknula bih program *Iz albuma*. Riječ je o programu usmjerenom prema oboljelima od demencije, korisnicima domova za starije i nemoćne osobe, koji je pred nekoliko godina pokrenula kolegica iz Tiflološkog muzeja, muzejska savjetnica Željka Sušić. U novoj situaciji program je prilagođen *online* pristupu. Za vrijeme potpunog zatvaranja korisnici domova za starije i nemoćne bili su posve izolirani od kontakta uživo sa svojim bližnjima, bilo djecom, unucima ili prijateljima. Napravili smo dva filma: *Iz albuma Tehničkog muzeja Nikola Tesla: Gramofon i fičo* i *Iz albuma Tehničkog muzeja Nikola Tesla: Ručni mlinac za kavu*. Prezentirali smo muzejske predmete kroz kratku video priču kako bi se korisnici domova za starije i nemoćne osobe prisjetili doba kad su prezentirani muzejski predmeti bili u uporabi, kad su ih oni sami koristili i radovali im se, u nadi da ćemo time barem malo doprinijeti kvaliteti njihovog trenutačnog života. Kako nam je javljeno iz nekih domova u koje smo filmove dostavili, filmovi su izazvali prilično veselje, posebno film s fičekom. Program *TMNTEENS: Kako živjeti znanost i inženjerstvo?* namijenjen je tinejdžerima, s ciljem da se zainteresiraju za STEM područja, odnosno za karijeru u znanosti i inženjerstvu. Programom smo omogućili tinejdžerima da upoznaju stručnjake iz spomenutih područja, da ih posjete u njihovom radnom

okruženju te saznaju iz prve ruke čime se bave, zašto su odabrali svoje zanimanje i što to znači za njihov svakodnevni život. Program smo do sada provodili po hibridnom modelu uživo/*online*, ali plan je da od rujna 2021. veći naglasak stavimo na aspekt rada s mladima uživo. Povratna je informacija da smo ovim programom, s čijom realizacijom smo započeli u svibnju 2021., već ove godine doprinijeli da se nekoliko studenata odluči za upis studija geodezije na Sveučilištu u Zagrebu.

Potpuno zatvaranje je uglavnom za sve nastupilo nenadano te je s tim bio onemogućen normalan način života. Dodatna trauma, prvenstveno za građane Zagreba, tog ožujka 2020. bio je i razorni potres koji je zadesio grad. Zbog oštećenja objekata u potresu, brojni muzeji nisu mogli biti otvoreni za javnost u svibnju 2021., po ukidanju potpunog zatvaranja: Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatski povijesni muzej, Hrvatski prirodoslovni muzej, Hrvatski školski muzej, Muzej Prigorja, Muzej za umjetnost i obrt, Strossmayerova galerija starih majstora HAZU... Kako to nije bio slučaj s Tehničkim muzejom, u suradnji s kolegom Marijom Zrnom, zaduženim za organizaciju posjeta i komunikaciju s javnošću, osmislili smo događanje *Muzeji u muzeju* ugošćavajući kolege navedenih muzeja te Tiflološki muzej, koji je bio muzej gost podrške programu. Program je održan u drugoj polovici lipnja tijekom radnog tjedna u stalnom postavu Tehničkog muzeja i s velikim je entuzijazmom odrađen od strane gostujućih kolega te s velikim interesom prihvaćen od strane publike (slika 3) pa smo zajednički odlučili program ponoviti jedan vikend u listopadu. U listopadu je programom okupljen manji broj muzeja jer su, srećom, neki muzeji do tada već sanirali vlastite objekte. Tom prigodom sudjelovali su: Arheološki muzej u Zagrebu, Hrvatski povijesni muzej, Hrvatski školski muzej te kao gost podrške programu Gradski muzej Karlovac, a program je održan u dvorištu Muzeja. I u lipnju i u listopadu svi zajedno pripremili smo niz kreativnih i interesantnih radionica za publiku svih uzrasta, a sudjelovanje se nije naplaćivalo.

Iako generirani trenutačnom potrebom za komunikacijom s javnošću, odnosno kriznom situacijom, svi spomenuti programi imaju trajnu vrijednost posve nevezanu za nepovoljne situacije iz kojih su proizašli. Suvremena tehnologija pokazala se kao izvrstan alat u popularizaciji muzeja i komunikaciji s javnošću u nenormalnim uvjetima, no suvremena tehnologija ne bi trebala postati samoj sebi svrha. Zadnji opisani program, *Muzeji u muzeju*, ukazao je da postoje među-muzejsko zajedništvo i povezanost koje treba dalje njegovati i razvijati.

Summary

As a measure to end the COVID-19 pandemic in Croatia, a lockdown was introduced in March 2020. Almost at the same time, Zagreb was hit by an earthquake, so part of the Zagreb museums damaged in the earthquake remained closed to the public even after the lockdown was lifted. In the first two months of the lockdown, the Technical Museum produced two online programs - a series of video clips: ‘#7minutamuseum’ and ‘TMNTATTOOS’. After the lockdown was lifted, by cooperation between museums affected by the earthquake, a week of free educational activities was held in June 2021, initiated and held at the Technical Museum.

Literatura

Tehnički muzej Nikola Tesla, PROMETNA SREDSTVA; voditelj: Neda Staklarević; autorica programa: Katarina Ivanišin-Kardum; prevoditeljica na znakovni jezik: Dubravka Sandev; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš; snimka dronom: Vinko Škrlec. Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2020.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 15’26”. Sadrži titlove na engl. jeziku; https://www.youtube.com/watch?v=6A26X4eH6IUusTbAgfnJo&ab_channel (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, TRANSFORMACIJA ENERGIJE; voditelj: Branimir Prgomet; autorica programa: Katarina Ivanišin-Kardum; prevoditeljica na znakovni jezik: Dubravka Sandev; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš. Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2020.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 16’49”. Sadrži titlove na engl. jeziku; <https://www.youtube.com/watch?v=JAixd-Bi3VmE&t=8s> (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, OBNOVLJIVI IZVORI I ENERGETSKA UČINKOVITOST; voditelj: Branimir Prgomet; autorica programa: Katarina Ivanišin-Kardum; prevoditeljica na znakovni jezik: Dubravka Sandev; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš. Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2020.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 13’00”. Sadrži titlove na engl. jeziku; <https://www.youtube.com/watch?v=x7eQRtlnYo&feature=youtu.be> (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, NUKLEARNE TEHNOLOGIJE; voditelji: Renato Filipin, Štefica Vlahović, Paulina Dučkić, Luka Romac, Ivo Žarković, Luka Cavaliere Lokas; autorica programa: Katarina Ivanišin-Kardum; prevoditeljica na znakovni jezik: Dubravka

Sandev; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš; Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2021.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 14'22". Sadrži titlove na engl. jeziku; <https://www.youtube.com/watch?v=GwZkZjNTQqk> (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, TMNT TATTOOS; predmet: model padobrana Fausta Vrančića: Homo Volans – Leteći čovjek; osmislila i vodila Katarina Ivanišin-Kardum; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš; Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2020.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 2'40"; https://www.youtube.com/watch?v=yDtjRFyyjyU&ab_channel (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, TMNT TATTOOS; predmet: Podmornica CB 20; osmislila i vodila Katarina Ivanišin-Kardum; sudjelovao Marin Kardum; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš; Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2020.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 4'33"; https://www.youtube.com/watch?v=y6Ajj-cpvF0o&ab_channel (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, TMNT TATTOOS; predmet: Parna lokomotiva br. 7 Tender Samoborček; osmislila i vodila Katarina Ivanišin-Kardum; sudjelovali Paula Dolores Ivanišin i Marin Kardum; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš; Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2020.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 4'39", https://www.youtube.com/watch?v=qDDtclg6F60&ab_channel (30.07.2021.)

Tehnički muzej Nikola Tesla, Iz albuma Tehničkog muzeja Nikola Tesla; autori programa: Katarina Ivanišin-Kardum, Zvonimir Ambruš i Marijo Zrna; snimatelj/montažer: Zvonimir Ambruš; Zagreb, Tehnički muzej Nikola Tesla, 2021.; 1 AV *online* jedinica građe: u bojama; 5'50"; <https://www.youtube.com/watch?v=wxgzXREAGDA>; (30.07.2021.)

Edukacijske aktivnosti i komuniciranje s publikom u Muzeju grada Zagreba nakon potresa u Zagrebu i u vrijeme pandemije koronavirusa SARS-CoV-2

MGZ, kao i drugi muzeji u Zagrebu, susreo se s dvije prirodne katastrofe u isto vrijeme – pandemijom i potresom. Zahvaljujući obnovi muzejske zgrade 1990-ih godina, Muzej je 18. svibnja, ponovno otvorio svoja vrata posjetiteljima. Muzejska edukacija prebacila se „preko noći“ u virtualni prostor i morali smo savladati nove tehnologije i alate. Prilagođavali smo sadržaj publici, ali i virtualnom prostoru. Kao najveći nedostatak virtualnog prostora prepoznali smo izostanak povratne informacije od strane korisnika.

„Novo normalno“ u Muzeju grada Zagreba

Zagreb je 22. ožujka 2020. pogodio potres magnitude 5,5 stupnjeva po Richteru. Velik broj zgrada u samom centru Zagreba je stradao, a tako i brojne kulturne ustanove. Muzej grada Zagreba, koji se nalazi na adresi Opatička 20 na Gornjem gradu, nije ostao pošteđen. Istovremeno je cijeli svijet, pa i Hrvatska, zahvaćen globalnom pandemijom novog koronavirusa SARS-CoV-2 koji izaziva respiratornu bolest COVID-19. Muzej grada Zagreba bio je zatvoren za posjetitelje od 23. ožujka do 18. svibnja 2020., kada je ponovno otvorio svoja vrata, uz mjere zaštite. U tom razdoblju su organizirana dežurstva osoblja Muzeja i rad od kuće.

Djelatnici Muzeja su za međusobnu komunikaciju koristili internet, e-poštu i mobilni telefon, a za komunikaciju s publikom korištene su službena mrežna te Facebook stranica Muzeja, putem kojih je javnost bila obaviještena o glavnim događanjima u Muzeju.

“Novo normalno” zahtijevalo je brzu prilagodbu novonastaloj situa-

ciji. Muzejska edukacija prebacila se „preko noći“ u virtualni prostor i morali smo savladati nove tehnologije i alate. Prilagođavali smo sadržaj publici, ali i virtualnom prostoru. Kao najveći nedostatak edukativnih programa virtualnog prostora uočen je izostanak povratne informacije od strane korisnika o usvajanju ponuđenog sadržaja.

Šteta od potresa u Muzeju grada Zagreba

Zgrada Muzeja grada Zagreba, bivši samostan klarisa iz 17. stoljeća, pretrpjela je manja oštećenja za vrijeme i nakon potresa koji je pogodio Zagreb 22. ožujka 2020., a ozbiljnije su oštećene dislocirane zbirke Muzeja: Memorijalni prostor Bele i Miroslava Krleže, Memorijalna zbirka dr. Ivana Ribara i Cate Dujšin Ribar, Zbirka-stan arhitekta Viktora Kovačića te palača Jelačić, gdje je smješten muzejski depo. Muzej grada Zagreba otvoren je ponovno za posjetitelje 18. svibnja 2020., istodobno obilježavajući Međunarodni dan muzeja.

Edukativnu djelatnost i komunikaciju Muzeja s posjetiteljima podijelile smo na tri dijela. Prvi dio, pod nazivom *Edukativna djelatnost u virtualnom okruženju*, odnosi se na *online* sadržaje koje su kreirali djelatnici Muzeja, drugi dio, *Dodite u MGZ!*, odnosi se na sadržaje koji su se odvijali u Muzeju nakon ponovnog otvaranja za posjetitelje 18. svibnja 2020., a treći dio, *Suradnja*, odnosi se na suradnju Muzeja grada Zagreba i drugih kulturnih institucija u prezentaciji kulturnih sadržaja publici u ovim izazovnim vremenima.

Edukativna djelatnost u virtualnom okruženju

1) Uskršnja *online* kreativna radionica u Muzeju grada Zagreba

U periodu kada je Muzej bio zatvoren za javnost (od 23. ožujka do 18. svibnja) muzejski fotograf Miljenko Gregl snimio je radionicu izrade uskršnog aranžmana povodom obilježavanja Uskrsa. Radionicu je vodila Martina Knapić, nasljednica najstarijeg obiteljskog cvjećarskog obrta u Zagrebu – Salona Herzmansky, u organizaciji muzejske savjetnice pedagoginje Vesne Leiner. Radionicu je muzejski informatičar Branimir Tomić objavio na YouTube kanalu 07. travnja 2020., a informacije o radionici mogu se pronaći na službenim mrežnim i Facebook stranicama Muzeja.

2) Muzejske radionice na mreži

S obzirom na to da se nastava u školama odvijala virtualno i da naši najčešći posjetitelji nisu mogli doći u Muzej, pokrenule smo novi projekt pod nazivom *Muzejske radionice na mreži*. Pomoću internet-

skih alata, koje su koristile nastavnice i nastavnici u virtualnoj nastavi, osmislile smo virtualne radne listiće. Do sada smo ih napravile četiri, a u budućnosti se nadamo i većem broju radnih listića i tema. Napravile smo ih birajući teme iz stalnog postava Muzeja i istovremeno vodeći računa o školskom kurikulumu za niže razrede osnovnih škola. Pri izradi radnih listića koristile smo virtualne aplikacije za učenje Wizer.me i Thinglink. Svi sadržaji su besplatni za korištenje, a da bi se pristupilo sadržaju potrebno je prijaviti se. Teme radnih listića su *Gradec i Kaptol na povijesnoj karti*, *Zlatna bula kralja Bele IV.*, *Simboli grada Zagreba* te *Cebovi na Gradecu i Kaptolu*. Cilj izrade virtualnih radnih listića je proširiti edukativnu ponudu Muzeja, potaknuti znatiželju, razvijati istraživačke kompetencije, koristiti se komunikacijsko-informatičkom tehnologijom u stjecanju znanja, razvijati osobni i nacionalni identitet (slika 1).

3) Zagrebački muzejski spomenar

Od 20. travnja 2020., na Facebook profilu Muzeja grada Zagreba, Ana Torić, voditeljica promidžbe i marketinga, objavljuje kratke zanimljive priče, fotografije, plakate i ostalu građu iz bogatog muzejskog fundusa, ali i iz do sada realiziranih muzejskih izložbi.

SLIKA 1.

Digitalna izdanja publikacija namijenjenih djeci

1) Vodič za djecu *Muzej grada Zagreba*

Vodič za djecu *Muzej grada Zagreba* za niže razrede osnovne škole, koji je izdan 2016., za vrijeme pandemije dobio je i svoju virtualnu verziju, koja je dostupna svima, a posebno učenicima nižih razreda osnovne škole, na mrežnim stranicama Muzeja u rubrici Novosti. Djecu kroz stalni postav vodi medvjedić, koji je personifikacija idola medvjeda, pronađenog za vrijeme arheoloških iskopavanja u Muzeju grada Zagreba 1990-ih godina. Djeca se uz pomoć virtualnog vodiča upoznaju s Muzejom, poviješću grada Zagreba i predmetima koji svjedoče o važnim događanjima u povijesti grada.

2) Slikovnica *Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba*

Početak 2020. godine u muzejsku ponudu za djecu uvrštena je i slikovnica *Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba*. Slikovnica je primjerena integriranom poučavanju djece predškolske i mlađe školske dobi, ali omogućuje i percepciju važnosti inkluzije osoba oštećenog vida i drugih osoba s invaliditetom. Malena krtica Talpa vodi djecu kroz stalni postav Muzeja grada Zagreba te ukazuje na potrebu poštivanja različitosti, uči ih empatiji i zanimanju za druge i drugačije te njihovim pravima. Slikovnica *Krtica Talpa istražuje Muzej grada Zagreba* nadogradnja je *Infotaktilne točke*, višegodišnjeg projekta prilagodbe Muzeja osobama s invaliditetom, poglavito slijepim i slabovidnim osobama. U tu svrhu izrađene su replike muzejskih eksponata koje korisnici mogu opipati, dodirivati i čitati na Brailleovom pismu kako bi ih поблиže upoznali i o njima učili. Uz otisnuto izdanje, pripremili smo i virtualnu verziju u audio-vizualnom obliku (slikovnicu čita Ana Torić, voditeljica promidžbe i marketinga) kako bi slijepa i slabovidna djeca, slušajući priču, pratila Talpinu šetnju i istraživanje Muzeja (slika 2).

SLIKA 2.

Dodite u MGZ!

1) Obilježavanje Dana grada Zagreba, 31. svibnja 2020.

Povodom obilježavanja Dana grada Zagreba, 31. svibnja 2020., Muzej grada Zagreba otvorio je vrata posjetiteljima i u organizaciji Pedagoško-andragoškog odjela, uz pomoć Odjela marketinga i PR-a, proslavio rođendan glavnog grada Republike Hrvatske. Uz pridržavanje svih epidemioloških mjera, organizirano je tematsko vodstvo stalnim postavom *Simboli grada Zagreba*, radionica za djecu s istom tematikom, a za sve uzraste koncert sastava Zagrebački cinkuši u muzejskom dvorištu. Zatvoreno dvorište sadrži restauriranu fasadu zgrade Muzeja te repliku tlocrta pronađene nastambe tijekom arheoloških istraživanja u Muzeju grada Zagreba 1990-ih godina.

2) Tematska vodstva stalnim postavom

Kako bismo povećali interes posjetitelja za stalni postav Muzeja, muzejski vodiči pripremili su niz tematskih vodstava iz stalnog postava i povremenih izložbi. Svaki tjedan jedan vodič prezentira jednu temu. Tematska vodstva namijenjena su građanstvu i prilagođena su za sve uzraste. Teme su povezane s temama iz stalnog postava, a ako je to bilo moguće, povezali smo ih i sa svakodnevnim događanjima. Održana su sljedeća vodstva: *Utjecaj potresa i ostalih kataklizmi na rast i razvoj Zagreba kroz povijest*, *Simboli grada Zagreba*, *Muzej grada Zagreba i samostan klarisa*, *Cehovi Gradeca i Kaptola – razvoj malog i srednjeg poduzetništva u Zagrebu od srednjeg vijeka do danas*, *Zbirka mehaničkih glazbenih automata Ivana Gerersdorfera*, *Zagreb prije Zagreba – pretpovijesno naselje na području današnjeg Zagreba*, *Potok Medveščak – potok u srcu Zagreba* i *Stara zagrebačka kupališta*.

3) Muzejske izložbe

Otvaranjem Muzeja za posjetitelje, 18. svibnja 2020. otvorena je i muzejska instalacija *Muzejski život u doba pandemije i potresa* muzejskog savjetnika Borisa Mašića. Izložbena instalacija prezentirala je i dokumentirala posljedice potresa i pandemije na funkcioniranje Muzeja – oštećenja nastala u stalnom postavu te novonastale okolnosti vezane za radno vrijeme Muzeja, a uzrokovane pandemijom. Dio izložbe bio je posvećen arheološkom otkriću u zagrebačkoj katedrali, nastalom kao posljedica potresa. Muzejski posjetitelji imali su priliku pogledati instalaciju do 27. svibnja 2020.

Sredinom ljeta, točnije 12. kolovoza 2020., otvorena je gostujuća izložba *Hrvatska jadranska kupališna baština* Hrvatskog muzeja turizma iz Opatije pod koordinacijom Vesne Leiner, muzejske savjetnice

pedagoginje. Na izložbi su prezentirana uvećanja fotografija i razglednica vezanih uz kupališta na Jadranu i početke turizma. Temu gostujuće izložbe povezali smo s temom o zagrebačkom kupalištu na Savi, koja je prezentirana u stalnom postavu Muzeja, te su posjetitelji imali mogućnost doći na tematska vodstva *Stara zagrebačka kupališta* za vrijeme trajanja izložbe.

4) *Kreativno-likovno ljeto u Muzeju grada Zagreba*

Usprkos potresu i pandemiji, održali smo četvrto *Kreativno-likovno ljeto*, uz pridržavanje svih mjera zaštite. Pod nazivom *Kreativno-likovno ljeto u Muzeju grada Zagreba* održavale su se kiparske radionice za odrasle pod vodstvom akademske kiparice i nastavnice likovne kulture Romane Nikolić. Cilj radionica bio je da odrasle Zagrepčanke i Zagrepčani koji imaju interes za umjetnost i stvaranje prođu osnove likovnog stvaralaštva u periodu od tri tjedna. Ove godine polaznici su se upoznali s kiparstvom i radom s glinom (slika 3).

SLIKA 3.

Suradnja – Kazalište Mala scena u Muzeju grada Zagreba

Zgrada u kojoj je smješteno kazalište Mala scena stradala je u potresu pa se umjetnička direktorica kazališta Buga Marija Šimić obratila Pe-

dagoško-andragoškom odjelu Muzeja grada Zagreba s prijedlogom za suradnju. Muzej grada Zagreba rado je prihvatio poziv te su u okviru programa pod nazivom *Kazalište u muzeju* održane četiri predstave za najmlađe (*Priča o oblaku, Priča o svjetlu, Pale sam na svijetu* i *Kraljevna na zrnu graška*). Predstave su održane u dvorištu Muzeja, a samo iznimno (zbog lošeg vremena) u prostoru unutar Muzeja. Suradnja s Kazalištem će se nastaviti i u budućnosti.

Umjesto zaključka

Dvije prirodne katastrofe u isto vrijeme donijele su nam nova promišljanja o radu, potaknula su nas da istražujemo drugačije načine komunikacije s publikom i „gurnule“ nas u digitalnu sferu jer je fizička prisutnost uslijed pandemije bila ograničena. Problemi i izazovi s kojima smo se susreli bili su brojni. S jedne strane, prvi put nam se dogodilo da nam je bilo ograničeno fizičko kretanje i da smo suočeni s digitalnim tehnologijama kao neizostavnim dijelom našeg posla. S druge strane, korištenje digitalnih alata i pomagala bilo je, prije svega, improvizacija, ali i stjecanje novih znanja.

Stvaranje improviziranog digitalnog sadržaja otvorilo nam je nove mogućnosti, pokazalo nam je da smo spremni naučiti nešto novo i obogatilo je rad Muzeja. Međutim, digitalni sadržaj je samo privremeno rješenje radi zatvaranja muzeja u vrijeme pandemije bolesti COVID-19 i potresa u Zagrebu. Budući da su oštećenja na zgradi Muzeja bila minimalna i brzo su bila sanirana, Muzej je 18. svibnja 2020. otvorio ponovno svoja vrata posjetiteljima. Od tada usporedo pripremamo nove digitalne sadržaje na stranicama Muzeja s događanjima u samome Muzeju.

Također, moramo naglasiti da smo muzejsku publiku „počeli tražiti“ uz pomoć programa drugih kulturnih institucija kao što su npr. kazališne predstave u Muzeju te glazbena događanja.

Summary

Zagreb City Museum, as well as other museums in the city of Zagreb, has been hit by two natural disasters – a coronavirus pandemic and an earthquake, at the same time. The building of the Zagreb City Museum has been extensively renovated during the 1990's and the damages to the building and the permanent exhibition have been minimal. That allowed us to open the Museum for visitors once again on May 18th, celebrating the International Museum Day. 'The new normal' challenged us to adapt to the new circumstances. Museum education switched

online 'over night' and we had to learn how to use new technologies and tools. We had to adjust the content to the public in virtual space. Disadvantage of switching museum education online is the lack of feedback from our users.

Audio vodič Muzeja Domovinskog rata

Kako bi upotpunili svoju ponudu i poboljšali doživljaj, muzeji se koriste raznim alatima. Audio vodiči već su niz godina nezamjenjivo pomagalo pojedinačnih posjetitelja koji žele detaljnije upoznati muzej koji posjećuju. Uz ulaznicu se mogu jednokratno unajmiti u velikoj većini svjetskih muzeja, interpretacijskih centara i sl. U 2020. godini novootvoreni Muzej Domovinskog rata dobio je svoj audio vodič. Kroz devetnaest audio zapisa ispričana je priča o Karlovcu u razdoblju od 1991. do 1995. godine.

Muzej Domovinskog rata Karlovac – Turanj svojim otvaranjem nije zaključio tendenciju proizvodnje novih sadržaja za posjetitelje. Modernim multimedijским opremanjem otvorena je mogućnost implementiranja novih tehnologija. Digitalno projiciranje sadržaja, zvučni i vizualni efekti, uređaji za uparivanje s mobilnim aplikacijama, audio vodič i dr. samo su dio bogate opreme koja muzejskim djelatnicima daje nove mogućnosti. Unutar muzejske struke vode se velike rasprave je li uopće, i u kojoj mjeri, potrebno korištenje digitalne tehnologije. Dio zastupa tezu da je jedini pravi put prenošenja znanja socijalna interakcija između posjetitelja i muzejskog djelatnika, dok je drugi otvoren za različite modele implementacije tehnologije. Iako direktni kontakt s posjetiteljem u ovom trenutku teško može potpuno zamijeniti bilo koji digitalni koncept, revolucija i napredak tehnologije ne smiju zaobići muzeje. Oni moraju ići u korak s vremenom u kojem živimo te konstantno pronalaziti nove mogućnosti komuniciranja zanimljive različitim skupinama posjetitelja.

Već prije desetak i više godina muzeji su u svoju ponudu uveli mogućnost vodstava stalnim postavom i izložbama pomoću uređaja koji emitiraju zvuk. Princip je jednostavan. Posjetitelj na početku svojeg

obilaska uzima uređaj pomoću kojega krećući se izložbom preslušava sadržaj. To mogu biti informacije o pojedinim eksponatima, dijelovima muzeja ili priča kompletne izložbe. Budući da je Gradski muzej Karlovac kroz opremanje Muzeja Domovinskog rata osigurao audio uređaje, oni su ove godine postavljeni u izložbu. Vodiči se sastoje od nekoliko dijelova: slušalica, uređaja kojeg posjetitelj nosi u ruci prilikom obilaska i transmitera – uređaja koji se nalaze na pojedinim lokacijama u izložbi. Da bi uređaji dobili sadržaj, prvo je bilo potrebno njegovo koncipiranje. U suradnji s višom kustosicom i autoricom koncepta stalnog postava Ružicom Stjepanović, napisan je tekst koji je podijeljen u dvadeset i tri dijela. Devetnaest dijelova govore o unutarnjem dijelu izložbe *Karlovac 1991.-1995.* i o zbivanjima u Republici Hrvatskoj i gradu Karlovcu u godinama Domovinskog rata. Četiri sekvence odnose se na vanjski dio izložbe i donose informacije o sredstvima borbene tehnike. U studijskim uvjetima, u suradnji s Radio Karlovcem, tekst je na hrvatskom i engleskom jeziku snimljen u audio formatu te implementiran u transmitere koji su postavljeni u stalni postav.

Audio vodič funkcionira na principu *point and click*. Uređaj u rukama posjetitelja potrebno je usmjeriti u transmitter. Uparivanjem dvaju uređaja pomoću infracrvenog signala započinje emitiranje zvuka u slušalicama. Kroz dvadeset i šest točaka u postavu posjetitelj se upoznaje s izložbom. Audio vodič namijenjen je prvenstveno pojedinačnim posjetiteljima koji temeljito žele konzumirati sadržaj Muzeja Domovinskog rata. Obilazak traje više od jednog sata, a sam posjetitelj odlučuje o tome što želi slušati.

Što se tiče samog sadržaja, kroz zvučni zapis objedinili smo sve segmente koje Muzej prikazuje: priču Karlovca u Domovinskom ratu, pojedine priče o muzejskim predmetima, ali i objašnjenje muzejske koncepcije i dizajnerskih rješenja pojedinih dijelova izložbe. Iako je i iz obilaska stalnog postava bez audio vodiča ili stručnog vodstva sasvim jasno što izložba prikazuje, za detaljno upoznavanje s razdobljem rata u Karlovcu i lakše otkrivanje svih simbolika dizajna postava, korištenje audio vodiča pokazalo se kao kvalitetno muzejsko pomagalo.

Iako vodič nije nastao zbog pandemije bolesti COVID-19, svakako je jedno od pomagala koje olakšava funkcioniranje Muzeja u novonastalim uvjetima. Budući da je mnoštvo turističkih agencija s organiziranim grupama odustalo od stručnih vodstava zbog velike koncentracije ljudi u malom prostoru, audio vodič se pokazao kao alat pomoću kojeg se posjetitelji detaljnije mogu upoznati s Muzejom, a ipak ostati odgo-

vorni u svom ponašanju, sukladno epidemiološkim mjerama. Uređaj ima higijenske slušalice te ga je nakon korištenja dovoljno dezinficirati i spreman je za novo korištenje.

Zaključak

U nekoliko mjeseci, implementacija audio vodiča pokazala se kao dobar potez. Gotovo 40% posjetitelja odlučuje se uz kupljenu ulaznicu unajmiti uređaj. Reakcije su pozitivne, a doživljaj Muzeja puno kvalitetniji i potpuniji. Posjetitelji koji koriste audio vodič u prosjeku se u prostoru Muzeja zadržavaju između dvadeset i trideset minuta duže. Na trenutnom konceptu ne treba stati. U narednim godinama razvoj vodiča ići će dalje. Trenutno dvojezični vodič trebao bi dobiti svoj prijevod na još nekoliko svjetskih jezika te time učiniti Muzej jezično dostupnijim publici koja ga posjećuje. Uz audio vodič bit će izrađen i tiskani, uz koji posjetitelj može razgledati postav, ali ga može i ponijeti kući kao muzejski suvenir. Osmišljavanjem novih sadržaja Muzej proširuje svoju ponudu, odgovarajući tako izazovu velikog broja ljudi koji ga posjećuju.

Summary

Museums around the globe, especially in the crisis caused by COVID-19, are striving to produce quality content for their visitors. To enhance their offer and improve the experience, they use various tools. For many years, audio guides have been an indispensable device for individual visitors who want to know more about the museum they visit. Along with the ticket, those can be rented in the vast majority of museums, interpretation centers etc. In 2020, the newly opened Museum of the Homeland War received its audio guide. Nineteen audio recordings tell the story of Karlovac in the war period from 1991 to 1995.

Karta baštine Karlovačke županije

Kartom baštine Karlovačke županije željeli smo razotkriti dugotrajne prirodne i povijesne silnice koje su oblikovale njezine granice i raskrižja putova. Kao poveznica primorja i kontinenta, od gorskog praga na jugu do peripanonskog prostora na sjeveru, ovo je područje prožimanja različitih kulturnih utjecaja. Mapiranjem preko 200-tinjak najvažnijih arheoloških lokaliteta, koji su od prapovijesti do ranog novog vijeka kreirali bogatu povijest našeg kulturnog krajolika, predstavljen je važan dio hrvatskog i europskog nasljeđa.

Želja za sustavnim, ali sažeto obrađenim podacima koje možemo pronaći na jednom mjestu, bila je misao vodilja u izradi *Karte baštine*. U ovom slučaju govorimo o Registru kulturnih dobara Karlovačke županije, terenskim i arhivskim istraživanjima te muzejskoj bazi podataka, koji objedinjeni čine *Kartu baštine Karlovačke županije*. Karte su oduvijek bile produkt razumnog i znanstvenog pogleda na svijet, čija je svrha unaprijed bila određena – da nam olakšava snalaženje u prostoru i vremenu. Njihova suština je bezvremenska, čak i u današnjim modernim vremenima karte ostaju medij koji ne zastarijeva.

Karta baštine napravljena je tako da svojim dizajnom u formi plakata i načinom prezentacije kroz sustav ikona i ilustracija bude razumljiva širokom spektru korisnika i iskoristiva kao podloga za razvoj muzejskih, edukativnih, turističkih i drugih aktivnosti. Pritom se vodilo računa da se ne izgubi njezina znanstvena vrijednost u korist vizualnog identiteta s ograničavajućom formom interpretacije. Ona je u svojoj podlozi karta jer je rađena u perimetrima koji poštuju relativnu udaljenost i zemljopisni smještaj, a lišena je izohipsa i drugih kartografskih standarda. Na njoj su naznačene rijeke koje su od prapovijesti bile markeri života i današnje suvremene prometnice koje se, radi lakšeg snalaženja, nenametljivo naziru.

Odabir lokaliteta i nalaza napravili su autori *Karte*, kustosi Grad-

SLIKA 1.
Karta baštine na hrvatskom jeziku

skog muzeja Karlovac Igor Čulig i Matea Galetić, na temelju prethodnih terenskih istraživanja konzervatora arheologa Krešimira Raguža i Domagoja Perkića, arhivskog i kabinetskog istraživanja te sveukupnih arheoloških istraživanja na području Županije. Sačinjava je odabir od 200-tinjak arheoloških prapovijesnih, antičkih i srednjovjekovnih lo-

SLIKA 2.
Karta baštine na engleskom jeziku

kaliteta, značajni pojedinačni nalazi, stari gradovi, najvažniji sakralni objekti, naseobinski horizonti, špiljski lokaliteti, kamenolomi, podvodni lokaliteti i dr. Kartu bismo mogli nazvati i okarakterizirati arheološkom, ali pojam baštine nam se činio nadređen ostalim opisnim nazivima.

U izboru lokaliteta poslužili smo se Registrom kulturnih dobara

Karlovačke županije, u kojem se nalaze gotovo svi poznati lokaliteti na kojima je u materijalnom smislu primijećena ljudska prisutnost. Vremenska dimenzija je naznačena bojama (zelena za prapovijest, plava za antiku i crvena za srednji vijek), a razina očuvanosti lokaliteta i pronađenih struktura punim i isprekidanim linijama. Većina lokaliteta su višeslojni pa je odabir perioda koji će biti prezentiran bio prilično zahtjevan. Odlukom autora i konzultacijom stručnih suradnika odabran je onaj period koji se nesumnjivo pokazao dominantnijim i značajnijim u kvaliteti i kvantiteti nalaza ili zabilježenih ostataka. Bilo da se radi o koncentraciji nalaza koji mogu posvjedočiti da se na nekom mjestu razvio određeni oblik života ili je koncentracija nalaza u kontekstu okolnog prostora bila nešto na što se vrijedilo referirati.

Karta je promovirana početkom ožujka 2020. godine, kao posljednji javni događaj prije zatvaranja zbog pandemije. Tiskana je na hrvatskom i engleskom jeziku i može se nabaviti u svim suvenirnicama Gradskog muzeja Karlovac. Uz autorski tim valja naglasiti da su dizajn i pripremu za tisak radili karlovački dizajneri okupljeni u tvrtku Mint Onion, na engleski jezik ju je prevela Sunčica Habus, a tisak je napravljen u karlovačkoj Tiskari Pečarić i Radočaj.

Summary

Karlovac County is located in the area where the Republic of Croatia is at its narrowest, and its network of roads is very dense. With the Heritage Map, we wanted to uncover the long-lasting natural and historical forces that shaped its boundaries and intersections. As a link between the coast and the continent, from the mountain threshold in the south to the Peripannonian region in the north, this is an area where different cultural influences permeate. An essential part of the Croatian and European heritage has been presented by mapping over 200 of the most important archeological sites that created a rich history of our cultural landscape, from prehistory to the early modern age.

Galerija Meštrović – novi počeci i primjeri dobre prakse

Uvođenjem inovacija u praksi obogaćena je paleta pedagoških aktivnosti. Tradicionalna stručna vođenja zamijenjena su interpretacijskim vodstvima, standardne radionice crtanja i modeliranja u glini obogaćene su radionicama lijevanja u gipsu, izrade metalnih reljefa i klesanja u porobetonu. Radovi nastali na radionicama propisno su valorizirani i dokumentirani te prezentirani na izložbama u muzejskom prostoru uz djela Ivana Meštrovića. Modernizacijom pristupa odmaknuli smo se od tradicionalne autoritarne uloge muzeja.

Muzeji Ivana Meštrovića zapošljavanjem muzejskog pedagoga 2018. godine pokreću modernizaciju pedagoških aktivnosti. Naime, Muzeji su od svog osnutka kontinuirano provodili akcije namijenjene određenim skupinama posjetitelja (ponajviše djeci i mladima, školama). Međutim, u novije vrijeme obogaćivanjem ponude Muzeja s inovativnim pedagoškim praksama, povećava se broj mladih kroz suradnje Muzeja i srednjih škola te broj starijih posjetitelja, kao i broj korisnika udruga i centara za odgoj i obrazovanje (kroz specijalizirani program *Muzej za svakoga, svi u muzej!*).

Uvođenjem inovacija u praksi obogatila se paleta naših pedagoških aktivnosti. Tako su tradicionalna stručna vodstva zamijenjena interpretacijskim tematskim vođenjima s heurističkom koncepcijom (*Moja majka, Znameniti Hrvati i Dodirni i osjeti*), standardne radionice crtanja i modeliranja u glini obogaćene su radionicama lijevanja u gipsu, izrade niskih metalnih reljefa i klesanja u porobetonu s manjim brojem sudionika. Na koncu su radovi nastali kroz pojedine radionice propisno valorizirani i dokumentirani te prezentirani na izložbama u muzejskom prostoru zajedno s djelima Ivana Meštrovića, čime su do-

SLIKA 1.
Moja majka i okruga – tematsko vođenje.
Autor I. M., vlasništvo Muzeja Ivana Meštrovića

bili i zasluženu afirmaciju.

U daljnjem tekstu prikazat ćemo naše nove početke i primjere dobre prakse.

Interpretacijska tematska vodstva

Kroz neposredni kontakt s posjetiteljima i publikom uvidjela se potreba za promjenom pristupa kod stručnih vodstava. Za turiste ona ostaju ista, no za djecu i mlade tradicionalna stručna vodstva zamijenjena su interpretacijskim tematskim vođenjima s heurističkom koncepcijom (*Moja majka, Znameniti Hrvati i Dodirni i osjeti*).

Ovisno o izabranoj temi, razlikuju se pristup i metode interpretacije, a time u konačnici i doživljaj samih posjetitelja.

Priča o marami i *Mojoj majci* (slika 1) koncipirana je tako da se posjetiteljima putem metode pripovijedanja (*storytelling*) na neposrednom primjeru izložene skulpture u Muzeju prikaže i objasni etnološki motiv „okruga“. Okruga je karakteristična marama koju su žene u Zagori nosile kao sastavni dio svoje narodne nošnje. Meštrović je svoju majku Martu prikazivao s okrugom zavezanom ispod brade na tradicionalni način. Osim kod skulpture *Moja majka*, okruga je u sti-

SLIKA 2.
Dodirni i osjeti – senzorno vođenje.
Autor I. M., vlasništvo Muzeja Ivana Meštrovića

liziranom prikazu vidljiva i kod drugih Meštrovićevih skulptura (*Povijest Hrvata, Karijatida I., Karijatida II.*). Uz izložene Meštrovićeve skulpture u stalnom postavu Galerije Meštrović, sama tema vodstva se odlično uklopila u nastavni program Prirode i društva nižih razreda (tema zavičaja i kulturne baštine) te je potaknula cijeli niz pitanja za razgovor. Tako sudionici mogu doznati za što je marama služila žena-

ma u prošlosti, je li imala određenu poruku ili se koristila samo kao pokrivalo itd. Inovativnost u pristupu, osim metode pripovijedanja, je uvođenje muzeografskog pomagala – prave okruge (marame). Tijekom vodstva sudionici imaju priliku dodirivati okrug, usporediti je s onom na skulpturama i, po želji, isprobati je. Originalnu okrug je za potrebe Muzeja izradila i ukasila vezom žena iz Etno udruge Petrovo polje, koja i danas promovira narodne običaje i tradiciju sela Petrovog polja, gdje je odrastao i sam Meštrović i odakle je crpio inspiraciju za svoje skulpture.

Znameniti Hrvati je stručno vodstvo koje smo tijekom 2019. osmislili i prilagodili djeci 4. razreda osnovne škole s poveznicom na gradivo Prirode i društva. Kod ovog vođenja prilikom razgledavanja stalnog postava djeci se skreće pozornost na sve znamenite Hrvate koji su izravno i neizravno povezani s Ivanom Meštrovićem (Marko Marulić, Grgur Ninski, Ruđer Bošković, Nikola Tesla itd.). Otkrivamo zašto je i sam Meštrović znamenit i što uopće to znači biti znamenit. Nadalje, objašnjavamo detalje prijateljstva između Meštrovića i Tesle, odabir motiva Grgura Ninskog te zašto skulptura Marka Marulića ima Meštrovićeve crte lica.

Dodirni i osjeti je prilagođeno senzorno vodstvo, koje se najčešće realiziralo uz radionicu oblikovanja. Kod ovog vođenja izabrana je neko licina skulptura iz stalnog postava, izvedenih u različitim materijalima, te je sudionicima omogućeno neposredno taktilno promatranje. Pitanja koja su karakteristična za ovakva vođenja vežu se prvenstveno uz različite teksture materijala. Kakvo je drvo, kakav kamen, a kakva bronca? Kakav je materijal kamen... hrapav-gladak, topao-hladan...? Zvone li skulpture od bronce i zašto? Ovim vođenjem sudionici osjetom opipa produbljuju doživljaj skulpture i općenito posjeta Muzeju, a kroz prateću radionicu imaju mogućnost oblikovati vlastita djela u raznim materijalima (glina, karton, metalne žice i folije, gips itd.) (slika 2).

Radionica Brkovi i brade, očale i šeširi

Radionica je izvorno zamišljena kao dio ciklusa radionica u Galeriji Meštrović za program 6. Ljetnog kazališta lutaka (suradnja s GKL Split). Međutim, zbog uspješnog koncepta realizirana je i kasnije kroz godišnje pedagoške aktivnosti. U ovoj je radionici naglasak na autorefleksiji: sudionici promatraju Meštrovićeve portrete i same sebe u ogledalu, a zatim po izboru kroz konstrukciju papirom-kartonom izrađuju različite detalje ljudske fizionomije i odijevanja (brkove, brade, naočale,

šešire itd.). Nakon izrade, iste koriste u dramaturškoj igri u stalnom postavu Muzeja. Izrađenim rekvizitima mijenjaju fizionomije Meštrov-
vićevih skulptura i pritom ih karikiraju. Isto primjenjuju i na sebi,
preuzimajući tako različite uloge. Taj dramaturško-scenski trenutak u
promatranju skulptura pokazao se kao izvanredan koncept i odlično je
prihvaćen kod posjetitelja. Radionica se pokazala odličnom za objaš-
njavanje pojma realizma i apstrakcije djeci na njima shvatljiv način, a
sudionici su pritom uspjeli povezati sebe s umjetnošću (gluma različitih
likova i reinterpretacija samog sebe i skulpture u prostoru) (slika 3).

SLIKA 3.

Brkovi i brade, očale i šeširi – dramsko-scenska radionica.

Autor I. M., vlasništvo Muzeja Ivana Meštrovića

Program Muzej za svakoga, svi u muzej!

U Galeriji Meštrovic se oduvijek provode inkluzivne akcije, no to je
uglavnom periodično. Potrebno je, pak, istaknuti razglednice za vide-
će, slijepe i slabovidne osobe (Šeparović Palada 2005) te recentnu mu-
zejsku ediciju *Lako razumljiva knjiga*²⁰ (Šeparović Palada 2017, 2019)
koja obrađuje pojedine dijelove života Ivana Meštrovića.

²⁰ Publikacije zadovoljavaju europske standarde za izradu lako razumljivih informacija i pravila Inclusion Europe – europske udruge osoba s intelektualnim teškoćama i njihovih obitelji. Pisane su na jednostavan i lako razumljiv način i bogato su ilustrirane.

Nakon sudjelovanja na edukaciji u Tiflološkom muzeju i slijedeći ICOM-ovu godišnju temu u 2020. godini *Muzeji za različitost i uključenost*, dolazi do proširenja i prilagođavanja pedagoško-edukativnog programa Muzeja. Osmišljen je dodatni program *Muzej za svakoga, svi u muzej!* koji sadrži niz tematskih i senzornih vođenja te radionice umjetničkog stvaranja, koje su metodama i materijalima prilagođene sposobnostima samih sudionika. Program je namijenjen društveno osjetljivim skupinama našeg grada i bliže okolice (zbog problema s prijevozom kod većih udaljenosti).

Kroz 22 radionice i prilagođena stručna vodstva sudjelovalo je 144 korisnika. Uzrast sudionika varirao je od predškolske djece do odraslih osoba, isto kao i spektar poteškoća sudionika, od osoba s tjelesnim oštećenjima do osoba s autizmom, Sindromom Down-21 itd. Sudionici su bili korisnici Centra za odgoj i obrazovanje „Juraj Bonačić“ te Udruge gluhoslijepih osoba „Osjet“ Split i Udruge „Sv. Jeronim“ iz Kaštel Gomilice.

Ciljevi projekta su u potpunosti ostvareni, unatoč trenutnoj situaciji vezanoj uz COVID-19, koja je prošlog ožujka prekinula i odgodila odvijanje programa. Odaziv je bio više nego izvanredan i premašio je sva naša očekivanja: od jeseni 2019. do proljeća 2020. godine realizirali smo 90% planiranih aktivnosti (zbog zaključavanja (*lockdown*) izostala je jedino završna izložba koja je bila planirana za mjesec svibanj). Glavni cilj programa bio je uključivanje i omogućavanje ovim skupinama građana sudjelovanje u kreativnom umjetničkom stvaranju unutar samog Muzeja, i to u neposrednoj blizini umjetničkih djela.

Samo korisnici COO „Juraj Bonačić“, djeca srednjoškolskog uzrasta i odrasli, sudjelovali su na više od 15 radionica, a posjećivali su nas svaki tjedan. Ta činjenica daje nam razlog za zadovoljstvo jer su se sudionici izmjenjivali u manjim grupama i vraćali ponovno, a to je realan pokazatelj uspješnosti programa, ali i trajne potrebe za ovakvim programima u muzejima i kulturnim ustanovama.²¹

Programom *Muzej za svakoga, svi u muzej!* započeo je otvoreniji pristup manjim skupinama posjetitelja s poteškoćama. Tako je naglašenom senzornom motivacijom kroz radionice i vodstva obogaćen doživljaj sudionika te im je omogućeno kreativno umjetničko stvaranje u neposrednoj blizini izloženih Meštrovićevih djela.

²¹ Program *Muzej za svakoga, svi u muzej!* je ostvaren uz financijsku podršku Grada Splita za javne potrebe u kulturi 2020. godine. Nabavljena je nužna didaktička oprema (led-panel, konstrukcijski elementi, magnetni likovi za vizualizaciju pokreta).

Daljnijim pomnim promatranjem sudionika u pedagoškim aktivnostima i njihovih reakcija, konstantno se uvode novi materijali i tehnike te se razvija animacijska funkcija Muzeja. Funkcijom animacije muzej postaje kulturni sudionik te dobiva dinamičniju ulogu: ide u susret publici, pobuđuje njeno zanimanje, privlači je i pomaže joj u razumijevanju baštine (Gob-Drouguet 2007:221).

Gledajući šire, na razini zajednice, muzej na ovakav način daje i svoj doprinos kreiranju novih kulturnih politika, što je iznimno važno i za društvo u cijelosti.

Summary

By implementing innovations in museum practice, we have enriched the range of pedagogical activities. Traditional guided tours have been replaced with interpretative guided tours, while standard drawing and clay-modelling workshops were further developed with workshops of plaster casting, production of low metal reliefs and carving in porobeton blocks. Finally, the works produced in workshops were properly valorized, documented and presented at exhibitions shown in the Museum space, side by side with the art works of Ivan Meštrović, with which they received deserved affirmation. By a more modern approach, we have moved further from a traditional authoritarian role of a museum.

Literatura

Gob, André – Drouguet, Noémie. 2007. *Muzeologija – Povijest, razvitak, izazovi današnjice*. Zagreb: Izdanja antibarbarus.

Muzeji Ivana Meštrovića. <https://mestrovic.hr/edukacija/> (09.04.2021.)

Šeparović Palada, Maja. 2019. *Ivan Meštrović u Splitu*. Split: Muzeji Ivana Meštrovića, edicija Lako razumljiva knjiga (Inclusion Europe).

Od kulinarskog vremeplova do *online* ljubavi

Muzeji na području Šibensko-kninske županije u 2019. godini uz podršku drugih ustanova odlučili su pružiti djeci i mladima inovativni program u sklopu 24. EMA-e. Kulinarskim vremeplovom proputovali smo kroz povijest, a za gastro ponudu pobrinuli su se učenici iz Turističko-ugostiteljske škole. 25. EMA, u sveopćoj zatvorenosti institucija, provedena je kroz aktivnosti na daljinu. Planirana udružena akcija županijskih ustanova bila je onemogućena, no pokušali smo, svatko na svoj način, potaknuti sudionike Akcije da iskažu ljubav online putem.

Muzeji na području Šibensko-kninske županije u 2019. godini odlučili su se udružiti i umreženim snagama pružiti djeci i mladima školske dobi inovativni program u sklopu 24. Edukativne muzejske akcije. Ideja je potekla od ravnatelja Muzeja grada Šibenika Željka Krnčevića, koji je želio na zanimljiv način, kroz gastronomiju, predstaviti prošla povijesna razdoblja. Ideju su podržali Kninski muzej, Muzej betinske drvene brodogradnje, Gradski muzej Drniš te Turističko-ugostiteljska škola Šibenik i Javna ustanova Nacionalni park Krka. Zajedno smo osmislili naš *Kulinarski vremeplov*. Putovanje kroz vrijeme odvijalo se na različitim lokacijama u nadležnosti naših ustanova, a za gastro ponudu pobrinuli su se učenici kuharstva iz Turističko-ugostiteljske škole Šibenik. Oni su ujedno bili mentori učenicima viših razreda osnovnih škola kako bi im na najneposredniji način prikazali svoje buduće zanimanje. Bila je to akcija kojom smo muzeje otvorili javnosti na nesvakidašnji način kako bismo pokazali koliko posjet muzeju može biti zanimljiv, ležeran i zabavan.

U godini koja je uslijedila, razbuknula pandemija virusa COVID-19 nagnala nas je da programu za 25. EMA-u pristupimo na sasvim dru-

gačiji način. Škole su prešle na *online* nastavu te, premda su muzejski djelatnici revno boravili u svojim ustanovama, nije bilo moguće dovesti djecu, a posebno ne miješati djelatnike i učenike iz nekoliko različitih odjeljenja ili škola. Morali smo pronaći način da se otvorimo posredstvom društvenih mreža, virtualnih sadržaja i aktivnosti na daljinu. Planirana udružena akcija županijskih muzeja i srodnih ustanova bila je onemogućena, no pokušali smo, svatko na svoj način, potaknuti sudionike akcije da iskažu ljubav *online* putem.

24. EMA: Hrana u muzeju – *Kulinarski vremeplov*

Partneri: Muzej grada Šibenika, Muzej betinske drvene brodogradnje, Gradski muzej Drniš, Kninski muzej, Javna ustanova Nacionalni park Krka i Turističko-ugostiteljska škola Šibenik.

Muzeji Šibensko-kninske županije prepoznali su u krovnoj temi 24. Edukativne muzejske akcije priliku za osmišljavanje i realizaciju kompleksnog projekta na razini Županije, kojim će se popularizirati slojevita baština našega područja te istovremeno i muzeji kao otvorene, zabavne ustanove, spremne odgovoriti suvremenim muzejskim, ali i edukativnim izazovima. Muzejima (Muzej grada Šibenika, Muzej betinske drvene brodogradnje, Gradski muzej Drniš i Kninski muzej) su se kao partneri pridružili Turističko-ugostiteljska škola Šibenik te Javna ustanova Nacionalni park Krka. Ključna ideja projekta bila je prezentacija povijesnih razdoblja učenicima osnovnih i srednjih škola kroz namirnice i/ili recepte zastupljene u pojedinome razdoblju. Vođeći se podacima o prehrambenim navikama koje su joj dali muzejski djelatnici, profesorica mentorica kuharstva Biserka Šmit osmislila je recepte za prapovijesnu, antičku (rimsku), srednjovjekovnu te težačku (devetnaestostoljetnu) trpezu. Odabrani su učenici kuharstva, koji su imali zadatak na nekoliko različitih lokacija pod vodstvom svoje mentorice pripremiti jela za odabrano povijesno doba. Osim što su učenici kuharstva dobili priliku pokazati svoje kulinarske vještine, bili su i ambasadori svoje škole i zanimanja. Kao pomoćnici u kuhinji pridružili su im se učenici završnih razreda osnovnih škola, a cilj je bio da svaki kulinarski *show* ujedno bude i predstavljanje Turističko-ugostiteljske škole učenicima završnih razreda osnovnih škola kako bi se neki od njih lakše odlučili za to deficitarno zanimanje.

Radionice su se odvijale u sklopu ostalih muzejskih programa predviđenih za 24. EMA-u u razdoblju od 18. travnja do 18. svibnja 2019. godine. Kulinarske radionice bile su praćene stručnim vodstvima za

građanstvo te kreativnim i edukativnim programima za djecu.

Putovanje kroz vrijeme započelo je u Gradskom muzeju Drniš 06. svibnja 2019., gdje je pripravljena antička hrana – ražnjići s puževima, teletina s lećom i pogačicama od griza te kuglice od sira i griza u medu s makom. Potom smo zašli dublje u povijest, te se na Danilu 08. svibnja pripremala hrana inspirirana prapoviješću – mišni sir s orašastim plodovima, mišanca te svježi sir sa šumskim voćem. Na Kninskoj tvrđavi, 10. svibnja, na putu kroz vrijeme zastali smo u srednjem vijeku – uz pastrvu na žaru, divljač s okruglicama od kruha i Zvonimirove kuglice od svježeg sira i badema s kremom od vina. U Betini su 16. svibnja pripremani recepti ribara i težaka, aktualni u tome kraju i danas – maništrun od sipe, sušeni pas i mačka na brudet i picipaji.

Završna manifestacija održana je 18. svibnja na rimskom logoru Burnumu, gdje je napravljen kulinarski presjek svih prethodno dočaranih razdoblja.

Od pedagoških aktivnosti bila su zastupljena:

1) stručna vodstva po stalnom postavu partnerskih muzeja, s naglaskom na svakodnevici ljudi u periodu iz kojega potječu razgledavani predmeti i odnosu prema hrani i pripremi hrane. Na primjeru muzejskih predmeta djeci se objašnjavalo kako dolazi do muzealizacije predmeta opće upotrebe, primjerice kako glineni lonac, drvena žlica ili pregača prelazi put od kuhinjskog do muzejskog predmeta i kako mu se u toj promjeni konteksta mijenjaju i značenja.

2) kulinarske radionice za niže razrede osnovne škole provodili su djelatnici JU NP Krka koji su djecu naučili kako pripremati zdrave slastice od orašastih plodova, suhog voća i meda. Naglasak je bio i na ekološkoj osviještenosti i odgovornom odnosu prema prirodi, tako što se izbjegavalo upotrebljavati plastično posuđe i pribor pri pripremi i serviranju hrane, a koristilo se sve od biorazgradivih materijala, tipa drvenoga pribora i posudica od bambusa.

3) kulinarske radionice za završne razrede srednjih škola provodili su učenici Turističko-ugostiteljske škole, pokazavši tako mlađim učenicima kako izgleda praktični dio školovanja za zanimanje kuhara. Pripremale su se veće količine hrane, za 30 do 50 osoba, pa su sami učenici tom prilikom imali alternativnu odradu obavezne školske prakse.

4) degustacija hrane, uz predavanje o odabranom povijesnom razdoblju, slijedila je nakon svake kulinarske radionice. Predavanje se sastojalo iz dva dijela, u prvome dijelu su učenici kuharstva objasnili

na koji su način pripremili jela, a nakon toga su muzejski djelatnici poblizje dočarali vrijeme u koje smo zaplovili našim vremeplovom.

Svi sudionici programa mogli su vidjeti da muzeji nisu nužno mjesto u kojima vlada tišina i gdje se hoda na prstima, već da boravak u muzeju i na arheološkim lokalitetima može biti jako zabavan, a učenje se može odvijati kroz kuhanje, igru i zabavne priče. Pokazalo se na koji su način muzeji dio svakodnevice i kako svakodnevica postaje dio muzeja. Muzejski djelatnici kroz ovaj tip suradnje iskazali su svoju kreativnost, stručnost, dobre komunikacijske vještine i prilagodljivost različitim skupinama posjetitelja te otvorenost prema zajednici, s posebnim naglaskom na odgojno-obrazovnim ustanovama. Bolje smo upoznali građu svakog pojedinog muzeja te udarili temelje budućim suradnjama i ponovnom udruženom ostvarivanju nekih novih projekata.

Doprinos projekta muzejskoj struci očituje se u kvalitetnom i uspješnom udruživanju muzejskih, obrazovnih i javnih ustanova Ši-

SLIKA 1.

Programska knjižica 24. EMA-e: *Kulinarški vremeplov*, 2019. godine

SLIKA 2.

Dio sudionika 24. EMA-e: Hrana u muzeju –
Kulinarski vremeplov na Kninskoj tvrđavi, 2019. godine

bensko-kninske županije pri osmišljavanju i izvedbi projekta, interdisciplinarnoj suradnji u posredovanju i zaštiti baštine, obogaćivanju kulturnih sadržaja, popularizaciji muzeja te odgajanju buduće muzejske publike. S obzirom na slabu naseljenost naše županije te malu udaljenost između naših muzeja, kroz izvedbu jednog zajedničkog projekta izbjegli smo međusobno konkuriranje i preklapanje muzejskih programa te osigurali bolju dostupnost i posjećenost pojedinih sadržaja većem broju zainteresiranih posjetitelja. Program je u svim svojim stavkama bio dobro medijski popraćen, što dugoročno dobro utječe na pozitivnu percepciju u javnosti i veći interes za sudjelovanje u tom, ali i u budućim muzejskim programima (slika 1 i slika 2).

25. EMA Ljubav

Jubilarnu 25. Edukativnu muzejsku akciju, 2020. godine, kao domaćin predvodio je i moderirao Muzej grada Šibenika. Kao zajedničku temu domaćini su odabrali *Ljubav* te muzejske pedagoge pozvali da u muzejskim fundusima potraže manifestacije ljubavi:

„Poigramo se s ljubavlju, budimo ljubav i prikažimo naš doživljaj ljubavi u našoj EMA-i za 2020. godinu. A upravo je LJUBAV na razne načine prikazana na mnogim kulturno-povijesnim kako pokretnim tako ponedje i nepokretnim spomenicima. Zavirimo u depoe i iz

njih svečano izvadimo LJUBAV. Svakakvu-nekakvu. I zato – učimo se Ljubavi...“

Nažalost, nastupila je pandemija bolesti COVID-19, te su se pored *Ljubavi* nametnule neke nove teme, koje nitko nije mogao očekivati niti u najneobičnijim snovima – nova normalnost, socijalna distanca, *online* sadržaji, virtualna prisutnost.

Planiranu zajedničku akciju županijskih ustanova po uzoru na prethodnu godinu morali smo, nažalost, otkazati. Otkazani su i svi dijelovi programa koji su se trebali održavati uživo. Naša prvotna prijavnica sadržavala je sljedeći opis aktivnosti za 25. EMA-u:

„Ljubav prema rodnome kraju pokazuje se na različite načine, primjerice kroz ekološki osviješten odnos prema okolišu, kroz ljubav prema baštini i tradiciji, obitelji i naslijeđu, što ćemo pokazati kroz radionice osmišljene za djecu predškolske i osnovnoškolske dobi. Predškolce će animirati Ana Bilić u *Bajkopričalici*, s djelatnicima NP Krka ćemo provesti eko radionicu *Srednjovjekovna tvrđava*, a u dvorani s djelima Ivana Meštrovića održavat će se edukativno-likovna radionica *Meštar od ljubavi*. Tijekom Akcije, jedan dan ćemo imati zajednički program s Muzejom grada Šibenika, Kninskim muzejom, Muzejom betinske drvene brodogradnje, Memorijalnim centrom „Faust Vrančić“ i JU NP Krka.“

Nažalost, u konačnici je kompletni program Gradskog muzeja Drniš prebačen *online*. Morali smo otkazati sve programske stavke koje su se trebale održati uživo – *Bajkopričalicu* i eko radionicu. Budući da su i učenici nastavu pratili na daljinu iz svojih domova, uspjeli smo se dogovoriti s učiteljicama razredne nastave iz OŠ Antuna Mihanovića Petropoljskog u Drnišu da u nastavni plan uklope muzejsku kreativnu radionicu *Volim svoj kraj*. Djeca su dobila zadatak likovno predočiti motive koje najviše vole u svojem rodnom kraju. Sudjelovali su učenici drugih razreda, a, b i c odjeljenje iz drniške matične škole, te učenici iz Područne škole Drinovci. Radove su učiteljice fotografirale, a nakon toga su predstavljeni virtualno na Facebook stranici Muzeja u 2 albuma.²²

Po povratku u školske klupe u lipnju, učiteljice su od dječjih radova izradile plakate na kojima su objedinile nacrtane motive. Prevladavala su djela Ivana Meštrovića jer su djeca u njemu prepoznala najsnažniji simbol drniškog kraja.

²² <https://www.facebook.com/media/set/?vanity=531093593632557&set=a.3896220833786466>; <https://www.facebook.com/media/set/?vanity=531093593632557&set=a.3705365269538691>

SLIKA 3.
Izbor učeničkih radova s 25. EMA-e:
Ljubav prema rodnome kraju, 2020. godine

Termin manifestacije također se prilagodio novonastaloj situaciji, te je ona održana tijekom svibnja i lipnja (umjesto dotad ustaljenog termina 18. travnja - 18. svibnja). Pokazalo se da su muzeji sposobni odgovoriti na nove, nepredviđene situacije zbog snalažljivosti i spremnosti na osmišljavanje kreativnih rješenja. Ali ipak, moramo priznati da Akcija provedena posredstvom internetskih, *online* alata nije bila ni približno toliko uspješna koliko bi bila da se odvijala uživo, u prostorijama Muzeja. Komunikacija s djecom je bila otežana, nekad je bilo gotovo nemoguće doći do njih i nagovoriti ih da se posvete radionici jer je uglavnom nisu shvaćali kao kreativni predah, nego kao još jednu školsku zadaću, koju, pak, nisu obavezni izvršiti. Pandemija je i muzejskim i obrazovnim ustanovama ukazala na slabe točke koje se pojavljuju u takvim izvanrednim okolnostima, no istodobno i nas je nagnala da se zajedničkim snagama nastojimo izdignuti iznad teškoća koje su se pojavljivale.

Summary

Museums in the Šibenik-Knin County in 2019, with the support of other institutions, decided to provide children and young people an innovative program within the 24th EMA. We traveled through history in various locations, through a 'culinary time machine', and the gastronomic offer was taken care of by students from the School of Tourism and Hospitality. The next, 25th EMA in the general closure of institutions was implemented through social networks, virtual content and online activities. The planned joint action of the county institutions was disabled, but we each tried to encourage the participants in the action to express different kinds and manifestations of love 'online'.

Edukativno-likovne radionice održane u Gradskom muzeju Varaždin u sklopu projekta *LIVING CASTLES*

Edukativno-likovne radionice održane su u GMV u okviru projekta „Mreža „živih“ dvoraca, kao oblik održivog turizma za očuvanje i promicanje kulturnog nasljeđa, LIVING CASTLES“, financiranog iz Europskog fonda za regionalni razvoj, u sklopu Programa suradnje Interreg V-A Slovenija-Hrvatska 2014.-2020. Nakon proglašenja pandemije, tijekom školske godine nije bilo moguće nastaviti s planiranim radionicama za učenike, stoga su navedene radionice održane tijekom ljetnih praznika pod nazivom „Ljetna muzezancija“.

Gradski muzej Varaždin svečano je otvoren 16. studenog 1925. godine u gotičko-renesansnoj utvrđi Stari grad, u kojoj je danas smješten Kulturno-povijesni odjel Muzeja. Utvrda je posljednji put obnovljena 1989. godine, kada je otvoren i novi stalni postav, treći od osnutka, s brojnim ambijentalno oblikovanim stilskim sobama od renesanse do secesije, predmetima iz zbirke oružja, kamenih spomenika, ostavštine Vatroslava Jagića i Ivana Kukuljevića Sakcinskog, izlošcima što svjedoče o prošlosti grada i utvrde, cehovskim obrtima i trgovini te ljekarništvu. Posebnu cjelinu u postavu čine zbirke stakla, keramike i satova, gdje su predmeti grupirani po materijalu i vrsti te oblikuju raskošan pregled domaće i europske proizvodnje od 16. do 20. stoljeća. Uz to, u nekadašnjoj obrambenoj kuli nalazi se i dvorska kapelica sv. Lovre sa sakristijom. Najnovija muzejska cjelina *Kultura odijevanja* sadržajno se nadovezuje na niz stilski oblikovanih soba te prikazuje način odijevanja i ukrašavanja varaždinskog plemstva i građanstva u rasponu od 18. do sredine 20. stoljeća (Šimunić 2018:14-18). Osim Kulturno-povijesnog odjela smještenog u utvrđi Stari grad, postoje i Arheološki, Povijesni, Etnografski, Prirodoslovni, Konzervatorsko-re-

stauratorski odjeli, Odjel zajedničkih službi i Galerija umjetnina, koji su smješteni u tri građevine od kulturno-povijesne važnosti – palači Sermage, palači Herzer i Kuli stražarnici.

U Gradskom muzeju Varaždin već dugi niz godina provodi se edukacijski program *MIS – Muzej i škola*, namijenjen učenicima osnovnih i srednjih škola, koji traje cijelu školsku godinu. Program obuhvaća individualni i grupni posjet stalnim postavama i povremenim izložbama, razgled izložbenih postava uz vodstvo stručnjaka, tematska predavanja, tematske edukativno-kreativne radionice i igraonice. Navedene sadržaje učenici koriste uz odgovarajuće iskaznice, koje za varaždinske osnovne škole sufinancira Grad Varaždin, dok učenici varaždinskih srednjih te osnovnih škola u Varaždinskoj županiji sami financiraju kupnju ulaznice (uz povoljne popuste ako su u program uključeni svi učenici škole). Edukacijski program nadopunjuje se svake godine novim sadržajima za učenike osnovnih i srednjih škola, konkretnije, nadopunjuje se pratećim radionicama i igraonicama uz aktualne izložbe u Muzeju.

O projektu *LIVING CASTLES*

Gradski muzej Varaždin sudjeluje kao jedan od partnera u projektu *Mreža „živih“ dvoraca kao oblik održivog turizma za očuvanje i promicanje kulturnog nasljeđa – LIVING CASTLES*. Projekt traje od 01. listopada 2018. do 30. rujna 2021. te se odvija u sklopu Programa suradnje Interreg V-A Slovenija-Hrvatska 2014.-2020. Na prekograničnom području Hrvatske i Slovenije nalaze se brojni dvorci i ljetnikovci povezani zajedničkom regionalnom poviješću, a danas se susreću sa sličnim ciljevima koji zahtijevaju investicije u modernu tehnologiju i uvođenje inovativnih sadržaja, koji će povećati atraktivnost turističke ponude i posjetiteljima omogućiti jedinstveno doživljajno iskustvo života u dvorcima. Svrha projekta je očuvanje i vrednovanje dvoraca i ljetnikovaca kroz razvijenu zajedničku prekograničnu turističku ponudu te implementaciju inovativnih sadržaja koji čuvaju i predstavljaju njihovu kulturnu baštinu. Cilj projekta je formiranje zajedničke robne marke dvoraca i ljetnikovaca s ciljem njihove prepoznatljivosti i promocije kao zajedničkog turističkog proizvoda u zemlji i inozemstvu, po uzoru na dvorce južne Češke i Bavarske. Dvorci su spomenički zaštićeni objekti, zbog čega je svaka promjena skupa i dugotrajna. Zato se u projektu kroz informacijsko-komunikacijsko-tehnološku opremu i inovativni sadržaj dvorcima i ljetnikovcima udahnuje novi život, koji

će posjetiteljima kroz niz popratnih događaja omogućiti jedinstveno doživljajno iskustvo. Projekt je sufinanciran sredstvima Europske unije iz Fonda za regionalni razvoj. U projekt su uključeni sljedeći dvorci, odnosno partneri – u Hrvatskoj: Stari grad Varaždin, Stari grad Čakovec, Dvor Veliki Tabor, dvorac Oršić u Gornjoj Stubici, te dvorci u Sloveniji: Ptujski dvorac, Stari grad Celje i dvorac Rakičan. U sklopu projektnih aktivnosti u Gradskom muzeju Varaždin se pomoću suvremene tehnologije (tablet računala i naočala za hologramske projekcije) posjetiteljima omogućuje jedinstveni doživljaj stalnog muzejskog postava oživljavanjem nekoliko različitih priča, temeljenih na povijesnim činjenicama i legendama vezanim uz Stari grad. Snimljeno je pet kratkih filmova povijesnih tematika koji se prikazuju na tablet računalima u stalnom muzejskom postavu, a pomoću kojih posjetitelji mogu saznati zanimljivosti vezane uz pojedine muzejske cjeline ili povijest utvrde. Teme filmova su: *Vlasnici Staroga grada*, *Varaždinski cehovi*, *Ljubav lajtnanta Milića*, *Koncert u Starome gradu – muziciranje na pozitivu* i *Od ljekarništva do alkemije*. Uz to, u sklopu projekta izrađena je zabavna interaktivna aplikacija za naočale za mješovitu stvarnost *Microsoft Hololens 2* s hologramskom projekcijom u kojoj posjetitelji mogu odjenuti damu prema odabranom stilskom razdoblju, a na temelju viđenih odjevnih predmeta i modnih dodataka unutar muzejske cjeline *Kultura odijevanja*. Hologramska projekcija, kao realna 3D projekcija u prostoru, omogućuje posjetiteljima jedinstveni doživljaj mode prošlih vremena te upoznavanje s odjevnim predmetima i modnim dodacima različitih povijesnih i stilskih epoha. Nadalje, hologramska projekcija „oživjet“ će dio stalnog postava i stvoriti dinamičniju turističku i kulturnu ponudu za posjetitelje. Osim interaktivne aplikacije, u sklopu cjeline *Kultura odijevanja*, u posebno dizajniranom ormaru, bit će izložene replike ženskog metalnog korzeta i muškog prsluka iz 18. st., koje bi posjetitelji mogli isprobati prilikom posjeta, što svakako predstavlja turističku atrakciju s obzirom na druge muzeje u Hrvatskoj koji nemaju sličnu ponudu. Uz odjevne predmete, unutar interaktivnog ormara naći će se i drugi modni dodaci kao što su ženski šešir i cilindar za muškarce, za potpunu povijesnu odjevnu kombinaciju.

Edukativno-likovne radionice održane u sklopu projekta LIVING CASTLES

U okviru projekta zaposlena je muzejska pedagoginja, koja je održala edukativno-likovne radionice za učenike osnovnih i srednjih škola

u novouređenom multimedijском prostoru u potkrovlju utvrde Stari grad. Multimedijски muzejski prostor uređen je u okviru projekta *LIVING CASTLES*, a omogućit će kvalitetniji odnos s posjetiteljima, prvenstveno s grupama posjetitelja kao što su školski razredi, s obzirom na to da dosad u Muzeju nije postojao prostor namijenjen isključivo održavanju edukativno-likovnih radionica. Nakon završenih obrtničkih radova, postavljanja rasvjete i opremanja multimedijskog prostora projektorom i namještajem, osmišljene su i najavljene radionice za školsku godinu 2019./2020. koje će se održavati u istom prostoru za učenike osnovnih i srednjih škola.

Osmišljene su i održane prikladne božićne radionice u adventsko vrijeme kako bi se učenici i profesori upoznali s novootvorenim prostorom za edukativne radionice u Muzeju, koji će služiti za nesmetano odvijanje ovakvih vrsta aktivnosti za djecu i učenike. Svrha edukativnih radionica je u prvom redu odgoj muzejske publike, ali i promocija Gradskog muzeja Varaždin i projekta *LIVING CASTLES*. Uz to, edukativnim radionicama za djecu i učenike podižemo svijest o lokalnoj kulturnoj baštini te proširujemo sadržaj školske nastave praktičnim iskustvima i direktnim upoznavanjem originalne muzejske građe, koja svjedoči o prošlim vremenima. Božićne radionice osmišljene su i temeljene na dvjema aktivnostima, izrađivanju 3D božićnih ukrasa i čestitki (09.-13.12.2019.) te izrađivanju adventskog vjenčića (16.-20.12.2019.). U tjednima održavanja radionica sudionicima su bila ponuđena dva termina održavanja kako bismo se prilagodili školskoj nastavi i profesorima. Za potrebe održavanja radionica osiguran je materijal koji su djeca koristila u izradi čestitki i vjenčića: ukrasni papir, kolaž papir, škare, ljepilo, flomasteri, bojice i slično. Na božićnim radionicama prisustvovala su sljedeće škole: Katolička osnovna škola Svete Uršule, Peta osnovna škola Varaždin, Srednja strukovna škola Varaždin te Osnovna škola Trnovec, i to ukupno 16 razreda, to jest 257 učenika na 13 održanih radionica. Izrađene čestitke, ukrase i vjenčiće učenici su mogli ponijeti kući ili u školu kao uspomenu na provedeno vrijeme u Muzeju (slika 1).

Sljedeće edukativne radionice, pod nazivom *Stari grad, novi putevi*, osmišljene su i održane za učenike osnovnih i srednjih škola u istom prostoru. Cilj radionica bio je upoznati učenike s karakteristikama gotičko-renesansne utvrde Stari grad i tipom utvrde *wasserburg* te graditeljskim odlikama koje krase najznačajniji spomenički kompleks grada Varaždina kroz edukativnu radionicu izrade papirnate makete

SLIKA 1.
Božićne radionice u novouređenom multimedijском prostoru
(autor: Andrej Švoger)

Staroga grada. Uz to, radionica je osmišljena s ciljem uvježbavanja finih motoričkih vještina, prijeko potrebnih za razvoj svakog djeteta, što je postignuto izrezivanjem, presavijanjem te lijepljenjem pojedinih arhitektonskih dijelova utvrde. Svakoј radionici prethodilo je edukativno vodstvo utvrdom Stari grad kako bi se učenici bolje upoznali s arhitektonskim dijelovima iste. Radionice su se svakodnevno održavale od 09. do 13. ožujka 2020., u dva ponuđena termina. Za potrebe održavanja radionica osmišljen je i izrađen edukativni listić s arhitektonskim dijelovima utvrde Stari grad u suradnji s grafičkom dizajnericom. Na radionicama *Stari grad, novi putevi* prisustvovalе su sljedeće škole: Prva osnovna škola Varaždin, Gospodarska škola Varaždin, Osnovna škola Trnovec, Srednja strukovna škola, Osnovna škola Šemovec i Šesta osnovna škola, i to ukupno 10 razreda, to jest 193 učenika na 8 održanih radionica (slika 2).

Zahvaljujući dobroј promociji radionica i podizanjem svijesti o projektu *LIVING CASTLES*, javile su se i pojedine škole, odnosno zainteresirane profesorice, te izrazile želju za održavanjem radionica izvan ponuđenih termina, što je i omogućeno s obzirom na to da se radilo o promociji radionica i samog projekta u regijama koje su uključene u projekt i šire, primjerice Međimurskoј županiji (Gimnazija Josipa Slavenškog Čakovec) i Primorsko-goranskoј županiji (Škola za primije-

SLIKA 2.
Primjer izrađene makete s radionica *Stari grad, novi putevi*
(autor: Andrej Švooger)

njenu umjetnost u Rijeci). Sama ova činjenica poslužila je i kao dobra podloga za buduće suradnje javnih ustanova u sklopu projekta, te je, stoga, za učenike Škole za primijenjenu umjetnost u Rijeci osmišljeno edukativno vodstvo kroz koje su učenici 1., 2. i 3. razreda posjetili Gradski muzej Varaždin, i to odjele koji se muzejskim postavom i izloženim predmetima vežu uz nastavne cjeline i školski kurikulum.

Radionica izrade makete utvrde Stari grad organizirana je i za učenike Centra za odgoj i obrazovanje „Tomislav Špoljar“ iz Varaždina (29.01.2020.), za koje je izdvojeno više vremena za edukativno vodstvo i samu radionicu, s obzirom na to da se radi o učenicima s razvojnim teškoćama, a koji rijetko posjećuju Muzej zbog organizacijskih poteškoća i nedostatka stručnog osoblja u Muzeju. Upravo zbog projekta *LIVING CASTLES* i zapošljavanja muzejskog pedagoga njima je to sada omogućeno, što im je posebno zanimljivo i korisno s obzirom na novo iskustvo i doživljaj koji učenici stječu u Muzeju kroz vodstvo i praktičan rad na radionici. Radionici je prisustvovalo 13 učenika 8. razreda i 2 profesorice u pratnji.

Također, zbog povezivanja regija u kojima se provodi projekt i zbog buduće suradnje javnih ustanova iz različitih gradova, organizirana je radionica izrade makete utvrde Stari grad (29.02.2020.) za učenike Gimnazije Josipa Slavenskog Čakovec koji pohađaju dodatnu nastavu

likovne umjetnosti (Likovna grupa). Time smo željeli proširiti program i sadržaj radionica i sličnih događanja u Muzeju na područja gradova i regija koji su uključeni u projekt zbog boljeg povezivanja i podizanja svijesti o projektu. Ukupno su održane 24 edukativne radionice u multimedijском muzejskom prostoru utvrde Stari grad, u kojima je sudjelovalo 11 različitih škola, odnosno 529 učenika.

Zbog pandemije virusa COVID-19 planirane likovno-edukativne radionice u školskoj godini 2019./2020. nisu se mogle održati nakon ožujka 2020., stoga smo, kada je to bilo moguće, organizirali ljetni program likovno-edukativnih radionica pod nazivom *Ljetna muzezančija u Starome gradu*. Program se održao u atriju Staroga grada i na travnjaku ispred same utvrde kako bismo se pridržavali propisanih epidemioloških mjera. Program *Ljetna muzezančija u Starome gradu* trajao je dva tjedna, od 13. do 24. srpnja 2020., i to svakog radnog dana od 10 do 13 sati, a bio je namijenjen prvenstveno djeci koja ljetne praznike provedene u Varaždinu žele ispuniti edukativnim i zabavnim sadržajima. Kroz program *Ljetne muzezančije* djeca svih uzrasta imala su priliku sudjelovati u zabavnim i poučnim aktivnostima kao što su izrada papirnate makete Staroga grada, bojanje velikog kartonskog dvorca po uzoru na Stari grad, pričaonica legendi vezanih uz Stari grad, igra pikado na streljačkim metama i muzejski Twister, koji su posebno osmišljeni za one natjecateljskog duha. Primjerice, pričaonica legendi uključivala je priču o sireni Meluzini s dvostrukim repom

SLIKA 3.

Bojanje velikog kartonskog dvorca u sklopu *Ljetne muzezančije*
(autorica: Jelena Petković)

jer se, naime, u stalnom muzejskom postavu nalazi cimer trgovačkog ceha u obliku sirene iz 18. stoljeća. Sirena je prepoznatljiv gradski motiv s obzirom na to da se njena replika nalazi na nekadašnjem izvornom mjestu, na glavnom gradskom trgu. Nadalje, za igru pikado korištene su replike streljačkih meta iz stalnog muzejskog postava, koje su se koristile u streljačkim turnirima, dok su u muzejskom Twisteru uobičajena polja zamijenjena muzejskim predmetima radi lakšeg i bržeg vizualnog pamćenja. Na radionicama je sudjelovalo 158 djece, većinom s područja Varaždina i okolice, a programom smo u Muzej željeli privući najmlađe posjetitelje kako bismo prvenstveno podigli razinu svijesti o njihovoj kulturnoj baštini koja se čuva u utvrđi Stari grad te ih upoznali sa zanimljivim pričama iz povijesti grada Varaždina (slika 3).

Zaključak

S obzirom na to da dosad u Gradskom muzeju Varaždin nije bio zaposlen muzejski pedagog/inja, edukativnom djelatnošću bavili su se većinom kustosi, koji su osmišljavali radionice za učenike i djecu u sklopu privremenih izložbi u pojedinim odjelima Muzeja. Pojavom sve zahtjevnijih posjetitelja, u smislu informacija, sadržaja, aktivnosti i interaktivnih digitalnih aplikacija koje traže i žele u Muzeju, nužno je osigurati ne samo stručnjaka koji će educirati buduće naraštaje kulturnih građana već i osmisлити dugoročni edukativni program za sve odjele Muzeja kako bi se edukativna muzejska djelatnost mogla nesmetano provoditi tijekom cijele godine, a uključivala bi sve stalne muzejske postave i aktualne privremene izložbe, koje treba predstaviti posjetiteljima različitih uzrasta na prikladan način. Kroz projekt *LIVING CASTLES* postojeća edukativna djelatnost definitivno je obogaćena novouređenim multimedijским prostorom namijenjenim održavanju muzejskih radionica te je upotpunjena održanim radionicama u okviru projekta.

Summary

Art workshops for elementary and high school students were held at the Varaždin City Museum as part of the Living Castles network, as a form of sustainable tourism meant to preserve and promote cultural heritage/*LIVING CASTLES*/. The project is funded by the European Regional Development Fund through their Cooperation Program Interreg V-A Slovenia-Croatia 2014-2020. Advent wreath-making

workshops, Christmas decoration-making workshops and 3D Christmas card-making workshops were held before the holidays, from December 9th-20th, 2020. The 'Old Town, New Paths' educational workshops were held from March 9th-13th, 2020, and were designed with the purpose of familiarizing people with the characteristics of the Gothic-Renaissance fortress of the Old Town by constructing the Varaždin Old Town fortress paper model. After the pandemic hit, the remaining student workshops couldn't proceed as planned, so they were held during the summer holidays in the atrium of the Old Town under the title 'Museum Summer Fun'.

Literatura

Šimunić, Ljerka, 2018. *Gradski muzej Varaždin - Vodič kroz stalni postav - Kulturno-povijesni odjel Gradskog muzeja Varaždin*. Varaždin: Gradski muzej Varaždin.

Kako su vile odškrinule vrata Muzeja Cetinske krajine

Provedba pedagoške aktivnosti „Kako su vile odškrinule vrata Muzeja Cetinske krajine“ rezultat je višegodišnjeg planiranja i rada na aktivnostima u sklopu muzejske pedagogije Muzeja. Za Muzej Cetinske krajine pandemija nije bila jedini izazov – naime, zbog obnove muzejske zgrade, Muzej je bio dislociran, zbog čega je komunikacija s posjetiteljima bila dodatno otežana. Dalje u tekstu otkrit ćemo kako je priča za djecu bila pokretač nekih novih ideja, zahvaljujući kojima smo uspjeli doći do naših najmlađih korisnika.

Vile s izvora Cetine

U nakladi Muzeja 2018. godine izdana je bajka za djecu *Tajna vilinskih suza* kustosica Darije Domazet i Anđele Vrca. Kao posrednice u ljubavnoj priči između dvoje mladih, Kate i Mate, pojavljuju se vile s izvora rijeke Cetine. Mit o vilama kao motiv zauzima značajno mjesto u kulturno-povijesnim i književnim djelima Cetinske krajine koja su nastala na temelju narodnih pripovijetki i predaja, zbog čega smo ga kroz našu bajku željeli približiti najmlađim korisnicima.

Uz ljubavnu priču, poseban naglasak stavljen je i na mjesto susreta s vilama – izvor rijeke Cetine, koji nije slučajno odabran. Naime, kao mjesto rađanja Cetine, žile kucavice Cetinske krajine, to je i polazišna točka novog stalnog postava MCK u Sinju. Bajka nosi i snažnu poruku za malene čitatelje kako ne treba sumnjati u sebe i kako smo u konačnici svi tvorci vlastite sreće.

Zahvaljujući odličnoj suradnji s mladim kreativcima iz Slavanskog Broda, bajka *Tajna vilinskih suza* nije ostala samo u pisanom obliku, već je svoje mjesto pronašla u radio emisiji Radija 92 Slavonski Brod. Sandra Vukoja, poznatija kao Bajkopričalica, našu je bajku predstavila i interpretirala u emisiji za djecu *Pidžama*. Moglo bi se reći da je ovo

bio tek početak jedne lijepe suradnje između Muzeja i Bajkopričalice Sandre jer je idući korak u kreiranju vilinske priče ostvaren kroz snimanje videa u kojem je Sandra ispričavjerala bajku *Tajna vilinskih suza*. Video su obogatili predivni kadrovi Cetinske krajine, ali i jedna od vilinskih haljina koju je naša Bajkopričalica nosila, a koju je Muzej dao izraditi posebno za tu prigodu.

Posjetitelji će imati priliku pogledati video prilikom posjeta našem Muzeju, ali i otkriti na koji način su vile i njihove suze pronašle svoje mjesto u novom audio-video vodiču stalnog postava (slika 1).

SLIKA 1.

Najava radio emisije *Pidžama* na Facebook stranici Radija 92

Izazov zvan COVID-19

U kontekstu muzejske pedagogije, unatoč razdoblju novog normalnog, nismo mogli odustati od naše publike, zbog čega smo odlučili prilagoditi se uvjetima u kojima smo se našli. Međunarodni dan dječje knjige i rođendan H. C. Andersena (2. travnja) činio se kao idealan datum za prihvaćanje izazova zvanog COVID-19 i približavanje našim mlađim korisnicima, koji su zbog pandemije bili izvan školskih klupa i odvojeni od prijatelja. Glavno pitanje koje smo si postavili bilo je na koji način da ih animiramo i razveselimo. Odlučili smo se za organiziranje nagradne igre koja će iziskivati malo strpljenja, maštovitosti i kreativnosti.

Situacija u kojoj su muzeji zatvoreni za posjetitelje nije ostavila previše izbora u odabiru načina na koji smo trebali doprijeti do publike.

SLIKA 2.
Jedan od pristiglih dječjih radova

Okrenuli smo se društvenim mrežama, konkretno u našem slučaju radilo se o Facebook stranici Muzeja. Zahvaljujući ranije spomenutoj suradnji s Bajkopričalicom, na Facebook stranicu smo postavili audio zapis iz radio emisije *Pidžama* u kojoj je interpretirana bajka *Tajna vilinskih suza*. Zadatak za naše pratitelje bio je da poslušaju bajku i na temelju odslušanog nacrtaju svoju vilu. Radove je, uz podatke o autoru crteža, trebalo poslati u pretinac dolazne pošte (*inbox*) do određenog datuma te čekati objavu s podacima o najboljim radovima.

Svega nekoliko dana od objave igre, na Facebook stranicu Muzeja počele su pristizati obavijesti o novim porukama, a prema Facebook statistici objava je iz dana u dan imala sve više pregleda i dijeljenja.

U današnje vrijeme, kad društvene mreže igraju veliku ulogu u kulturi i muzejskoj djelatnosti kao sredstvo komunikacije s publikom, brojne oznake „sviđa mi se“ (*lajkovi*), dijeljenja i dječji radovi koji su pristigli iz drugih krajeva Hrvatske dali su nam potvrdu da je naša nagradna igra uspjela te da je bajka o vilama s izvora Cetine zaista pronašla put do naših najmlađih (slika 2).

Mali veliki kreativci

Vrijedne ručice naših malih kreativaca nacrtale su vile, male i velike, šarene i cvjetne, s krilima i čarobnim vilinskim prahom, nasmiješene i sretne, rekli bismo baš onakve kakve samo dječja mašta može stvoriti. Nakon što je stigao datum završetka nagradne igre i objave najboljih radova, nismo željeli gubiti ni časa jer smo znali da su naša djeca nestrpljiva. Pripremili smo poklon pakete te kontaktirali roditelje. Djeci koja su živjela van Cetinske krajine poklone smo poslali poštom, dok smo, u dogovoru s roditeljima, djeci iz Cetinske krajine poklone odlučili uručiti osobno. Svi roditelji su se ugodno iznenadili i prihvatili našu ideju da njihovu djecu posjetimo, naravno uz poštovanje svih epidemioloških mjera koje ovo novo vrijeme zahtjeva. Teško da riječi mogu dočarati tu sreću na dječjim licima koju smo vidjeli prilikom posjeta. Za nas su svakako najveća nagrada i poticaj za daljnji rad bili svi oni osmjesi koje smo vidjeli kako kod djece tako i kod roditelja, baka i djedova koji su nas nestrpljivo čekali.

Zaključak

Iako je korona donijela velike promjene u muzejsku struku i muzejsku edukaciju, iznimno nas veseli što smo uspjeli zainteresirati roditelje i učitelje da uključe djecu, koja su se potrudila i maštovito dočarala naše izvorske vile. Ovom vrstom sudjelovanja u muzejskim programima, uz razvijanje kreativnosti, kod djece se razvija i ljubav prema kulturnoj baštini zavičaja, čemu svi težimo.

Možemo zaključiti kako je komunikacija preko društvenih mreža neizostavna stavka muzejske djelatnosti jer istima muzeji uspijevaju povećati posjećenost, ali i vidljivost, što privlači nove korisnike. U svijetu u kojem trenutno živimo, društvene mreže su otvorile vrata muzeja na drugačiji način i omogućile korisnicima da unatoč pandemiji budu aktivni korisnici kulture.

Iako vrijeme novog normalnog nije prirodno za muzejsku struku, u svemu treba pronaći i pozitivne strane. Situacija je nagnala muzealce

SLIKA 3.
Plakat MCK – Sinj s 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske

da promišljaju o novim načinima približavanja publici te da kroz svoju kreativnost sačuvaju staru i privuku novu publiku. Zatvorena vrata muzeja i virtualna komunikacija dokazali su da se muzealci mogu uhvatiti u koštac sa situacijom krize i otkriti svu širinu svoje kreativnosti, koja možda ne bi dosegla ovu razinu da je situacija bila „normalna“ (slika 3).

Summary

The implementation of the pedagogical activity 'How the fairies cracked open the door to the Museum of Cetinska Krajina' is the result of a multiannual planning and working on activities which are part of the Museum's pedagogy. The crisis caused by the coronavirus pandemics marked the Museum's operation in 2020 and set up a challenge for all museologists – the one of realising museum programs. For the Museum of Cetinska krajina the pandemics was not the only challenge – due to renovation of its building the Museum was dislocated, which additionally complicated the communication with its visitors. Further in the text we are telling how a children's story triggered new ideas, thanks to which we managed to reach our youngest visitors.

Iz realnog u virtualno – virtualne radionice HMNU-a

Hrvatski muzej naivne umjetnosti već dugi niz godina aktivno sudjeluje u obilježavanju Međunarodnog dana muzeja. Godine 2020. pod utjecajem „novog normalnog“ čitavu koncepciju osmišljenog edukativnog programa bilo je potrebno „prevesti“ u virtualni svijet. Ovaj postupak dovodi do pojave brojnih pitanja i izazova. Kako osmisliti i prilagoditi muzejske i likovne radionice novom načinu komuniciranja s (nevidljivom) publikom? Da li je to uopće moguće bez odgovarajuće opreme i tehničke podrške? Koliko je pritom važno da kustos (pedagog) posjeduje određene digitalne vještine?

Hrvatski muzej naivne umjetnosti pri oblikovanju svog edukativnog programa već dugi niz godina, uz organiziranje stručnih vodstava, edukativnih izložbi, tiskovnih i elektroničkih publikacija (slikovnica, didaktičkih listića, deplijana), veliki naglasak stavlja upravo na održavanje likovnih radionica, koje se održavaju u izložbenom prostoru Muzeja. Polaznici radionica najčešće su djeca vrtićkog i školskog uzrasta (Francetić 2002:228-231, Francetić 2010:173-178).

Likovne radionice posebne su po tome što se naglasak stavlja, prije svega, na neposredno promatranje i doživljavanje umjetničkog djela, a upravo su to temelji iskustvenog učenja.

Organizacija radionica slijedi Kolbov model iskustvenog učenja, koji se sastoji od četiri koraka: konkretno iskustvo ili doživljaj (osjećanje kroz praktično iskustvo), reflektivna opservacija (aktivno promatranje iskustva i njegovih ishoda), apstraktna konceptualizacija (zaključivanje i razmišljanje o iskustvu) te aktivno eksperimentiranje (planiranje kako nešto napraviti te to i učiniti) (Kolb 1984). Aktivno eksperimentiranje najčešće uključuje stvaranje vlastitih djela nadahnutih pojedinim umjetnicima ili pojedinim umjetničkim tehnikama.

Godinu 2020. Hrvatski muzej naivne umjetnosti dočekaao je s vratima zatvorenima za posjetitelje. Rezultat je to vanjskih okolnosti (COVID-19, potres dana 22.03.2020.) te organizacijskih planova same ustanove (Muzej je započeo proces selidbe u novi prostor). Financijska sredstva planirana za izvedbu edukativnog programa zbog tih razloga preusmjerena su u nove, „hitnije“ svrhe. Mjere zabrane kretanja između županija onemogućile su muzejskoj pedagoginji pristup radnom mjestu.

Novonastala situacija dovodi do potrebe „prevođenja“ dotadašnje prakse edukativnih aktivnosti iz realnog svijeta/prostora u virtualni svijet i to bez financijske i tehničke potpore. Novo mjesto rada, umjesto izložbenih i uredskih prostorija muzeja, postaju prostorije vlastitog doma. U takvim okolnostima osmišljen je i stvoren edukativni program povodom Međunarodnog dana muzeja 18.05.2020. godine.

U skladu s temom Međunarodnog dana muzeja 2020. godine, *Muzeji za jednakost: različitost i uključenost*, HMNU je na svojim mrežnim i Facebook stranicama te na YouTube kanalu pripremio program čiji prikaz slijedi u nastavku rada.

Virtualna likovna radionica u video obliku inspirirana je jednim od najznačajnijih naivnih umjetnika, Ivanom Rabuzinom, koji kaže: „Moj svijet je onakav kakav želim, a ne kakav vidim. Viđeni svijet treba izmijeniti, urediti i presaditi da bude vrt pun svjetla, boje i sunca.“ U središtu tog svijeta, veličinom se često posebno ističu upravo cvjetovi.

Radionica poziva na zajedničku izradu Rabuzinova Cvijeta – simbola života, harmonije i raja. Snimljena su i montirana dva videa s istom temom, prilagođena različitim uzrastima (slika 1).

SLIKA 1.

Kadrovi iz likovne radionice *Rabuzinov svijet*, snimljene u formatu kratkog videa

Radionica se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu predstavljen je umjetnik Ivan Rabuzin, njegov opus i poetika, a u drugom dijelu prikazana je izrada cvijeta od salveta, kolaža i žice, po uzoru na jedan od najdražih Rabuzinovih motiva – cvijet.

Za sve ljubitelje priča, velike i male, na YouTube kanalu pripremili

smo čitanje jedne čudesne priče pod imenom *Ti nisi kao mi*, autorice Nine Vađić, koja uz neočekivanu pomoć matematike otkriva kamo nas mogu odvesti tolerancija i prihvaćanje različitosti.

Prigodni didaktički listić *Muzejske priče*, dostupan u elektroničkom obliku, kroz niz pitanja i zadataka otkriva poveznice između likova iz priče i umjetnika naive (slika 2).

SLIKA 2.

Kadrovi iz muzejske pričaonice *Ti nisi kao mi*

Radionica se sastoji od dva dijela. U prvom dijelu čita se priča Nine Vađić. Drugi dio zasniva se na traženju poveznice između likova iz priče i umjetnika naive pomoću prigodnog didaktičkog listića sa zadacima. Listić je u elektroničkom obliku te se može, ali i ne mora, printati.

Posjetitelje se poziva i da iskoriste mogućnosti virtualnog svijeta te:

- upoznaju stalni postav i sudjeluju u pitalicama na Facebook stranici HMNU-a,
- zavire u foto galeriju i otkriju koji se sve zanimljivi umjetnici i njihova djela kriju u fundusu,
- prelistaju digitalizirane publikacije najznačajnijih monografija i kataloga izložbi HMNU-a na mrežnoj stranici,
- posjete YouTube kanal HMNU-a.

Usprkos činjenici da je Hrvatski muzej naivne umjetnosti već dugi niz godina jedan vid svoje komunikacije s posjetiteljima obavljao u virtualnom prostoru, putem mrežnih i Facebook stranica Muzeja, predstavljeni program prvi je program osmišljen i izveden s namjerom isključivog *online* održavanja. Kratak vremenski rok te nužnost rada od kuće pred muzejsku pedagoginju stavili su brojna pitanja i izazove. Prilikom rada od kuće pojavljuju se problemi kao što su nedostatak radnog materijala i literature, nedostatak likovnog pribora, nedostatak adekvatne tehničke podrške te nedovoljna digitalna educiranost, odnosno slabo razvijene digitalne vještine potrebne za novi način komunikacije. Digitalna pismenost opisuje se kao sposobnost pronalaženja, analize, (pr)ocjene i upotrebe sadržaja korištenjem tehnologije i

interneta, no digitalna fluentnost opisana je kao mogućnost stvaranja novog sadržaja korištenjem tih istih tehnologija. Upravo se digitalna fluentnost, učenje i educiranje o korištenju novih programa i digitalnih alata da bi se pomoću njih stvorio novi sadržaj, nametnula kao jedna od stepenica na putu pri realizaciji *online* programa povodom Međunarodnog dana muzeja. Polazišno stanje ukazuje na veliki raskorak između suvremene potrebe za tehnologijom i razinom educiranosti koju imaju muzejski djelatnici.

Program je izveden korištenjem programa i aplikacija kao što su KinMaster, AudioFix i Canva, a čitav sadržaj izrađen je samo uz pomoć fotografskog stalka i jednog pametnog telefona.

Iz dosadašnje edukativne prakse evidentne su određene razlike koje proizlaze iz osmišljavanja i provedbe likovnih i muzejskih radionica u samom prostoru muzeja te virtualnih radionica namijenjenih digitalnim prostorima. Zamijećene razlike grupirane su unutar četiri cjeline:

1) Vrijeme

Realno:

- ograničeno trajanje radionice (45/90 minuta),
- moguća fleksibilnost u vremenskoj organizaciji ovisno o interesima sudionika,
- sadržaj nije dostupan uvijek.

Virtualno:

- pristup sadržaju moguć je uvijek, potrebni su samo internet veza i uređaj,
- sažimanje koncepta radionice (skraćivanje vremena trajanja),
- edukativnom sadržaju može se pristupiti neograničeni broj puta.

2) Prostor

Realno:

- odvijanje u stvarnom prostoru – muzej,
- fizički akt hodanja kroz muzej – estetsko iskustvo,
- ograničen broj posjetitelja/sudionika,
- moguća manipulacija prostorom i udaljenostima, koji daju dimenziju umjetničkom djelu.

Virtualno:

- virtualni prostor/digitalno okruženje,
- pristup radionici moguć je s različitih lokacija (najčešće iz obiteljskog doma),
- neograničeni broj posjetitelja/sudionika.

3) Organizacija

Realno:

- usredotočenost na interakciju,
- pristup neverbalnoj komunikaciji (geste, mimika, pokreti tijela),
- međusobna komunikacija između sudionika – druženje,
- zajednički kontekst.

Virtualno:

- usredotočenost na informacije i činjenice,
- jednostavnije je odustati,
- nema kontakta licem u lice, razgovora, spontane interakcije,
- potrebno predznanje korištenja tehnologije,
- podupire stvaranje ovisnosti o tehnologiji.

4) Umjetničko djelo

Realno:

- didaktična važnost susreta s originalnim umjetničkim djelom – iskustveni i estetski doživljaj,
- nalazi se u stvarnom prostoru kao dio koncepcije, npr. stalnog postava, izložbe.

Virtualno:

- prikazano izdvojeno iz okruženja,
- upoznavanje putem digitalne fotografije,
- nemogućnost doživljavanja dimenzija djela.

Na samom kraju ostaje nam zaključiti kako su u okolnostima „novog normalnog“ virtualni sadržaji, društvene mreže i digitalni alati iznenada postali primarni način komunikacije s publikom. Nakon prvotne zbunjenosti i zatečenosti, uz mnogo entuzijazma, istraživanja i edukacije, muzeji razvijaju razne nove i kreativne načine dopiranja do sadašnjih i budućih posjetitelja. Ako gledamo u budućnost, virtualna prisutnost i *online* komunikacija nameću se kao jedan vid muzejske djelatnosti koju je zasigurno potrebno aktivno razvijati te koja se, ovisno o našim planovima i ciljevima, može pokazati i kao primjereniji i uspješniji način komunikacije određenih ideja i sadržaja.

A je li budućnost muzeja virtualna? Možda. No, iz svojeg dosadašnjeg iskustva i dalje entuzijastično tvrdim: direktni kontakt i neposredni doživljaj ništa ne može zamijeniti!

Summary

The Croatian Museum of Naive Art has been actively participating in the celebration of the International Museum Day for many years. In 2020, under the influence of the ‘new normal’ it was necessary

to 'translate' the whole concept of an already designed educational program into the virtual world. This process raises a number of issues and challenges. How to design and adapt museum and art workshops to a new way of communicating with the (invisible) audience? Is that even possible without proper equipment and technical support? How important is it for the curator (museum educator) to possess certain digital skills?

As part of the project, one art workshop (in two variants) and one museum workshop were designed, recorded and edited, along with an accompanying didactic sheet. Due to unforeseen circumstances, all content was created with the help of only one smartphone.

Literatura

Andersen, Lee; Boud, David; Cohen, Ruth. 2000. „Experience-based learning“. U *Understanding Adult Education and Training 2*, <http://complexworld.pbworks.com/f/Experience-based%20learning.pdf> (28.04.2021.)

Francetić, Mira. 2002. „Likovne radionice u Hrvatskom muzeju naivne umjetnosti“. U *Zbornik radova I. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. M. Škarić, ur. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, str. 228-231.

Francetić, Mira. 2010. „Pedagoške aktivnosti u Hrvatskom muzeju naivne umjetnosti u razdoblju 2002.–2008“. U *Zbornik radova V. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem*. M. Škarić, R. Brezinščak, ur. Zagreb: Hrvatsko muzejsko društvo, str. 173-178.

Lalonde, Clint. 2019. „Digital fluency vs. digital literacy“. *Schools Catalogue Information Service*, <https://www.scisdata.com/connections/issue-111/digital-fluency-vs-digital-literacy/> (28.04.2021.)

Learning theories: Iskustvena teorija učenja, https://www.learning-theories.org/doku.php?id=hr:learning_theories:experiential_learning#sto_je_iskustveno_ucenje (02.05.2021.)

Kolb, D. A. 1984. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. New Jersey: Prentice Hall.

MSU virtualna edukacija

Uslijed pandemije koronavirusa, MSU je bio zatvoren za posjetitelje 19.03.-28.04.2020. U tom periodu smo nastavili osmišljavati nove načine komunikacije s publikom i oblike prezentacije informativnih, edukativnih i zabavnih sadržaja, nastojeći potaknuti znatiželju i kreativnost kod publike te proširiti osobna znanja i iskustva. Svoje smotadašnje redovne programe jednim dijelom prilagodili digitalnom formatu, poput programa „Mali i veliki“, dok smo paralelno osmišljavali i pokrenuli nove edukativne programe, poput ciklusa „MSU priručnik za početnike“ i „MSU od doma“.

Uslijed pandemije koronavirusa, zagrebački Muzej suvremene umjetnosti (u daljnjem tekstu: MSU) bio je zatvoren za posjetitelje od 19. ožujka do 28. travnja 2020. No, iako se činilo da svijet stoji, nastavili smo osmišljavati nove načine komunikacije s publikom i oblike prezentacije informativnih, edukativnih i zabavnih sadržaja, nastojeći potaknuti znatiželju i kreativnost kod publike te proširiti osobna znanja i iskustva. Naime, promišljajući najbolje načine prilagodbe određenih sadržaja i programa virtualnom svijetu, ustanovili smo nekoliko glavnih izazova. Prvi izazov s kojim se muzealci hvataju u koštac još od početaka digitalizacije muzejske građe jest kako na najbolji način predstaviti pojedini umjetnički rad, a da se tijekom virtualne konzumacije samoga rada uspije kod promatrača izazvati dio doživljaja, senzacija i osjećaja koje rad pobuđuje kod posjetitelja prilikom susreta uživo. Dok je, s jedne strane, taj zadatak nešto jednostavniji ako se radi o umjetničkim radovima nastalima u mediju crteža, slike, videa ili fotografije, prilikom digitalizacije skulptura i objekata, a naročito prostornih instalacija, stvari se počinju malo više komplicirati. Svjesni činjenice da se dio informacija nužno gubi u transformaciji i predstavljanju rada u virtualnom svijetu, nastojali smo kroz zanimljive tekstualne opise nadomjestiti izgubljeno. Pri tome nam je pomoglo

iskustvo u dotadašnjim projektima digitalizacije muzejske građe kao što je, primjerice, projekt *Digitalizacija ideja: arhivi konceptualnih i neoavangardnih umjetničkih praksi*, koji unutar novo formiranog internetskog portala sadržava ne samo digitalizirane umjetničke radove već i raznovrtnu dokumentaciju potrebnu za daljnji istraživački rad, poput eseja i novinskih članaka vezanih za radove te pojednostavljene tekstove, kvizove i igrice, namijenjene primarno mlađoj publici.²³ Sljedeći izazov javio se prilikom prilagodbe edukativnih sadržaja i programa koje smo do tada većinom provodili uživo, u komunikaciji i interakciji s posjetiteljima. Bilo je potrebno osmisлити sadržaj koji će zainteresirati publiku, s njom uspostaviti komunikaciju te je, na koncu, potaknuti na vlastito istraživanje i/ili kreativno stvaralaštvo. Tom izazovu pokušali smo odgovoriti jednostavnošću u pisanju sadržaja, od objašnjavanja koncepta pojedinog rada do razlaganja edukativnih zadataka vezanih za rad, te selekcijom zanimljivih i poticajnih tema i radova koji u svojoj srži podrazumijevaju interaktivnost ili, barem, aktivni angažman promatrača.

MSU NON STOP

Krovni program kojeg smo tijekom ožujka, travnja i svibnja provodili nazvan je *MSU NON STOP*. Program je, između ostalog, uključivao svakodnevne objave kratkih priča o radovima iz zbirke Muzeja, brojnim izložbama iz njegove bogate povijesti te muzejskim odjelima prikazanima „iza kulisa“ (slika 1). Cjelokupni sadržaj bio je popraćen fotografijama ili snimkama bilo radova, izložbi ili, pak, različitih muzejskih događanja i aktivnosti. Prikazivali smo, tako, film o restauraciji radova Miroslava Šuteja za potrebe njegove retrospektivne izložbe, izložene u MSU-u 2013., rad Odjela zaštite i restauracije MSU-a, izdvojili smo i predstavili određene amblematske radove iz Odjela zbirke MSU-a, izrađivali smo kvizove za publiku temeljene na određenim radovima, od kojih su posebno popularne bile fotografije Toše Dabca, te objavljivali druge interaktivne sadržaje, poput igrice *Avanture Vita i Nade*. Ta igra se sastoji od virtualne šetnje kroz park skulptura i kuću svestranog umjetnika i arhitekta Vjenceslava Richtera, u koju je uključena vožnja do Richterove kuće, prikaz svih prostorija u kući te parka oko nje, uz završnu igru u kojoj korisnici mogu eksperimentirati

²³ *Digitalizacija ideja: arhivi konceptualnih i neoavangardnih umjetničkih praksi* zajednički je projekt koji je inicirao Muzej suvremene umjetnosti u Zagrebu, a okuplja Muzej suvremene likovne umjetnosti Vojvodine, Modernu galeriju u Ljubljani i Muzej moderne umjetnosti u Varšavi. Izvor: <https://digitizing-ideas.org/hr/o-nama> (30.08.2021.)

SLIKA 1.

MSU non stop, virtualni program Muzeja suvremene umjetnosti

s različitim bojama, kosinama, crtežima i kockama. Igra ima i svoju englesku verziju, čime je sadržaj bio pristupačan široj publici. Kroz program *MSU NON STOP* nastojali smo stvoriti i predstaviti sadržaj dostupan i razumljiv kako mlađim tako i starijim generacijama, kao i osobama različitog životnog iskustva ili predznanja.

MSU priručnik za početnike

Pokrenuli smo i nove edukativne programe poput ciklusa *MSU priručnik za početnike*, u sklopu kojeg smo u kratkoj formi i na jednostavan način tumačili određene pojmove s kojima se publika susreće prilikom upoznavanja umjetničkih radova iz fundusa MSU-a kako bismo olakšali njihovo razumijevanje i čitanje. Do sada smo kroz ciklus rastumačili dvadeset i dva takva pojma, od apstraktne, konceptualne, kinetičke i luminokinetičke umjetnosti, preko konstruktivizma, op arta, pop arta ili enformela, sve do pojmova kao što su umjetnički atelje ili umjetnički časopis i samizdat. Objave su uniformirane te se sastoje od nekoliko uvodnih rečenica kroz koje se tumači osnovni pojam, a potom je sam pojam povezan s određenim radom iz fundusa MSU-a. Izabrani radovi su također predstavljeni u svega nekoliko rečenica, uz obaveznu prateću fotografiju, a fokus je prilikom selekcije radova stavljen na radove hrvatskih umjetnika i umjetnica. Svrha ovog *online* projekta je ne samo educirati i informirati već i na pristupačan način širu publiku potaknuti na razmišljanje o suvremenoj umjetnosti i kulturi općenito. *MSU priručnik za početnike* mogao se pratiti putem Facebook stranice *MSU edukacija*, kao i na Instagram profilu MSU-a,

msu priručnik za početnike

APSTRAKTNA UMJETNOST

Početak 20. stoljeća pojavili su se umjetnici koji su smatrali da umjetnički rad ne mora nužno oponašati prirodu kako bi bio razumljiv. Po njima su i najjednostavniji oblici bili dovoljni za izražavanje misli i komuniciranje svojih misli s drugima. Umalo nerazumjevanju u kojem se u početku često susretala, a susreće se i dan-danas, apstrakcija je postala jedan od dominantnih načina izražavanja u umjetnosti 20. i 21. stoljeća.

Josp Seissel, *Papirna*, 1922.

Prva apstraktno djelo u hrvatskoj likovnoj umjetnosti nosi zanimljiv naslov - *Papirna*. Autor djela je sinestrani Josp Seissel, koji je 1922. u vrijeme nastanka rada, djelovao pod pseudonimom Jo Klok. Sam naziv rada, inače skraćena početnih slova riječi *Papier, Farben i Malerei* (papir, boja i slika), otkriva nam kako su upravo slikarski proces i materijal korišteni u tom procesu glavne zrinjeđe ovog rada - ono na što nam je autor zapravo htio skrenuti pozornost. U vrijeme nastanka „*Papirna*“ takvo razmišljanje je još uvijek bilo vrlo progresivno, čak i radikalno.

*Kroz ciklus „MSU priručnik za početnike“ pokušat ćemo u kratkoj formi analitičnijoj publici razumješan određene pojmove s kojima se susreće prilikom upoznavanja umjetničkih radova iz fonda MSU-a, kako bismo olakšali njihovo razumjevanje, ali i potkurali na razmišljanje o suvremenoj umjetnosti.

msu izložbe i suradnja s umjetnostima /
Muzej umjetnosti i kulture /
— Zagreb

SLIKA 2.

MSU priručnik za početnike, prva objava

a cjelokupni ciklus je dostupan za pregledavanje i preuzimanje putem mrežne stranice Muzeja. Ciklus je bio izrazito dobro popraćen i prihvaćen, a sadržaj je nemali broj puta bio podijeljen na stranicama društvenih mreža, što fizičkih osoba, što drugih kulturno-umjetničkih organizacija (slika 2).²⁴

²⁴ Autorica programa *MSU priručnik za početnike* je Ana Škegro, MSU.

MSU od doma i MSU mali i veliki

Kao i *Priručnik*, edukativni zadaci objedinjeni pod naslovom *MSU od doma* namijenjeni su starijima od četrnaest godina te kroz primjere radova po dvaju suvremenih umjetnika ili umjetnica pružaju ideje za inspiraciju i primjere za stvaranje vlastitih radova po uzoru na djela iz fundusa MSU-a. *MSU od doma* edukativni je program kojega smo pokrenuli kako bismo širu publiku potaknuli na istraživanje i upoznavanje umjetnika i umjetničkih radova iz fundusa Muzeja kroz komparaciju radova i stilova dvaju umjetnika ili umjetnica koji su ostavili značajan trag na području suvremene umjetnosti. Kroz ciklus su prikazani radovi 20 umjetnika ili umjetnica različitih generacija i medija umjetničkog izričaja, nastojeći kroz raznolikost prikazanih radova potaknuti publiku na što kreativniji pristup vlastitom istraživanju i stvaranju. Na sličnom principu osmišljen je i program *MSU mali i veliki*, nastojeći inspirirati zajedničko stvaranje djece i roditelja, odnosno baka i djedova ili teta i stričeva. Program se tijekom situacije vezane uz epidemiju koronavirusa svaki tjedan odvijao virtualno putem Facebook stranice *MSU edukacija* u vidu različitih kreativno-edukativnih zadataka. Osmišljavali smo zadatke vezane uz radove prikazane na izložbama u MSU-u te pozivali obitelji da sami izrade sličan rad inspirirani viđenim i da na koncu svoje kreacije podijele s nama. Dakako, materijale potrebne za izradu vlastitih kreacija publika je lako mogla pronaći u svojem kućanstvu. Odaziv publike, u smislu primljenih radova iz kućne radinosti, nije bio naročito velik, tek po nekoliko radova svaki tjedan, što nam je još jednom potvrdilo kako je najveći izazov

SLIKA 3.

MSU od doma, logotip programa

prilikom virtualne komunikacije s publikom dobivanje povratne informacije (slika 3).²⁵

Programi suradnje

Uz vlastite programe, objavljivali smo interaktivne i video sadržaje nastale u suradnji s našim dugogodišnjim suradnicima, od institucija poput Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu (u daljnjem tekstu: ALU), do neprofitnih umjetničkih organizacija i udruga, naglašavajući pritom važnost nastavka suradnje i komunikacije u vremenima prisilne izolacije i fizičke razdvojenosti. Dugogodišnja suradnja MSU-a i ALU-a nastavljena je tako što su studenti Nastavničkog odsjeka Akademije izrađivali virtualne radionice u formi interaktivnih prezentacija o pojedinim umjetničkim radovima iz fundusa Muzeja. Radionice su bile namijenjene učenicima osnovnih i srednjih škola koji su kroz različite zadatke i vježbe bili potaknuti da na osnovu viđenog izrade vlastiti kreativni rad. Radionice su bile objavljene na mrežnoj stranici i društvenim mrežama MSU-a, odakle su ih učitelji i profesori mogli preuzeti i slobodno koristiti u nastavi. Na taj način smo uspjeli dobiti i veliki broj učeničkih radova inspiriranih pojedinim radionicama i umjetničkim radovima iz fundusa Muzeja, koje smo potom objavljivali na Facebook stranici *MSU edukacija*. Kako koordinatorica programa Ida Loher ističe: „Nastale kao odgovor na pandemiju i nemogućnost fizičkog dolaska učenika u Muzej, ovakve radionice zapravo otvaraju nove mogućnosti i oblike rada. U njima mogu sudjelovati učenici iz cijele Hrvatske, koji se na ovaj način mogu „prošetati“ Muzejom iz svojih domova.“²⁶

Cjelogodišnji programi *Mi plešemo!*²⁷ i *Bimbi e arte@msu*²⁸, čije smo provođenje unutar prostora Muzeja morali privremeno obustaviti, poprimili su formu kratkih videoklipova koje smo objavljivali na društvenim mrežama MSU-a. Prateći videoklipove, djeca su mogla nastaviti svoju edukaciju iz osnova plesnih i scenskih tehnika ili, pak, usvajanje osnova talijanskog jezika uz kreativan likovni rad. Stvarajući i dijeleći raznoliki sadržaj, namijenjen širokoj lepezi virtualnih posjetitelja, željeli smo pružiti priliku svima da nauče nešto novo i pronadu inspiraciju i motivaciju za daljnjim vlastitim istraživanjem, promišljanjem i stvaranjem.

²⁵ Autorica programa *MSU od doma* i *MSU mali i veliki* je Ivana Gorički Flegar, MSU.

²⁶ <http://www.msu.hr/clanci/radionica-u-virtualnom-muzeju/55.html> (30.08.2021.)

²⁷ Program *Mi plešemo!* provodio se u suradnji s Performing Arts Program (PAP) i Umjetničkom organizacijom Trafik.

²⁸ Program *Bimbi e arte@msu* provodio se u suradnji s OMart, obrtom za kreativne usluge.

Zaključak

Za vrijeme pandemije koronavirusa velika većina svjetskih muzeja i galerija okrenula se svojoj do tada digitaliziranoj građi kao bazi za daljnje osmišljavanje sadržaja, aktivnosti i programa kojima će muzejsko-galerijske institucije nastojati održati komunikaciju s posjetiteljima i u virtualnom svijetu, koji je na jedno vrijeme bio jedina nam dostupna realnost. No, iako je digitalizacija muzejske građe omogućila globalni pristup umjetničkim radovima, od kojih su neki zbog svoje osjetljivosti i krhkosti bili strogo čuvani u muzejskim depoima i arhivima, jednom kada digitalizacija nije više samo pomoćni alat u komunikaciji određenog rada i sadržaja s publikom, već postaje osnovni i jedini mogući alat kao što se dogodilo za vrijeme karantene uzrokovane pandemijom koronavirusa, počinju se javljati određeni izazovi prilikom konzumacije same građe. Oni se prvenstveno odnose na mogućnost potpunog doživljaja pojedinog umjetničkog rada, a onda posljedično i sadržaja vezanog uz njega, koji se djelomično gubi prilikom virtualne konzumacije istoga. Jednako tako, prilikom transformacije edukativnih programa i sadržaja u virtualni svijet, veliki izazov predstavlja uspostavljanje dvosmjerne komunikacije, odnosno interakcije između muzeja i publike, što je uzrokovano i zasićenošću brojnim digitalnim i virtualnim sadržajima kojima je publika bila obasuta na svakodnevnoj razini. Iako smo za brojne izazove uspjeli pronaći rješenja kako u vidu iznalaženja najboljeg načina predstavljanja muzejske građe tako i u vidu formiranja novih, prilagođenih edukativnih programa i sadržaja, drago nam je da su se hrvatski muzeji u relativno kratkom roku uspjeli ponovno otvoriti za publiku, što nam je ponovno omogućilo direktan rad i komunikaciju s posjetiteljima, a samoj publici je dana prijeko potrebna mogućnost fizičkog dolaska u muzej i doživljaja umjetničkog rada uživo, koji je, ipak smo zaključili, nezamjenjiv.

Summary

Due to the coronavirus pandemic, the Museum of Contemporary Art in Zagreb was closed for visitors from March 19th to April 28th, 2020. During this period we continued to create new ways of communication with the public by presenting informative, educational and entertaining content, trying to encourage curiosity and creativity, as well as to expand our own personal knowledge and experiences. We have partly adapted our previous regular programs to the digital

format, such as the program 'MSU Little Ones And Big Ones', while in parallel designing and launching new educational programs, such as the 'MSU Beginner's Manual' and 'MSU From Home'.

PETRA ŠPARICA, RENATA BREZINŠČAK

Hrvatski prirodoslovni muzej, Zagreb

petra.sparica@hpm.hr /

renata.brezinscak@hpm.hr

#Prirodoslovni_online

Pandemija koronavirusa i potres koji je pogodio Zagreb privremeno su udaljili Hrvatski prirodoslovni muzej od fizičkog kontakta s publikom. Zgrada Muzeja je pretrpjela velika oštećenja, Muzej je zatvoren, a građa izmještena na sigurnije mjesto. Kako bismo održali kontakt s publikom, preusmjerili smo aktivnosti na društvene mreže. Intenzivirali smo aktivnosti na mrežnim platformama, gdje smo svakodnevno objavljivali sadržaje i informacije o zgradi i fundusu, priređivali radionice za djecu i mlade te predstavljali terenska istraživanja, predmete iz fundusa i publikacije.

U skladu s preporukama Nacionalnog stožera civilne zaštite te mjera predostrožnosti u vezi postupanja tijekom epidemije koronavirusa (COVID-19) Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo od 16.03.2020., moralo se odgoditi sve programe planirane u narednim mjesecima (izložbe, radionice, predavanja, grupni posjeti, vodstva i sl.), ali je Muzej i dalje ostao otvoren individualnim posjetiteljima koji su, uz određene epidemiološke mjere, mogli dolaziti i razgledati ga. Međutim, ubrzo nakon toga, već 19.03., temeljem nove Odluke Stožera civilne zaštite RH, Muzej je morao biti zatvoren za javnost narednih 30 dana. Svega nekoliko dana nakon te Odluke, događaj u nedjeljno jutro 22.03.2020. vrata Muzeja zatvorio je na puno duži period. Gornjogradska palača Amadeo, dom Hrvatskog prirodoslovnog muzeja, teško je stradala u snažnom potresu koji je to jutro pogodio Zagreb. Muzej je pretrpio velika oštećenja na zgradi, a nešto manja na fundusu. Najstariji prirodoslovni muzej u Hrvatskoj, omiljen generacijama, morao se zatvoriti, a građa pospremiti i premjestiti na sigurnije mjesto.

Dok se sve predstojeće sanacije, restauracije i rekonstrukcije ne završe i naš fundus bude ponovno u postavu, vrata našeg Muzeja ostaju zatvorena, ali naš rad na zbirkama i rad s korisnicima ne prestaje. Dapa-

će, on se intenzivira, ali u novom, virtualnom obliku. U novim „normalnim“ uvjetima naš smo rad prilagodili novonastaloj situaciji bez Muzeja, a u skladu s epidemiološkim preporukama Stožera. Vrlo brzo smo se uspjeli prilagoditi novom načinu rada s korisnicima. Osmislili smo *online* program #Prirodoslovni_online i intenzivno počeli raditi na virtualnom druženju s našim donedavnim posjetiteljima, i to putem mrežnih i društvenih stranica, gdje smo ponudili svakodnevne sadržaje za naše korisnike.

Sadržaje koje smo organizirali mogu se podijeliti na nekoliko glavnih grupa:

- 1) Muzejski fundus,
- 2) Radionice za djecu,
- 3) Terenska istraživanja,
- 4) Muzejske informacije i zanimljivosti,
- 5) Prirodoslovne informacije i zanimljivosti,
- 6) Muzejske publikacije.

Naš Muzej koristi društvene mreže još od 2014. godine, no najaktivniji je na Facebooku i Instagramu, s tim da je Facebook primarni muzejski kanal preko kojega najčešće komuniciramo sa svojim korisnicima. Ponajviše je korišten za isticanje zbirke, događaja i istraživanja. Broj korisnika, tj. pratitelja našeg *fejsa* raste ne samo zbog povećanja broja korisnika društvenih mreža već i zbog globalnog trenda uključivanja društvenih mreža u kulturu i muzejsku struku. U situaciji kada je Muzej zbog oštećene zgrade i zbog epidemije zatvoren na duže vrijeme, Facebook nam je postao iznimno važna komunikacijska platforma, postao je „naš virtualni muzejski prostor“. Naša povećana aktivnost na mrežama dobro je prihvaćena kod korisnika pa je u razdoblju od 27. ožujka do 15. rujna 2020. zabilježen rast publike od 16,6 % (slika 1).

Objave na fejsu i društvenim mrežama

Društvene mreže imaju nekoliko parametara koji doprinose boljoj komunikaciji muzeja i publike; osim što omogućuju izravnu, neformalnu komunikaciju, ona je i besplatna, što je u vremenu ekonomskih kriza ili situacija u kojoj smo se svi iznenada našli iznimno važan parametar. Osim toga, to je i vrlo dalekosežna komunikacija. Muzej objavljivanjem novih aktivnosti i sadržaja dobiva na popularnosti jer korisnici taj dobiveni sadržaj, ako im se sviđa, dijele dalje sa svojim kontaktima. Prednost je i ta da se vrlo brzo dobije povratna informacija jer svi su-

Pratitelja **5900**

Novih reakcija na stranicu Muzeja: 932

Rast publike: 16,6%

Broj posjeta: Prirodoslovni_online: 507 212

Broj angažmana: 20 381

Broj dijeljenja objava: 1242

Broj komentara: 497

Pratitelja **524**

SLIKA 1.

Analitika stranice Facebook u razdoblju od 27. ožujka do 15. rujna 2020.

dionici dobivene sadržaje mogu komentirati, reagirati na njih raznim komentarima, kritikama ili pitanjima (Brezinščak 2019:26).

Suočeni s novonastalom situacijom krenuli smo s intenzivnim objavljivanjem novih i zanimljivih sadržaja i informacija. Važno je spomenuti da su se u rad na objavljivanju vrlo aktivno pridružili i kustosi, do tada prilično nezainteresirani za muzejske društvene mreže. Kreiranje i objavljivanje sadržaja na muzejskim društvenim mrežama tako su potaknuli i stvorili i nove suradnje između kustosa, muzejskih pedagoga i djelatnika marketinga. Zajedno smo vrlo srčano prionuli na osmišljavanje što bi moglo biti zanimljivo našim korisnicima i kako to prezentirati.

1) Muzejski fundus

Prvi cilj bio je predstaviti našu muzejsku građu. Zadnjih nekoliko desetljeća u muzejskom sektoru radi se na digitalizaciji građe, čime se omogućuje približavanje muzejskih fundusa širem krugu korisnika. Tako se i u HPM-u nastoji što više raditi na digitalizaciji građe, mada to ide dosta sporo pa muzejski fundus HPM-a nije u potpunosti digitaliziran zbog različitih faktora kao npr. skupa oprema (skeneri, digitalne kamere, 3D skeneri, 3D printeri), računalni programi te stručnjaci. Primjer odlično digitalizirane i javnosti dostupne građe ima Botanički odjel koji ima digitaliziranu građu još od 2014. godine, od kada je ona dostupna javnosti preko mrežnih stranica Hrvatskog prirodoslovnog muzeja. Do sada je digitalizirano oko 95% primjeraka iz

Herbarija višeg bilja, koji je uvršten u Registar kulturnih dobara pod rednim brojem 6591, a u potpunosti je digitaliziran inventarizirani dio Herbarija Trinajstić, ukupno više od 27.000 herbarijskih primjeraka (Buzjak, Sedlar 2018:149). Informaciju o tome predstavili smo kroz objave na društvenim mrežama.

Kako bismo posjetiteljima naših stranica ponudili uvid u to što sve naš Muzej čuva, ono što im je znano jer su vidjeli u postavima, ali i one manje poznate prirodine koje nisu izlagane i za koje mnogi i ne znaju da ih Muzej ima jer su pohranjene u muzejskom depou, sada je izvrsna prilika da širu javnost upoznamo i s tom, do sada „skrivenom“ građom. Tako smo kroz objave predstavili mnoge pojedinačne predmete, ali i virtualne izložbe pojedinih zbirki.

U predstavljanju fundusa nam uvelike pomaže jedan od najznačajnijih alata društvenih mreža *hashtag*. To je riječ ispred koje se stavlja znak ljestava čime ta riječ postaje poveznica na društvenim mrežama. S obzirom na raznolikost naših prirodoslovnih zbirki, odlučili smo se za ideju i korištenje jednog od u znanstvenoj zajednici najpopularnijeg *hashtag*-a, onog ciljanog na određenu prirodinu. Tako smo pokrenuli aktivnosti predstavljanja npr. fosila petkom (*#fossilfriday*), zatim npr. minerala srijedom (*#mineralwednesday*) itd. Većina objava koje sadrže ovaj *hashtag* dolazi sa sveučilišta ili geološko-paleontoloških muzejskih odjela. Osim toga, njime se koriste i paleontolozi amateri. Mi smo ga zato počeli koristiti za prezentiranje fosila iz geološko-paleontološkog i mineraloško-petrografskog fundusa, kao i za prenošenje znanja o geologiji. Osim ovih geoloških, naravno, tu su i *hashtagovi* koji se koriste godišnje kao što su npr. *#InternationalWolfDay*, *#InternationalHoneyBeeDay*, *#InternationalElephantDay*, *#worldbeeday*, *#WorldSeaTurtleDay*, *#InternationalTigerDay*, *#AskACourator*, *#nadanašnjidan* itd.

2) Radionice za djecu

U situaciji u kojoj su se našli svi svjetski muzeji zatvoreni zbog epidemije tijekom potpunog zatvaranja, nastojalo se i dalje pružiti korisnicima sve sadržaje na koje su navikli u muzejskoj ponudi. Jedan od njih su i djeci omiljene radionice. Tako smo korisnicima naših društvenih mreža omogućili da i dalje sudjeluju na muzejskim prirodoslovnim radionicama – sada virtualnim. Ciljna skupina bili su roditelji i njihova djeca. Željeli smo im kroz te virtualne radionice omogućiti, osim da provedu kvalitetno vrijeme zajedno, da i dalje upoznaju i uče prirodoslovne zanimljivosti kao da su u našem Muzeju. Ovoga puta, iz

razumljivih razloga, to nisu bile klasične muzejske radionice vezane uz stalni postav, povremene izložbe ili muzejski predmet, nego radionice u kojima su polaznici učili prirodoslovlje izrađivanjem predmeta od stvari koje imaju kod kuće. Radionice su organizirane kontinuirano, a obrađivale su se teme iz botanike, geologije i zoologije. Naša uloga bila je predstaviti uvodni – motivacijski dio u kojem približavamo temu, te zatim praktični – likovni dio u obliku jednostavnog kreativnog zadatka. Inspiracija za neke radionice bili su aktualni događaji kao što je radionica za djecu nakon zagrebačkog potresa *Izradi svoj seizmograf* (slika 2), u kojoj su imali priliku naučiti što je seizmograf i na koji način funkcionira. Buđenje proljeća obilježili smo fenološkim promatranjima u radionici *Što je fenologija*. Erupcija najvećeg europskog vulkana Etne, 21. travnja 2020., potaknula nas je na radionicu *Napravi svoj vulkan*. Kroz *online* radionice učili smo ih crtati pretpovijesne i današnje živuće životinje (*Naučimo crtati diplodoka*, *Naučimo crtati morske kornjače* itd.). Neke od *online* radionica prikazane su u Tablici 1, koja, osim održanih radionica, daje uvid i u aktivnosti naših korisnika na određenoj radionici.

SLIKA 2.

Reakcije na radionicu *Izradi svoj seizmograf*
te prikaz terenskih istraživanja na lokalitetu Mohovo

Datum održavanja	Naziv radionice	Broj korisnika koji su vidjeli objavu	Angažmani (oznake “sviđa mi se”, komentari, dijeljenja, broj klikova)
31.03.2020.	Izradi svoj seizmograf	11661	1449
04.04.2020.	Staza dinosaura	3168	402
06.04.2020.	Što je fenologija	1875	176
18.04.2020.	Reciklirane pčelice i košnica	2896	435
25.04.2020.	Napravi svoj vulkan	2431	212
02.05.2020.	Napravi svoj prirodoslovni dnevnik	3893	438
09.05.2020.	Učimo crtati diplodoka	7058	452
16.05.2020.	Izradi model građe Zemlje	1855	192
23.05.2020.	Izradi kućicu za ptice	2009	231
30.05.2020.	Izradi model vulkana	2959	124
06.06.2020.	Izradi svoj fosil dinosaura	3058	387
04.07.2020.	Izradi svoj križić-kružić od kamenih oblutaka	2082	98

TABLICA 1.
Izbor održanih *online* radionica i njihova Facebook statistika

Jako smo ponosni da smo uspješno organizirali i naš tradicionalni *Naturfašnik*. Kroz nekoliko radionica naučili smo djecu kako napraviti maske svima im omiljenih životinja. Maske su prema našim uputama djeca izrađivala kod kuće s roditeljima, a nama su slala fotografije

koje smo posložili u naš virtualni *Naturfašnik*. Bilo je to zaista zgodno iskustvo za nas, a odlična zabava za djecu i roditelje.

Da su te radionice imale velik odaziv mogli smo se uvjeriti i kroz statistiku naše Facebook stranice koja je ukazivala na izuzetan angažman korisnika, a osim toga, redovito smo u komentarima i putem e-pošte dobivali uratke naše publike, kao i pozitivne i poticajne komentare.

Osim što smo imali *online* radionice za građanstvo, organizirali smo i radionice za učenike kroz e-školu. Tako smo odradili nekoliko tema iz područja geologije i biologije. Učenike smo pozvali da nam šalju svoje radove na temu prirodnoslovlja, a pristigle radove na kraju smo prezentirali kroz *online* izložbu učeničkih radova.

3) Terenska istraživanja

Najznačajniji način prikupljanja prirodnina, odnosno muzejskih predmeta za većinu muzeja, a posebno za prirodoslovne muzeje, su terenska istraživanja, odnosno sakupljanje reprezentativnih primjeraka na lokalnoj, regionalnoj, odnosno nacionalnoj razini te njihovo istraživanje i prezentiranje. Praksa prirodoslovaca i muzealaca još od vremena Spiridona Brusine od kraja 19. stoljeća, ukazuje na važnost terenskih istraživanja i za muzej i za znanost, te on spominje da muzej „...kao “znanstveni zavod“ ima zadaću organizirati terenska istraživanja /gee, flore i faune/, ciljano prikupiti prirodnine, proučiti ih i odrediti im znanstvenu vrijednost (identifikacija, determinacija), uklopiti ih unutar zbirki, i na odgovarajući način učiniti ih dostupnima stručnjacima i široj javnosti“ (Balabanić, Čaleta, Vuković 1998:49).

Naše posjetitelje u Muzeju, a sada pratitelje na društvenim mrežama, često zanima upravo taj segment muzejskog rada. Zanima ih kako izgledaju terenska istraživanja biologa/ekologa/geologa, što se i kako radi. Sada, u ovim novim okolnostima, putem mrežnih platformi možemo javnosti pokazati fotografije, pa i video klipove nekih zanimljivih terenskih istraživanja kojima se bave naši kustosi. Mnoga terenska istraživanja odvijaju se u teškim, pa i opasnim uvjetima. Zato je važno prikazati koliko je ponekad teško i opasno istraživati i prikupljati nove uzorke za muzejske postave. Među sadržajima koji su dobili najviše oznaka „svida mi se“ su video klipovi i fotografije speleoloških istraživanja iz serije objava o istraživanju špilja, posebno dijela pod nazivom *Potresi u špiljama*. Između ostalog, predstavili smo i vrlo zanimljiva istraživanja naših kustosa geologa na lokalitetu Ribnjak – Mohovo, gdje su prikupljeni fosilni ostaci kostiju ledenodobne megafaune (slika 2).

4) Muzejske informacije i zanimljivosti

Našim smo pratiteljima vrlo često predstavljali i razne informacije vezane uz neke naše muzejske aktivnosti kao što su razni europski projekti (npr. europski muzejski projekt o zaštiti morskih kornjača Jadrana – *LIFE Euroturtles*, projekt o obnovi zgrade Muzeja itd.). Veliku pažnju posvećivali smo i pravovremenom informiranju naših pratitelja o zbivanjima oko pakiranja i prenošenja građe. Za ove objave dobivali smo puno oznaka „svida mi se“ i pozitivnih komentara. To nam je uistinu bilo drago jer nam je važno znati koliku Muzej ima podršku.

5) Prirodoslovne informacije i zanimljivosti

Važno nam je bilo informirati naše pratitelje i o nekim novim dostignućima u prirodoslovlju, s novim otkrićima, nekim zanimljivim informacijama vezanima i za druge prirodoslovne muzeje i institucije. Društvene mreže odlična su platforma za upoznavanje šire javnosti sa svim novostima i zanimljivostima koje naši kustosi spoznaju i doznaju kroz svoj istraživački rad ili kroz suradnju s kolegama iz mnogih zemalja.

6) Muzejske publikacije

Za pratitelje koje zanimaju znanstveni sadržaji iz prirodoslovlja predstavljali smo sadržaje iz našeg znanstvenog muzejskog časopisa *Natura Croatica*, u kojem se objavljuju istraživački, stručni i znanstveni radovi iz područja geologije i biologije te radovi utemeljeni na proučavanju prirodoslovnih muzejskih zbirki.

Hrvatski prirodoslovni muzej objavljuje tematski vrlo raznolike publikacije koje su posjetitelji rado kupovali i čitali, od kataloga izložbi, monografija do dječjih publikacija. S obzirom na situaciju da je fizičku muzejsku trgovinu zamijenila ona *online*, željeli smo kroz objave na društvenim mrežama podsjetiti naše pratitelje na neke naše publikacije, odnosno promovirati novoobjavljena djela koja se mogu kupiti preko naše mrežne stranice.

Predstavljanjem publikacija potičemo korisnike da pogledaju i našu mrežnu stranicu, pronađu mnoge zanimljive sadržaje, pa i one interaktivne, te u konačnici pregledaju naš *online* dućan i kupe nešto što ih zanima.

Zaključak

Društvene mreže postale su važan dio svakodnevice za mnoge. I prije smo, ali u manjoj mjeri, komunicirali s našim korisnicima putem

društvenih mreža, ali u ovom posebnom razdoblju, „novom normalnom“, to činimo više i raznolikije. Svi naši *online* programi odlično su popraćeni pa možemo konstatirati da su naši korisnici zadovoljni ponuđenim sadržajima. Nastojimo stalno osmišljavati nove, raznolike i nadasve zanimljive sadržaje, prilagođene društvenim mrežama, kao i poticati korisnike da nam se javljaju, šalju svoje komentare, ali i pitanja koja ih zanimaju. Ova nova situacija povećane aktivnosti na društvenim mrežama i nama, pedagozima, omogućila je jednu novu vrstu prezentacije našeg rada vezanog uz muzej, zbirke i prirodoslovlje, čime je i naš rad postao tako dostupniji mnogima, a ne samo posjetiteljima muzeja i sudionicima naših radionica, što nam je osobito drago, i kada se vrati u „normalu“, nastaviti ćemo istim intenzitetom raditi *online* radionice.

Ovakvim pristupom muzej dobiva na popularnosti jer korisnici taj ponuđeni i dobiveni sadržaj, ako im se sviđa, dijele dalje sa svojim kontaktima koji, iako nisu muzejski kontakti, postaju dio cijele priče. I što je najvažnije, tako se širi interes za prirodoslovlje, odnosno kasnije i za posjet muzeju. Ovo je i prilika muzeju i nama djelatnicima da se putem objava na društvenim mrežama promoviraju naši sadržaji i ideje te da kroz to pridonesemo povećanju broja naših – danas pratitelja, a sutra posjetitelja.

Moramo spomenuti da smo se ipak, osim *online* druženja, s našim korisnicima družili i na raznim manifestacijama koje su organizirane u gradu Zagrebu, a gostujemo i u drugim muzejima te ostalim kulturnim i obrazovnim ustanovama, tako da ostajemo u kontaktu sa svim našim korisnicima, ljubiteljima prirodoslovlja.

Summary

The coronavirus pandemic and the earthquake that hit Zagreb temporarily removed the Croatian Natural History Museum from physical contact with the audience. The Museum building suffered extensive damage, the Museum was closed and the material was moved to a safer location. To keep in touch with the audience, we have redirected activities to social media. We intensified our activities on online platforms, where we published content and information about the Museum building and holdings on a daily basis, organized workshops for children and young people, and presented field research, subjects from holdings and publications.

Literatura

Balabanić, Josip, Čaleta, Darija, Vuković, Marijana. 1998. "Prirodoslovni muzeji i znanstveni rad". *Informatica museologica* 29, 3-4, str. 47-54.

Brezinščak, Renata. 2019. „Društvene mreže u muzejskoj djelatnosti“. *Vijesti muzealaca i konzervatora*, 2019., str. 22-32.

Buzjak, Suzana, Sedlar Zorana. 2018. "Digitalizacija u službi vidljivosti i očuvanja herbarijske zbirke Hrvatskog prirodoslovnog muzeja (CNHM)". *Informatica museologica* 49, str. 148-151.

Krivošejev, Vladimir. 2009. *MUZEJI, PUBLIKA, MARKETING – Stalne muzejske postavke i Njegova Visost Posetilac*. Valjevo: Narodni muzej Valjevo.

Peroš, Renata. 2015. "Uloga društvene mreže Facebook u komuniciranju s posjetiteljima muzeja (na primjeru Narodnoga muzeja Zadar)". *Hum : časopis Filozofskog fakulteta Sveučilište u Mostaru*, vol. 10, br. 14, str. 76-103.

Novo normalno / Petodnevni virtualni program u Dubrovačkim muzejima

„Oboji srcem“ naziv je virtualnog programa pripremljenog uz 25. Edukativnu muzejsku akciju „Ljubav“, koji se u svojem originalnom obliku trebao sastojati od likovnih radionica pripremljenih od strane Pedagoškog odjela i Arheološkog muzeja Dubrovačkih muzeja. Program je za vrijeme karantene u cijelosti preoblikovan te prenesen na društvene mreže. Radovi koje smo zaprimili nakon završetka radionica bili su onakvi kakve smo zamislili – očekivano šaroliki, spontani i kreativni – upravo onakvi kakvi trebaju biti za vrtički uzrast.

25. Edukativna muzejska akcija *Ljubav*

Koordinacijom i osmišljavanjem jedinstvenog naziva programa od strane voditeljice Pedagoškog odjela, Dubrovački muzeji prijavili su početkom ožujka 2020. bogat i raznovrstan program prilagođen svim dobnim skupinama, čiji je objedinjeni naziv bio *Srcem za baštinu*.²⁹ Program se u svojem originalnom obliku – putem likovnih radionica, predavanja, pripovijedanja i terenske nastave, trebao odvijati na različitim lokacijama od sredine travnja do sredine svibnja 2020. Osobiti naglasak stavljen je na rad s najranjivijim skupinama društva – s djecom vrtičke dobi i starijim osobama smještenim u institucijama. Program je za vrijeme karantene uzrokovane pandemijom COVID-19 u kompletu preoblikovan te prenesen na društvene mreže – u obliku video predavanja i jedne likovne radionice u trajanju od 5 dana.

²⁹ S ciljem shvaćanja jedinstvenog naziva *Srcem za baštinu* navedeni su originalno zamišljeni programi kolega iz Etnografskog i Arheološkog muzeja, koji su također sudjelovali u Akciji, a čiji su se programi prebacili na društvene mreže i to isključivo kao video predavanja.

Oboji srcem

U ovom poglavlju ukratko je predstavljen originalno zamišljen program likovnih radionica prilagođenih uzrastu od 6 do 9 godina, čije su autorice viša muzejska pedagoginja Dubrovačkih muzeja Aleksandra Piteša i viša kustosica Arheološkog muzeja Ivona Michl.

Likovne radionice *Oboji srcem* započinju uvodnim predavanjem s PowerPoint prezentacijom *Kakve je boje ljubav?*, koje polaznici prate uz edukativnu publikaciju *Boje Dubrovačkih muzeja*, koja je osmišljena i publicirana za tu prigodu (Piteša 2019).³⁰ Uz pomoć 50 odabranih fotografija eksponata iz fundusa svih sastavnica Dubrovačkih muzeja³¹, predstavljenih putem 10 boja, predškolska djeca uče kako uz pomoć osnovnih boja – žute, crvene i plave, dobiti izvedene boje – narančastu, ljubičastu i zelenu. Kako razlikovati toplo-hladne kontraste unutar spektra duginih boja uče kroz igru – pogađajući izmiješana slova obojena trima toplim i trima hladnim bojama, a čiji točni odgovori daju rješenja za dva godišnja doba – zimu (plava, zelena, ljubičasta i jedan ton hladne boje) i ljeto (crvena, narančasta, žuta i jedan ton tople boje). Akromatske boje su dodane u publikaciji kako bi na idućim radionicama djeca malo starijeg uzrasta, od 7 do 9 godina, naučila nešto više o tonovima i složenim bojama, optičkom i mehaničkom miješanju boja, nijansiranju prema tonu i prema čistoći, kontrastu boje i neboje, uz analizu fotografija muzejskih eksponata. Za set prvih radionica, namijenjenih isključivo djeci vrtićke dobi, nabavljene su u tu svrhu Boya bojice – kombinacija suhe i voštane pastele srolskog oblika, pomoću kojih se mogu iscrtavati linije različitih debljina ili popunjavati veće plohe, odnosno imitirati potezi kista. Njihov ergonomski dizajn omogućava djeci stvaranje s uživanjem već od najranije dobi, a samim time potiču razvoj kreativnosti, jačanje koordinacije pokreta i vježbanje fine motorike te pozitivno djeluju na jačanje samopouzdanja. Na radionicama predviđenim za malo stariju djecu upotrebljavale bi se tempere i vodene bojice. Na taj se način zamaskirano kroz igru, a ovisno o volji i potrebi djeteta, ujedno potiče na razgovor o muzejskom predmetu, njegovom nazivu, ulozi koju je imao u zajednici, saznaje se

³⁰ Za vrijeme pisanja ovoga rada upravo je iz tiska izašla druga publikacija namijenjena istom uzrastu, *Muzejski oblici*. U narednim su godinama planirane još dvije edukativne publikacije za isti uzrast, u kojima će kroz muzejske predmete iz fundusa Dubrovačkih muzeja biti obrađene još brojke i slova. Zaokružili bismo na taj način svojevrsnu seriju izdanja koja će poslužiti kao muzejsko-školske početnice u vrtićkom i osnovnoškolskom obrazovanju, a pomoću kojih ćemo naše najmlađe, na način prilagođen uzrastu, navikavati posjetima Muzejima od najranije dobi. Uz populariziranje građe Dubrovačkih muzeja te prikladne fotografije i prilagođene legende odabranih eksponata iz svih naših sastavnica, ne smije nedostajati mašte i kreativnog izražavanja.

³¹ Kulturno-povijesnog, Etnografskog, Pomorskog i Arheološkog muzeja

što je to detalj i sl. Stečeno znanje o bojama, s primjerima njihovog miješanja, nastavilo bi se primjenjivanjem zapamćenog na likovnim radionicama, gdje bi djeca omiljenim im bojama oslikavala predložke³² odabranih dijelova crkvenog namještaja iz fundusa Arheološkog muzeja, prepunih scrolikih oblika, cvijeća i lišća, a koji su u svom originalnom izdanju bili obojeni upravo primarnim bojama. Izuzetno je važno spomenuti kako bi se radionice održavale na licu mjesta, u samoj blizini izloženih eksponata. Nešto tako jednostavno kao što je odabir omiljene boje postaje tako početna točka za ljubav prema muzejima i baštini.

Cvijet u kamenu

U tvrđavi Revelin, gdje su radionice izvorno planirane, smještena je dugogodišnja izložba Arheološkog muzeja³³ *Ranosrednjovjekovna skulptura u Dubrovniku i okolici*. Na njoj su prezentirani dijelovi rano-srednjovjekovne arhitektonske plastike i kamenog namještaja, datirani od 9. do 12. st., koji potječu s raznih lokaliteta u gradu Dubrovniku i okolici. Najveći dio izložaka potječe iz crkava u samom gradu i iz crkvice u okolici. Ideja vodilja za konkretnu radionicu bila je izložba *Cvijet u kamenu*, koja je trebala biti realizirana zajedno s kolegama iz Prirodoslovnog muzeja u Dubrovniku u proljeće 2020. godine. Sa stajališta arheologa trebala je biti prezentirana predromanička pleterna skulptura s prikazom florealnih motiva: ljiljana, divlje ruže (virovite ruže), četverolista, lista akantusa, palmete, drva života, vinove loze, bršljana, tetivike. Popratni materijal je trebao obogatiti izložbu i staviti naglasak na floru dalmatinskog krša i njenu simboliku, koju su majstori lokalnih klesarskih radionica od 9. do 11. st. isklesali u plitkom reljefu u kamenu vapnencu.

S obzirom na to da su na predromaničkoj pleternoj ornamentici ponekad ostali sačuvani tragovi plave, crvene i zlatne boje, nametnula se ideja kako djeci školskog uzrasta dati priliku da sav, bojom jednoličan, vapnenac, „oboje srcem“ i „udahnu mu dušu“, onako kako to oni najbolje znaju.

S obzirom na to da bi izložba trebala biti postavljena u drugoj polovini 2021. godine, nadamo se kako će pedagoški program biti održan onako kako je izvorno bio i zamišljen (slika 1).

³² Jednostavni oblici u predlošcima, za koje smo se odlučili, igrali su ulogu svojevrsne virtualne bojanke koja se lako urezuje u dječje pamćenje i vraća se iz njega kad god im zatreba neki slični oblik.

³³ Arheološki muzej Dubrovačkih muzeja još uvijek nema svoj stalni postav.

SLIKA 1.

Virtualno prilagođavanje radionica

U „novom normalnom“ trebalo je izvornu ideju prebaciti na *online* platformu. Jasno je bilo od samog početka da će preoblikovanje ovako zamišljenih planiranih radionica samo za djecu vrtičke dobi, bez pripadajuće publikacije i direktne interakcije s autorima i samim muzejskim eksponatima, biti napola obavljeni posao od izvorno zamišljenog te da će dodatni obol, zbog činjenice kako čitati i pisati ne znaju sva djeca, morati dati i stariji članovi njihovog domaćinstva. O njima je ovisio ishod i uspjeh tako preoblikovanih radionica. Vrijedilo je pokušati. I isplatilo se. Virtualne radionice trajale su 5 dana - po jedna radionica dnevno. Prvog dana na mrežnoj stranici Muzeja tekstualno smo predstavili tri osnovne boje služeći se virtualnim pomagačem – edukativnom publikacijom *Boje Dubrovačkih muzeja*. Tako smo, polazeći od činjenice kako djeca u toj dobi mogu samostalno prepoznati i razlikovati sve tri osnovne boje, skratili vrijeme radionica, a istovremeno smo prebacili pažnju na samo promatranje muzejskog eksponata ili uočavanje nekog njegovog detalja. Objasnili smo djeci zašto se te boje zovu osnovne i što se dobiva njihovim miješanjem. Na taj način uveli smo djecu i one koji su s njima radili u konačni cilj radionice, ne otkrivajući pritom što predstavljaju fragmenti koje bojaju. To smo ostavili za posljednji dan radionice. Prvog i posljednjeg dana virtualno smo podijelili djeci po tri radna listića – predložka za bojanje, a u danima između po dva. Svi oni predstavljali su 12 različitih „cvjetova u

kamenu“, koji se čuvaju u našem Arheološkom muzeju, a njihov autor je restaurator za kamen Dubrovačkih muzeja Ivan Mladošić.

Tekst i zadatak na mrežnim stranicama prvoga dana glasio je:

„Crvena, plava i žuta su tri osnovne boje. One se ne mogu dobiti nikakvim miješanjem drugih boja, ali se zato od njih mogu dobiti – izvoditi nove boje. Takve boje, koje nastaju međusobnim miješanjem osnovnih boja, nazivamo izvedenim bojama. I osnovne i izvedene su šarene boje. Na ovoj virtualnoj radionici naučit ćeš kako dobiti narančastu, zelenu i ljubičastu boju. Pogledaj prvo odabrane muzejske predmete na kojima ćeš uočiti tri osnovne boje. O predmetima, gdje se oni nalaze i njihovoj ulozi, razgovarat ćemo kad se vidimo izvan virtualnog svijeta. Za bojanje radnih listića možeš koristiti temperu ili vodene bojice. (...) Na prvoj slici, u različitim nijansama crvene boje pronaći ćeš cipele, ogrtač pisara, cvijeće na vrču i koralj u ljudskoj ruci. Potom ćeš na drugoj slici vidjeti staklene perle, krug u kojem se nalazi riba, ukrase na odjeći muškarca, ženski prsluk i pozlatu na noćnom satu u različitim nijansama žute boje. Na trećoj slici ćeš vidjeti plavu boju u različitim nijansama, koja se nalazi na plaštu djevojčice, ukrasima na tanjuru, mašni u kosi djevojke, te na nebu i jednom grumenu sirovoga stakla.“

Nakon uvoda djeca su dobila tri radna listića sa sljedećim zadatkom:

„A sada slijedi zadatak za tebe. U tome ti danas, a i na idućim radionicama, mogu pomoći stariji ukućani ili možeš raditi sama/sam. Isprintaj tri radna listića i oboji „cvjetove u kamenu“ koristeći tri osnovne boje: crvenu, žutu i plavu. Budeš li se danas htjela/htio još malo poigrati s bojama, možeš naučiti i kako dobiti nijanse za svaku pojedinu boju. To ćeš napraviti ako dodaš svakoj boji koju odabereš malo bijele ili crne. Ako koristiš više bijele boje, dobit ćeš svjetliju nijansu neke boje, a ako se odlučiš za tamniju nijansu, dodaj odabranu boju malo crne. Tvoji crteži danas trebaju biti obojani s 3 različite boje – crvenom, plavom i žutom.“

Na iduće tri radionice, svakog dana po jednoj, objašnjena je po jedna nova izvedbena boja i način njezinog dobivanja. Sve tri radionice koncipirane su na jednaki način, a predstaviti ćemo ih kroz jedan primjer. Drugi dan virtualne radionice uslijedio je prvi konkretni zadatak – kako dobiti narančastu boju. Slijedio je prvo uvodni tekst s pripadajućom fotografijom na mrežnoj stranici te dodatna dva nova radna listića:

„Na prošloj radionici naučila/naučio si koje su to tri osnovne boje i

zašto ih tako zovemo. Danas slijedi novi zadatak za tebe. Kako dobiti narančastu boju? Prvo pogledaj odabrane muzejske predmete sa slike. Svjetiljka, ogrlica, plašt sveca, kapa i ogrtač svetoga Vlaha te ulomak posude s prahom različitih su nijansi narančaste boje. Današnji zadatak je da isprintaš dva radna listića i koristeći tempere ili vodene bojice pomiješaš u jednakim omjerima dvije osnovne boje: žutu i crvenu. Tako ćeš dobiti narančastu boju. Ona može biti tamnija ili svjetlija ovisno o tome koliko crne ili bijele joj dodaješ. Zatim oboji „cvjetove u kamenu“ s tri osnovne boje pa crtežu dodaj još i novu naučenu boju – narančastu. Tvoje slike, stoga, danas trebaju sadržavati četiri različite boje“ (slika 2).

SLIKA 2.

Posljednja radionica bila je namijenjena ponavljanju zapamćenog i slobodnom umjetničkom izražavanju uz pomoć triju radnih listića, ovoga puta malo složenijih oblika. Djeca su na posljednjoj radionici otkrila kako su „cvjetovi u kamenu“ koje su marljivo bojali, u biti predstavljali različite motive s oltarnih pregrada predromaničkih crkvi. Cjelovitu oltarnu pregradu smo na kraju prikazali crtežom objavljenim u edukativnoj publikaciji istih autorica (Piteša, Michl 2016):

„Družimo se zajedno već peti dan i ovo nam je posljednja virtualna radionica na ovu temu. Nju ćemo posvetiti ponavljanju svega onoga što smo do sada naučili. Oboji crteže onako kako se tebi sviđa i koristi svih šest boja o kojima smo pričali na našim virtualnim susretima. Onda nam ih pošalji. Ne zaboravi pritom napisati svoje puno ime i koliko godina imaš. Veselimo se tvojim slikama. Znamo sigurno da će to biti prava mala umjetnička djela. Od svih njih napraviti ćemo jedan album kao podsjetnik na ove dane. Znaš li još nešto za kraj? Duga se

sastoji od šest boja. Od tri osnovne i tri izvedene. Njihov redosljed ide ovako: crvena, narančasta, žuta, zelena, plava i ljubičasta. Između dvije osnovne boje, duga na nebu uvijek ima i jednu izvedenu boju. Draga djeco, svi ovi dijelovi „cvjetova u kamenu“ koje ste vi već nekoliko dana tako marljivo bojali, predstavljaju različite dijelove jedne ovakve oltarne pregrade. Originalno su bili obojeni u plavu, crvenu i zlatnožutu boju. To su boje s kojima smo i otpočeli ovu našu virtualnu radionicu. Upravo se njima bojao crkveni kameni namještaj u prvim dubrovačkim crkvama.“

Evaluacija

Nakon završetka virtualne radionice na e-adrese počeli su nam pristizati dječji radovi. U „novom normalnom“ djeca se nisu mogla služiti srololikim bojicama i vjerojatno su stvarajući kod kuće napravili i malo nereda, koristeći vodene bojice i temperu, kako su nam radovi i pokazali. Zanimljiv broj radova obojen je pastelama ili drvenim bojicama. Budući da nije postojala izravna interakcija s autorima radionice niti s eksponatima u muzeju, u uvjetima prisilne karantene sasvim sigurno je pojačan osjećaj topline doma i kvalitetnog provođenja slobodnog vremena s ostatkom obitelji (slika 3).

Radovi koje smo zaprimili nakon završetka radionica pokazali su nam kako su one pobudile interes upravo one dobi kojima su i bile namijenjene – isključivo mlađe³⁴ i starije djece vrtićke dobi. Jedan dio njih predstavili smo na našim mrežnim stranicama, a njihovi autori bili su od 3 do 6 godina starosti. Osobito su nam bili zanimljivi radovi – predlošci, koje smo dali zadnji dan za ponavljanje. U njima su se djeca trebala koristiti sa svih šest boja i ukrasiti ih onako kako se njima sviđa. Korištenje određene boje puno nam je kazalo o djeci i njihovom unutarnjem svijetu. Opće je poznata činjenica kako nam izbor omiljene boje često može otkriti dječju osobnost te njihovo tjelesno i emotivno stanje (Škrbina 2013:108-109).

Svjesni smo činjenice kako mala djeca ne crtaju niti bojaju realno, nego upravo onako kako im mašta nalaže. Zato je i odabir boja bio spontan, neovisan od stvarne upute boje zadanog predloška. Na većini radova isticala se narančasta, plava i zelena boja. Po nekim istraživanjima narančastu, žutu, zelenu i plavu boju djeca koriste kako bi prikazala sretne prizore, a za tužne prizore koriste se mahom smeđom, crnom i

³⁴ Pristigli su nam i radovi djece iz Dječjih jaslica „Frano Supilo“ iz Čilipa koje su nam poslale odgajateljice Lucija Drobac i Kata Marić, čemu smo se posebno razveselili.

SLIKA 3.

crvenom bojom (Škrbina 2013:109). Preostale komponente originalno zamišljenih radionica ostavili smo za neko „staro normalno“ vrijeme.

Summary

‘Do Coloring with the Heart’ is the name of a virtual program prepared for the 25th Educational Museum Action, which in its original form was to consist of art workshops prepared by the Pedagogical Department and the Archaeological Museum of Dubrovnik Museums. During the quarantine, caused by the COVID-19 pandemic, the program was completely redesigned and transferred to social networks. The five-day virtual workshops aroused the interest of those for whom

they were intended – kindergarten children, who worked with parents and educators on only one segment of the workshop – the one adjusted to their age – how to get secondary colors. Drawing templates ‘Flowers in Stone’, 12 of them (in fact parts of the altar partition), were painted with pure children’s hearts. Basic and secondary colors were learned with the virtual help of museum exhibits – through the educational publication ‘Colors of Dubrovnik Museums’. In the conditions of forced quarantine, the feeling of home warmth and quality spending of free time with the rest of the family is certainly enhanced. The works we received after the workshops were exactly as we imagined them – colorful, spontaneous and creative – as they should be for the kindergarten age.

Literatura

Piteša, Aleksandra, Michl, Ivona. 2016. *Najprije se ovdje glagoljalo*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

Piteša, Aleksandra. 2019. *Boje Dubrovačkih muzeja*. Dubrovnik: Dubrovački muzeji.

Škrbina, Dijana. 2013. *Art terapija i kreativnost*. Zagreb: Veble commerce.

CREARCH projekt – kreativni arhivi i razvoj publike

ICARUS Hrvatska partner je u projektu Kreativne Europe CREARCH, posvećenom promociji i kreativnom predstavljanju arhiva i arhivskih izvora u javnosti te razvoju nove publike. U okviru projekta organizirani su različiti edukacijski programi za arhiviste i baštinske stručnjake, kreativne i multimedijske aktivnosti koje uključuju interakciju s publikom i brojna druga događanja usmjerena na otvaranje arhiva javnosti, koja će biti predstavljena u radu.

O CREARCH projektu

Projekt Kreativne Europe *CREARCH – CReative European ARCHives as innovative cultural hubs* posvećen je razvoju nove publike i kreativnoj interpretaciji arhivskih izvora. Voditelj projekta je Fondazione Banco di Napoli iz Italije, a partneri su Odjel za teatrološke studije Sveučilišta u Peloponezu iz Grčke, Regionaal Historisch Centrum Limburg iz Nizozemske i ICARUS Hrvatska. Planirano vrijeme trajanja projekta bilo je od 01. rujna 2018. do 28. veljače 2021. godine, no zbog izvanrednih okolnosti uzrokovanih globalnom pandemijom projektne aktivnosti produžene su do listopada 2021.³⁵

Ideja CREARCH-a je upoznati što više ljudi s arhivima i značajem gradiva koje se čuva u njima, tj. povećati broj i proširiti strukturu arhivske publike (korisnika i posjetitelja arhiva). Da bi to postigli, arhivi trebaju razvijati nove i bolje načine za komuniciranje povijesti, ličnosti, mjesta i lokalnih tradicija ispričanih u njihovim dokumentima i približiti ih građanima, osobito korisničkim skupinama kojima su manje dostupne i koje su manje zastupljene. Cilj je projekta razviti komunikacijske modele i inovativne pristupe koji će približiti građane „njihovim“

³⁵ Detaljnije informacije o *CREARCH* projektu dostupne su na mrežnim stranicama projekta te mrežnoj stranici ICARUS Hrvatska: <https://www.icarushrvatska.hr/projekti/crearch>.

SLIKA 1.
Promotivni materijali CREARCH projekta³⁶

arhivima, uz primjenu suvremene vizualne/digitalne kulture u opisu arhivskih priča te realizirati kreativno pripovijedanje kroz vizualne, digitalne i transmedijske izvedbe i događanja uživo. Planirane aktivnosti u okviru projekta uključuju izradu plana razvoja publike, edukaciju baštinskih stručnjaka, razvoj mobilne aplikacije za povezivanje s publikom (lov na blago) i raznovrsne kulturne programe koji omogućuju interakciju arhiva s različitim korisničkim skupinama (slika 1).

Ciljana publika kojoj se projekt obraća su ustanove koje čuvaju arhivsko gradivo i povijesne izvore, stručnjaci iz područja kulture (arhivi, knjižnice, muzeji, kulturne i povijesne udruge i sl.), umjetnosti i digitalne humanistike (instituti i akademska zajednica), korisnici, istraživači i kulturna publika, obrazovne ustanove i zainteresirana javnost. CREARCH je posvećen transformaciji arhiva u kulturna središta otvorena široj javnosti te centre transmedije i umjetničkog stvaralaštva. Projektna strategija planirana je kroz tri osnovna oblika aktivnosti: razvoj publike, edukaciju i digitalizaciju, s glavnim ciljem doprinosa većoj prisutnosti arhiva na kulturnom tržištu. Udruga ICARUS Hrvatska je tijekom provođenja projektnih aktivnosti od 2019. do 2021. osmislila i organizirala raznovrsne programe – stručne edukacije i ra-

³⁶ Materijali su dostupni za preuzimanje na: <https://drive.google.com/file/d/1l410tfcAdjhpu-Nd0pyS-7cOZZqzJot4/view>.

dionice, izložbe i javna predstavljanja arhivske djelatnosti, aktivnosti na društvenim mrežama te multimedijalnu platformu *Priče iz arhiva*, koji su okupili suradnike različitih profila i otvoreni su za uključivanje svima zainteresiranima.

Edukacija i umrežavanje baštinskih stručnjaka na temu razvoja publike

Središnje aktivnosti u okviru projekta usmjerene su na izradu interdisciplinarnog priručnika, strategije i praktičnu edukaciju baštinskih stručnjaka na temu razvoja publike. Pripremom didaktičkih materijala i organizacijom edukacijskih programa razvoja publike željelo se pridonijeti stjecanju novih kompetencija i širenju znanja u domaćoj AKM zajednici o važnosti istraživanja, planiranja i razvoja zajedničkih strategija u privlačenju nove publike u arhive.

Prva od projektnih edukacijskih aktivnosti bila je organiziranje stručnih seminara *Priče iz baštine*, osmišljenih s namjerom prikupljanja primjera dobre prakse i istraživanja aktualnosti vezanih uz javne aktivnosti arhiva i drugih ustanova koje se bave prikupljanjem i istraživanjem arhivskog gradiva (izložbeni, pedagoški, nakladnički, popularizacijski i drugi javni programi). Prvi seminar, pod nazivom *Pričanje povijesti: arhivske prakse i perspektive*, održan je u Iloku 24.-25. svibnja 2019. U Muzeju grada Iloka, koji je bio i suorganizator seminara, okupljeni stručnjaci su tijekom dvodnevnog programa razmatrali tradicionalne aktivnosti, kreativne i inovacijske mogućnosti i potencijale arhivskih ustanova i zbirki, analizirali uspješna rješenja te promišljali nove programe i trendove vezane uz osmišljavanje programa namijenjenih publici. Drugi seminar, *Arhivi i nakladništvo – izvori, baština, publika*, održan je 04.-05. listopada 2019. u Gospiću, u suorganizaciji s Državnim arhivom u Gospiću, koji ima posebno bogatu nakladničku djelatnost. Program je bio posvećen profiliranju i promoviranju arhiva i njihovih izdanja u široj javnosti, a obuhvatio je više tema vezanih uz izdavanje povijesnih izvora i nakladničku problematiku baštinskih i znanstvenih institucija. Intenzivnom komunikacijom više od 30 stručnjaka iz arhiva, muzeja, kulturnih i znanstvenih ustanova te istraživanjem interdisciplinarnih tema ovi su skupovi ostvarili svoj cilj: analizirati, opisati i potaknuti kreativne potencijale arhivskih dokumenata i priča koje su u njima kako bi povećali javni interes za arhive i arhivsku djelatnost. Pritom se praćenje društvenih i informacijskih trendova vezanih uz kulturne i kreativne industrije

također pokazalo važnim za razvoj publike i omogućavanje otvorenog pristupa arhivskim izvorima, a time i javnog znanja o njima u svim segmentima društva.

Tijekom prve godine trajanja projekta, projektne su partneri zajedničkim radom pripremili interdisciplinarni priručnik za razvoj publike temeljem kojega su osmišljeni nacionalni edukacijski programi. ICARUS Hrvatska je u razdoblju 27.05.-05.06.2020. organizirala *online* tečaj *Razvoj publike* za arhiviste i baštinske stručnjake s ciljem povećanja njihovih kompetencija u ovom području. Program tečaja okupio je desetak izlagača i više od dvadeset polaznika koji su se teorijski i praktično upoznali s odabranim pitanjima iz područja kulturnih politika, arhivskih programa i praksi u digitalnom dobu, suvremenih modela interpretacije i predstavljanja povijesnih izvora, istraživanja publike, razvoja korisničkih usluga, primjene digitalnih vještina i alata, ekonomije baštine, kreativne industrije te primjerima dobrih praksi uporabe baštine. Na temelju zajedničkih materijala te predavanja s tečaja nastao je interdisciplinarni priručnik *Razvoj publike – Priručnik za edukaciju arhivista i baštinskih stručnjaka*, koji je dostupan na mrežnim stranicama projekta te je objavljen i u tiskanom obliku.³⁷ Priručnik se bavi metodama i tehnikama kreativnog i digitalnog pripovijedanja, modelima razvoja publike i primjerima dobre prakse europskih baštinskih ustanova s ciljem educiranja AKM zajednice i stručnjaka koji žele komunicirati baštinu iz repozitorija vlastitih ustanova u virtualnom okruženju uz pomoć inovativnih digitalnih alata.

CREARCH aktivnosti posvećene edukaciji baštinskih stručnjaka na temu razvoja publike nastavljene su i jednodnevnom radionicom *Uvod u interpretaciju baštine*, koja je organizirana na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu 17. lipnja 2021. Program su vodili ovjereni treneri interpretacije baštine prema metodi Europskog udruženja za interpretaciju baštine Interpret Europe, a cilj radionice bio je ukazati stručnjacima iz AKM zajednice na važnost i vrijednost korištenja alata interpretacije baštine za rad s korisnicima, tj. za razvoj publike, novih programa i proizvoda.

Digitalne tehnologije i multimedijalna platforma #PričelzArhiva

Jedna od stalnih aktivnosti ICARUS Hrvatska je pružanje struč-

³⁷ *Razvoj publike - Priručnik za edukaciju arhivista i baštinskih stručnjaka*. Zagreb: ICARUS Hrvatska, 2021. Dostupno na: https://drive.google.com/file/d/1-WJHINxRyyK_XBdp0AY5uXdIghlh7obW/view.

ne podrške digitalizaciji u AKM ustanovama i praktična pomoć u objavljivanju i promicanju otvorenog *online* pristupa informacijama i povijesnim izvorima na različitim digitalnim platformama. U tu svrhu su tijekom trajanja projekta diljem Hrvatske organizirane različite radionice usmjerene na širenje mreže suradnika i korisnika digitalnih suradničkih platformi Topoteka i Znameniti.hr, u radu kojih ICARUS Hrvatska aktivno sudjeluje godinama, kao i druge raznovrsne aktivnosti u svrhu poticanja korištenja digitalnih alata i stvaranja novih multimedijjskih sadržaja.

Kreativno interpretiranje materijala prikupljenih i objavljenih na ovim platformama poslužilo je kao osnova za daljnju nadogradnju, tj. pokretanje multimedijjskog programa *#PričeIzArhiva*, u okviru kojega su osmišljeni različiti programi i događanja vezani uz digitalno pripovijedanje. Središnja ideja ove aktivnosti bila je pokrenuti prikupljanje arhivskih zapisa s neobičnim pričama, životnim putevima i jedinstvenim sadržajima, koji će se kroz različite formate i medije predstaviti javnosti. U arhivima su pohranjene milijarde zapisa, a svaki od njih čuva priče o ljudima, događajima, mjestima i svijetu oko nas. Priče su važan oblik komunikacije, a arhivske priče imaju dodatnu moć – one utječu povratno na predmet svojega pripovijedanja, nadopunjujući ga novim djelićem nečega što se o njemu do sada premalo znalo. Prve priče došle su iz različitih arhiva i arhivskih zbirki te iz različitih Topoteka zbirki, a nakon arhivista zanimljivosti u dokumentima i baštinskim zbirkama iz svojega gradiva predstavili su i kustosi, dokumentaristi, knjižničari, znanstvenici i različiti baštinski stručnjaci i entuzijasti. Virtualnim okupljanjem različitih arhiva i imatelja arhivskih zbirki – na internetu, mobilnim aplikacijama, izložbama i interakcijom s publikom – predstavljaju se priče skrivene u arhivskim zapisima i potiče stvaranje, prenošenje i interpretacija novih priča (slika 2).

Virtualna izložba u dvije je godine okupila više od 50 priča, koje su dostupne na mrežnoj stranici ICARUS Hrvatska, a na simpoziju Kreativna riznica 2020 održanom u Osijeku otvorena je izložba plakata koja je nastavila putovati kroz različite kulturne i obrazovne ustanove diljem Hrvatske: archive, knjižnice, muzeje, škole i fakultete. Priče želimo ispričati kroz različite formate i medije te je objavom priče o Trgu bana Josipa Jelačića na Spacetime Layers platformi 2020. krenulo njihovo predstavljanje na mobilnim aplikacijama, a pokrenuta je i kampanja *#PričeIzArhiva* na društvenim mrežama. Tijekom 26. Edukativne muzejske akcije EMA *Iz/Van/Red/No!*, u svibnju i lipnju

SLIKA 2.
Virtualna izložba #PričelzArhiva³⁸

2021. održana je serija *online* predavanja i radionica u kojima su arhivisti i drugi baštinski stručnjaci predstavili arhivske priče iz javnih i privatnih spremišta i zbirki.³⁹

Multimedijski i umjetnički programi

Značajan dio planiranih projektnih aktivnosti bio je posvećen organizaciji javnih programa inspiriranih arhivskim gradivom: predavanjima, interaktivnim radionicama, izložbama, umjetničkim izvedbama, digitalnoj potrazi za blagom i različitim promocijama za ciljane korisničke skupine.

ICARUS Hrvatska je u prvoj polovici 2021. organizirala seriju predavanja *Kreativna interpretacija arhivskih izvora* koja je okupila umjetnike, teatraloge, povjesničare umjetnosti, kustose i stručnjake iz izvedbenih umjetnosti, koji su predstavili svoje projekte i aktivnosti inspirirane arhivskim izvorima:

- 1) Šejla Kamerić, „Ab uno disce omnes“ (Od jednog uče svi) – Forenzički arhiv
- 2) Gordana Vnuk, Tertulia – Eurokazov projekt na zagrebačkom groblju Mirogoj
- 3) Tihomir Milovac, Fotoarhiv nevidljive Savičente
- 4) Anja Maksić Japundžić i Slavica Olujić Klapčić, Teatralnost arhiva
- 5) Jasenka Ferber Bogdan, Darija Alujević, Andreja Der-Hazarijan

³⁸ Virtualna platforma #PričelzArhiva dostupna je na: <https://www.icarushrvatska.hr/priceizarhiva>.

³⁹ Serija predavanja *Priče iz arhiva* dostupna je na: <https://www.youtube.com/playlist?list=PLERqtKilrli-pp4DWhLTAolhObLNyZRWDL>.

Vukić, Ariana Novina, Virtualna izložba *Volja je kostur, želja je mišićje – Rudolf Valdec i Bela Csikos Sesia: Anatomski atlas za umjetnike*.

Ova su predavanja, kao i druga kreativna događanja, snimljena i trajno dostupna na YouTube kanalu ICARUS Hrvatska.⁴⁰

Projektne aktivnosti koje se bave komunikacijskim modelima i inovativnim umjetničkim predstavljanjem arhivskih izvora realizirane su u suradnji s Arhivom Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu i Arhivom za likovne umjetnosti HAZU. Njihovim su zajedničkim radom u travnju 2021. organizirane dvije izložbe: virtualna *Volja je kostur, želja je mišićje – Rudolf Valdec i Bela Csikos Sesia: anatomski atlas za umjetnike* i fizička *Sat anatomije – nekad i sad*, koja je bila postavljena u Galeriji Šira u Zagrebu 06.-20.04.2021. Ove izložbe predstavljaju dva pristupa stručne i kreativne razrade finaliziranog koncepta udžbenika iz 1914. namijenjenog studentima Akademije, koji je uslijed nesklonih okolnosti ostao neobjavljen. Kompleksnost i višeznačnost ovog arhivskog zapisa, koji ima dokumentarnu vrijednost za povijest umjetničkog obrazovanja, ali je istovremeno i autentični autorski koncept dvojice istaknutih umjetnika, potaknula je suradnju dviju institucija povezanih njegovom prirodom i sudbinom – nastao je na Akademiji likovnih umjetnosti u Zagrebu, a čuva se u ostavštini Rudolfa Valdeca u Arhivu za likovne umjetnosti HAZU (slika 3).

SLIKA 3.

Otvorenje izložbe *Sat anatomije – nekad i sad*⁴¹

⁴⁰ Serija predavanja *Kreativna interpretacija arhivskih izvora* dostupna je na: https://www.youtube.com/playlist?list=PLeRqtKilriIqaBscPIHXIOPZlDzQ_kHLs.

⁴¹ Videozapis s otvorenja izložbe snimili su i režirali studenti Akademije likovnih umjetnosti u Zagrebu, a dostupan je na: https://www.youtube.com/watch?v=mmMnx00ck78&list=PLeRqtKilriIqaBscPIHXIOPZlDzQ_kHLs.

Kao nadogradnja umjetničkih promišljanja i medijskih okvira ove arhivske priče, započela je i nova projektna suradnja s Akademijom primijenjenih umjetnosti u Rijeci, gdje su studenti Akademije svojim umjetničkim interpretacijama nastavili komunicirati ovaj jedinstveni arhivski zapis i predstavili svoje radove na prigodnim izložbama u Rijeci i u Zagrebu. U završnoj fazi projekta u rujnu 2021. planirana je objava dvaju prigodnih umjetničkih kataloga, kojima će se dodatno dokumentirati ove aktivnosti s idejom poticanja novih pripovijedanja, formata i perspektiva arhivskih priča.

Tijekom 2021. pripremljena je i *CREARCH* mobilna aplikacija s potragom za blagom, u kojoj su iz Hrvatske predstavljeni materijali vezani uz priču *Zlatarevo zlato* iz arhiva ARLIKUM HAZU.

Povezivanje umjetnosti i baštine – održivost i nastavak projektih aktivnosti

Djelovanje udruge ICARUS Hrvatska od svojih početaka uključuje organizaciju različitih javnih događanja (predavanja za širu javnost i ciljane korisničke skupine usmjerena na promociju arhiva i povijesnih izvora, njihovo korištenje i ponovno korištenje u suvremenom društvu), komunikaciju s AKM ustanovama te podršku i edukaciju u digitalizaciji i promociji arhiva. Kroz časopis *@rhivi*, digitalne platforme u kojima sudjeluje i stručne konferencije koje šire teme poput javnih i kreativnih arhivskih programa, arhiva zajednice, razvoja publike, uključivanja korisnika i sl., ICARUS Hrvatska je osigurala mrežu suradničkih institucija zainteresiranih za sudjelovanje u *CREARCH* projektu.

Članovi i suradnici udruge ICARUS Hrvatska su projekt i njegove aktivnosti redovito predstavljali na različitim arhivskim i baštinskim skupovima i manifestacijama u Hrvatskoj i izvan nje, uključujući godišnje ICARUS konvencije, međunarodne konferencije ICARUS dani u Hrvatskoj, arhivske i baštinske skupove u Hrvatskoj, BiH i Srbiji, programe obilježavanja Međunarodnog dana arhiva i Dana EU baštine te brojna druga događanja. Uz to je ICARUS Hrvatska tijekom trajanja projekta sudjelovala na nacionalnom festivalu povijesti Kliofest predstavljanjem arhiva i arhivske djelatnosti, samog projekta i platforme *#PričeIzArhiva* te izdanja hrvatskih arhiva na sajmu povijesne knjige, a organizirana su i brojna javna predavanja i radionice vezane uz promociju i digitalizaciju arhivskih izvora i kulturne baštine. Diseminacijom projektih aktivnosti u baštinskoj i akademskoj zajednici

(sudjelovanje u muzejskim i knjižnim manifestacijama i programima poput Noći knjige, Noći muzeja, muzejske akcije EMA te skupovima kao što su AKM seminari, Dfest, ArHIZ konferencija, Kreativna riznica – simpozij kreativne industrije i Skup muzejskih pedagoga Hrvatske) stvorena je široka mreža za buduću suradnju s baštinskim stručnjacima, istraživačima, kulturnim i kreativnim sektorom i obrazovnim ustanovama.

Održivost i nastavak projektnih aktivnosti važan su segment planiranja projekata u području kulturnih i kreativnih industrija i jedan od faktora koji značajno utječu na njihov odabir prilikom prijave na natječaje za financiranje. Komunikacijska strategija *CREARCH* projekta i plan održivosti po službenom završetku projekta temeljili su se na nastavku projektnih aktivnosti od strane partnera, dijeljenju rezultata s drugim arhivima na nacionalnoj i međunarodnoj razini, izgradnji neformalne suradničke mreže između partnera i drugih dionika te besplatno dostupnim materijalima i aplikacijama za sve zainteresirane. *CREARCH* nadopunjuju ideje i prijašnji rad ICARUS Hrvatska te je upravo ta komplementarnost djelovanja ujedno i jamstvo nastavka projektnih aktivnosti u budućnosti.

Na mrežnim i Facebook stranicama te na društvenim mrežama udruge ICARUS Hrvatska: Instagramu, Twiteru, LinkedInu i na YouTube kanalu, objavljene su i redovito ažurirane sve informacije o *CREARCH* projektu i aktivnostima. Svi materijali nastali tijekom projektnih aktivnosti javno su dostupni, a platforma *#PričeIzArhiva*, alati i aktivnosti pokrenuti u okviru projekta nastaviti će s radom kroz stalne i nove aktivnosti i projekte ICARUS Hrvatska.

Summary

ICARUS Croatia is a partner in the Creative Europe *CREARCH* project, dedicated to the promotion and creative presentation of archival sources to the public and creation of audience development programs in archives. The project activities include various educational programs for archivists and heritage experts, creative and multimedia activities for engaging users and interested public and many other events focusing at widening the access to the archives through digitalization, transmedia and ICT tools.

VRuM

Program kojim smo planirali obilježiti 20 godina djelovanja Pedagoško-andragoškog odjela Arheološkog muzeja Zadar odgođen je zbog pandemije bolesti COVID-19, a nedugo nakon proljetnog zatvaranja zaživjela je njegova virtualna inačica, „VRuM“. U tekstu donosimo iskustvo rada Arheološkog muzeja Zadar i Pedagoško-andragoškog odjela u izvanrednim okolnostima, nacrt i sadržaj programa, kao i rezultate koje je polučio, ali se osvrćemo i na pitanja koja su zbog specifičnih okolnosti ponovo izbila u prvi plan.

Datum 17. ožujka 2020. ostat će zabilježen u povijesti Arheološkog muzeja Zadar kao dan u kojem je, radi sprečavanja širenja koronavirusa, Muzej bio u potpunosti zatvoren za posjetitelje i korisnike, a sva predviđena događanja odgođena do daljnjega. Dan nakon objave o zatvaranju, Arheološki muzej Zadar prenosi svoju komunikaciju na društvenu mrežu Facebook, koja je u toj situaciji bila jedini kanal kojim se mogla ostvariti dvosmjerna komunikacija s posjetiteljima, i započinje s *online* programom. Program je 18. ožujka započeo virtualnom šetnjom po Muzeju. Od 29. ožujka objave su se proširile i na vikende. Nedjelje su bile rezervirane za program *Nedjeljom iz Nina*, a subote za *VRuM*. Tijekom dva mjeseca muzejski su sadržaji bili dostupni putem virtualnih šetnji, videoigre, digitalnih fotografija praćenih tekstovima, videopriloga, radionica, publikacija u elektroničkom obliku itd. Od 04. svibnja Muzej se ponovno otvara za posjetitelje, a tako zaokruženi program objavljuje se sve do 18. svibnja, kada se, zbog poboljšanja stanja vezanog uz pandemiju i normalizacije rada ustanova, prestaje sa svakodnevnim objavama.

Kako je RuM postao VRuM

Želeći obilježiti 20 godina djelovanja, Pedagoško-andragoški odjel Ar-

heološkog muzeja Zadar pripremao je za 2020. godinu niz različitih programa koji su trebali donijeti svojevrsan presjek njegovog rada. Obilježavanje te male, ali za Muzej značajne obljetnice započeli smo već početkom godine. Program Noći muzeja slavio je *Velike obljetnice hrvatskih muzeja*, a mi smo mu se pridružili radionicom *20 nam je godina tek*.⁴² U proljetnom periodu željeli smo se na radionicama, obuhvaćenima jedinstvenim nazivom *Radionice u Muzeju* ili lako pamtljivom pokratom *RuM*, pomoću različitih tema prisjetiti kako su izgledale protekle godine. Međutim, zbog novonastale situacije uzrokovane pandemijom nismo mogli realizirati tako zamišljeni program, pa smo odlučili svoje radionice i igraonice, prvenstveno druženja, realizirati na daljinu, u virtualnom okruženju. Tako je naš *RuM* iz realnog svijeta prešao u virtualni i privremeno postao *VRuM*⁴³ (*Virtualne radionice u Muzeju*). Nacrt *VRuM-a* s pozivom za sudjelovanje javnosti predstavljen je u subotu, 04. travnja 2020., na Facebook stranici Arheološkog muzeja Zadar. Posebnim e-porukama obaviještene su osnovne škole na području Zadra i Zadarske županije. Zahvaljujući tradicionalnim medijima i *online* portalima, koji su program Arheološkog muzeja Zadar vjerno i neprestano pratili tijekom proljetnog zatvaranja, informacija o pokretanju *VRuM-a* došla je do široke publike.

Koliko smo mogli, nacrt *RuM-a* prenijeli smo na *VRuM*. Razumljivo je da u navedenim okolnostima nije bilo jednostavno postojeće radionice koje su planirane za rad u Muzeju prevesti u tako kratkom vremenu u digitalni oblik, tako da smo u jednom dijelu radionica uspjeli donijeti dio povijesti Odjela, dok je drugi u potpunosti nastao za *VRuM*. Novi smo naziv dobili sretno spojivši planirani program *Radionice u Muzeju* s riječju „virtualne“, pa je naziv i dalje ostao lako pamtljiv. Svoj prepoznatljivi izgled program je dobio zahvaljujući crtežu pročelja Arheološkog muzeja Zadar (slika 1). S vremenom su ninske teme bile popraćene crtežom pročelja Muzeja ninskih starina, a teme vezane za crkvu sv. Donata crtežom te crkve. S obzirom na to da je već na samom početku bilo jasno da će program potrajati, od drugog broja *VRuM* je u donjem desnom kutu naslova počeo dobivati brojeve. Svaki *VRuM*, kako je bilo

⁴² Suautorica radionice je Cvita Raspović, prva muzejska pedagoginja Arheološkog muzeja Zadar.

⁴³ Autorica i voditeljica programa je Jelena Vekić Bašić, muzejska pedagoginja. Ekipa *VRuM-a* bila je sastavljena od muzejskih djelatnika i vanjskih suradnika; lektura: Edita Medić; suradnice: Sanja Srblijinović Čuček, Sara Ridički; ilustracije: Paulina Radović, Rafaela Radović, Nikola Zmijarević, Robert Maršić; fotografije: Robert Maršić, Ivan Čondić, Sanja Srblijinović Čuček, Sara Ridički, Sebastian Covočin, Jelena Vekić Bašić, Fototeka AMZd; snimka predstave Kazališta sjena: Ivan Čondić; autori *Videoigre*: Neven Mazić, Mario Kotlar; Kazalište sjena: Promenada klub Karlovac; grafičko oblikovanje: Ana Jovanović; Facebook administrator – analitika: Marina Brkić; informatička podrška: Neven Vlakić. Svima iskrena zahvala na sudjelovanju, posebice našim najmlađim suradnicama, Paulini i Rafaeli Radović, čiji su crteži nosili vizualni identitet programa.

SLIKA 1.

Crtež pročelja Arheološkog muzeja Zadar autorica Pauline i Rafaele Radović.
Grafičko oblikovanje: Ana Jovanović

predviđeno i za *RuM*, imao je svoj poseban naslov, ovisno o temi koja je bila u fokusu.

„Dragi mali muzealci, dobro došli u *VRuM!*“ Tim smo uvodnim pozdravom svake subote, od 11. travnja do 23. svibnja, od 10 do 12 sati, na Facebook stranici Arheološkog muzeja Zadar započinjali *Virtualne radionice u Muzeju*. Bilo nam je važno da one ne idu samo u obliku objava na Facebooku, već da se interakcija doista odvija u realnom vremenu, a to je tada bilo ostvarivo jedino putem mobilnih telefona i e-poruka.

Nacr *VRuM-a*⁴⁴ sastojao se od četiri elementa: priče, aktivnosti, šifre i nagrade. Kratkom pričom koja se temelji na arheološkoj građi, a koja u sebi nosi elemente istraživanja i pokoju tajnu, predstavljali smo svaki put novu aktivnost odnosno zadatak, potičući na taj način interakciju. Prva četiri *VRuM-a* bila su posvećena Odjelu u Ninu, koji je 2020. godine obilježavao 60 godina od prvog stalnog postava u Područnoj zbirci u Ninu, danas Muzeju ninskih starina. Započeli smo *Videoigrom*, programom koji je prvi put predstavljen javnosti u Noći muzeja 2014. U videoigri-slagalici, ili popularno nazvanim digitalnim

⁴⁴ Detaljnije vidi na Facebooku AMZd; <https://www.facebook.com/amzd.hr>.

puzzle-om, mogla se složiti ilustracija antičke luke Enone koja se nalazila u današnjem Zatonu. Oni koji su nam se te subote pridružili u igri mogli su saznati još dodatnih informacija o luci, ali i o tome da igra nudi mogućnost razbijanja bilo koje ilustracije na dijelove, od 20 do 600 dijelova, uključujući i one muzejske, koje smo e-porukama slali zainteresiranim pojedincima. Druga radionica, *Origami condura*, bila je posvećena slavnim ninskim kondurama, čija je trodimenzionalna varijanta predstavljena javnosti u Noći muzeja 2019. u programu *Condura Croatica – spoj povijesti, izazova tehnologije i kreacije*, dok je njezina tangram inačica osmišljena za VRuM₂. Pronalaženje mozaika u Ninu, arheološko istraživanje i slikarska tehnika mozaika bila je tema treće radionice, *Mozaik s Banovca*. Budući da je u vrijeme nastanka naše četvrte radionice, *Gozba u Enoni*, jedna od glavnih tema u svijetu bila dostupnost hrane te recepti za njezino pripremanje, i mi smo izmišljenom pričom o Victorini, tj. jednoj kuharici u antičkoj Enoni, pričom baziranom na arheološkim spomenicima, ali i na temelju analiza prehrane iz antičke luke u Zatonu, približili (pre)hranu antičkog razdoblja (slika 2). Preostale tri radionice bile su tematski vezane za crkvu sv. Donata. U priči *Tajna kamene rotunde* otkrivali smo tajnu prostoriju – skrivnicu. U sklopu programa obilježavanja Međunarodnog dana muzeja 2020., ponovno smo se prisjetili nastupa Kazališta sjena i radionice *Igra sjena*, koji su bili dio programa *Recept za muzejsku vezu*, kojim smo obilježili Međunarodni dan muzeja 2014. Zadnja radionica *Muzej 1880 ∞ 2020 Muzej* bila je posvećena još jednoj značajnoj obljetnici – obilježavanju 140 godina od useljenja Muzeja u prostor crkve sv. Donata.

Nudeći sedam različitih zadataka, pozivali smo na fotografiranje kulturnih spomenika u mjestu u kojem naši posjetitelji žive, slaganje kondure u dvodimenzionalnom i trodimenzionalnom obliku, izradu mozaika, osmišljavanje recepata s namirnicama koje su se u antiци koristile za pripremanje obroka, potragu za skrivnicom i njezinim blagom, prepoznavanje životinjskog svijeta na spomenicima i njihovo povezivanje sa sjenama, ali i na potragu za spomenicima koji su bili izloženi u crkvi sv. Donata 1880. Ponekad su zadaci bili objašnjeni po modelu „korak po korak“, kako zahtijeva npr. origami ili slaganje mozaika, no većinom smo pazili na to da se ostavi dovoljno prostora za maštovito rješenje zadatka. Materijal za izradu zadatka, odnosno njegovo rješenje, nije zahtijevao dodatne troškove, već se mogao pronaći u svakom školskom priboru, što se pokazalo dobrim pristupom s obzirom na to da su uradci koji su pristigli u najvećem dijelu bili

Arheološki muzej Zadar
2 May 2019 · G

Dragi mali muzikalci - dobro da ste u VRuM!

Dok je užurbano skretala lijevo prema tabernaklu orleži popis namirnica u ruci, Viktorina je znala da ovaj dan nikako neće biti običan i kao da nije bilo dovoljno što putovni nisu stigli na vrijeme i što je namaguća naći mесо rjeđe, još je stigla i glas od plosašice, nekako čudljive naravi, zadužene za turistični program, da je ustakala lijevu nogu, što zasigurno nije bio dobar znak. Nije bilo tako opremati veliku gozbu. Znala je da do gospodar, koji je i sam lovac, biti zadovoljan sitnim jelima od divljači, no vađ se dorina govorila po Enoni da na gozbu dolazi ni više nimanje nego jedan od najvećih ninskih gurmana, od oraha ma ni ina nije mogla zgovorit. No barem je dan ranije uspjela kupiti neke od potrebnih namirnica i tako riješiti dio problema: smetve, masline, grožđe, rotkvicu, oršhe, bobice, trošnje, šljive, brekve, crnu kapinu, color, kim, korjenast krasavac, odjeha puževa, kurjaka, kamionice, dagrije, škampice, cvičrtinu i svinjetinu. Huanjei mužu. Velik je odstak bio pred njom, u avoj gerumi nije sumnjala...

Zadatak za sve vas koji želite sudjelovati i igrati se s nama u VRuM-u pošli ste nam na e-mail jabac@glamzd.hr, pad štom koju osmislite, završetak priče. Pomislite Viktorini osvrnuti predjelo, glavno jelo i desert. Na ilustraciji koju vam donosimo prepoznat ćete neke od namirnica koje je Viktorina kupila za gozbu. Ako se pitate zašto su završile na početku razgovornice ili ako vam nisu jasni neki od pojmovi u priči, priklak je da nam se javite za vrijeme trajanja radionice danas od 10 do 12 na mob. 0914264-862 i lelela. Uradite koje nam pošaljete uzbu u Instagramu igrati VRuM-a

Do sljedeće subote u VRuM-u!

SLIKA 2.

VRuM, na Facebook stranici AMZd, screenshot.

Crtež pročelja Muzeja ninskih starina autorica Pauline i Rafaela Radović.

Grafičko oblikovanje: Ana Jovanović;

detalj mozaika s Banovca: Nikola Zmijarević

nacrtni na papiru iz likovnih mapa, ponekad i na reklamnom papiru, u crtačkim tehnikama (olovka i flomaster).

Djeca u muzeje dolaze ili u organizaciji škole ili s obiteljima (Haas 2007:49), stoga su za naša proljetna događanja upravo obitelji bile ciljane publika – posjetitelji koji nam se vjerno vraćaju svake godine na radionice organizirane tijekom Noći muzeja, ali najčešće izostaju s drugih događanja organiziranih tijekom godine. Praznici ili vikendi dani su kada obitelji imaju više slobodnog vremena, koje žele kvalitetno provesti zajedno (Hooper-Greenhill 2004:9-10). U našem su slučaju za realizaciju programa odabrane subote. Virtualne radionice bile su, zbog prirode mreže na kojoj su objavljene, otvorene svima, ali smo načinom na koji su osmišljene ipak stavljali naglasak na djecu predškolskog i osnovnoškolskog uzrasta. Međutim, budući da djeca ne mogu pristupiti društvenim mrežama bez pristanka roditelja (Grmuša, Tomulić, Anđelić 2019), ciljani posrednici u ovoj su priči opet bile obitelji, roditelji/staratelji ili stariji članovi obitelji, uz čiju su pomoć i oni najmlađi mogli sudjelovati u radionicama. Da bi se što više zaštitila privatnost, prikupljali smo onoliko podataka koliko je bilo

SLIKA 3.

Sv. Krševan, zaštitnik grada Zadra, uradak s radionice, šifra Caska

potrebno za održavanje programa, a komunicirali smo pomoću šifre što je polaznicima radionica bilo „fora“.

Kvantitativna (Vekić Bašić 2020) i kvalitativna analiza sudjelovanja u programu zahtijevaju detaljniji pristup, no već sada možemo reći da smo u oba svijeta postigli interakciju na koju smo pozivali, pa čak i nagrađivali, a koja nam je u konačnici i bila cilj. Analiziravši korisničke reakcije na društvenoj mreži Facebook i uzevši u obzir da sviđanje zahtijeva najmanji, a komentari najveći angažman (Kurtović 2017:149–155; Knajs, Filep, Pokupčić 2017:165–177), možemo zaključiti da smo isti rezultat imali i u ovom realnom svijetu, u kojem je usmene potpore i poticaja bilo najviše, a doista zaprimljenih uradaka najmanje. U virtualnom svijetu interakcija se očitovala u korisničkim reakcijama označavanja sviđanja, dijeljenja i komentara, a u realnom u potpori i sudjelovanju u programu te, u konačnici, u radovima koji su proizašli iz radionica (slika 3).

Najbolje od oba svijeta

Ekvivalent neposrednom doživljaju posjeta muzeju, i za najmanje i za ostale posjetitelje, još uvijek, A. D. 2020., ne postoji. Međutim, pandemija bolesti COVID-19, koja je posljedično dovela do zatvaranja Muzeja za posjetitelje te odgađanja svih planiranih programa, bitno je, nema sumnje, promijenila naš pogled na svijet i zasigurno ubrzala određene procese koji su se već duže događali unutar same ustanove. Stoga ćemo 2020. godinu pamtiti po prekretnici u načinu rada, po bitnom iskoraku koji smo napravili u iznimno teškoj i u svjetskim razmjerima nepredvidivoj situaciji. Umjesto da se fokusiramo na ograničenja (rad od kuće, nemogućnost povratka na radno mjesto dok traju izvanredne okolnosti, nedostatak materijala za rad), vidjeli smo mogućnost da putem digitalnih kanala ponudimo sadržaje koje smo mogli realizirati kako bismo održali komunikaciju s posjetiteljima. Na taj način pridružili smo se svjetskoj muzejskoj zajednici koja je ponudila niz programa u virtualnom prostoru. Naglašavajući svoju društvenu ulogu, muzeji su postali svojevrsna utočišta u teškim vremenima (King, Smith, Wilson, Williams 2021).

Nova situacija u kojoj smo se našli nužno je presložila prioritete, a rasprave o tome trebaju li nam novi mediji i tehnologija u muzejima su utihnule. Na površinu su izbila pitanja u kojoj mjeri, s kojim ciljem i sredstvima te unutar kojih muzejskih zvanja ostvarivati program koji će imati jednaku razinu kvalitete i u realnom, i u virtualnom svijetu.

U kojem će nam se dijelu (ili možda u oba?) naša publika pridružiti, stvar je izbora svakog posjetitelja ponaosob. Iako je tehnologija urođena mladim, digitalnim naraštajima, ne možemo očekivati da će se tradicionalnija publika približiti isključivo realnom sektoru, stoga je najbolje ta dva svijeta – realni, fizički i virtualni, digitalni – pustiti da se međusobno nadopunjuju, a sve radi bolje povezanosti s posjetiteljima (Crew 2007:113–115). Kako niti sve što dolazi iz prošlosti nije zastarjelo, tako niti sve što donose najnovije tehnologije nije prihvatljivo samim time što je novo ili virtualno. Upravo nam se zato čini da treba preuzeti najbolje iz oba svijeta.

Iako je proizišao iz situacije za koju bismo voljeli da se nije dogodila, rad na *VRuM-u* pokazao se dragocjenim iskustvom iz kojeg smo izvukli niz pouka. Njegov je najveći uspjeh bio to što smo u izvanrednim okolnostima, osjećajući odgovornost prvenstveno prema svojim najmlađim posjetiteljima, uspjeli pružiti kulturne sadržaje, ali i potporu u tjednima koji su, pokazalo se, bili iznimno zahtjevni.

Summary

The program created for celebrating 20 years of the Pedagogical and Andragogical Department of the Archaeological Museum in Zadar has been postponed due to the COVID-19 pandemic, but shortly after its spring closing its virtual variant 'VWinM' came to life. From April 11th to May 23rd total of seven virtual workshops have been posted on the Facebook page of the Archaeological Museum in Zadar: 'Video Game', 'Origami Condura', 'Mosaic from Banovac', 'Feast in Aenona', 'Secret of the Stone Rotunda', 'Shadow Play' and 'Museum 1880 ∞ 2020 Museum'. The text presents the experience of work of the Archaeological Museum and Pedagogical-Andragogical Department in exceptional circumstances, outline and content of the program, as well as the results achieved, but we also consider questions that have become relevant again due to specific circumstances.

Literatura

Crew, Spencer R. 2007. "Involving the Community: The Museum as Forum for Dialogue and Learning". U *The Manual of Museum Learning*. B. Lord, ur. Lanham, New York, Toronto, Plymouth, UK: AltaMira Press, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, str. 107–133.

Grmuša, Tanja; Ana Marguerite Tomulić, Vedrana Anđelić. 2019. „Zaštita privatnosti djece i maloljetnika na društvenoj mreži Facebo-

ok: navike i iskustva roditelja”. *Communication Management Review* 4/1. <https://doi.org/10.22522/cmr20190141> (05.07.2021.)

Haas, Claudia. 2007. "Families and Children Challenging Museums". U *The Manual of Museum Learning*. B. Lord, ur. Lanham, New York, Toronto, Plymouth, UK: AltaMira Press, Rowman & Littlefield Publishers, Inc, str. 49–75.

Hooper-Greenhill, Eilean. 2004. "Education, communication and interpretation: towards a critical pedagogy in museums". U *The Educational Role of the Museum*. E. Hooper-Greenhill, ur. London, New York: Routledge, str. 3–27.

King, Ellie; M. Paul Smith, Paul F. Wilson, Mark A. Williams. 2021. "Digital Responses of UK Museum Exhibitions to the COVID-19 Crisis, March – June 2020". *Curator: The Museum Journal* 64/3. <https://doi.org/10.1111/cura.12413> (04.08.2021.)

Knajs, Rebeka; Ana Filep, Maša Pokupčić. 2017. „Izložba ‘45. Hrvatskoga povijesnoga muzeja na Facebooku – kako vrednovati aktivnosti korisnika”. *Muzeologija* 54:157–178.

Kurtović, Ileana. 2017. „Facebook u muzejskoj komunikaciji”. *Muzeologija* 54:143–156.

Vekić Bašić, Jelena. 2020. *VRuM*. Posterska izlaganja 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske, Hrvatsko muzejsko društvo. http://hrmud.hr/sekcija_pedagoga/Posteri_11.skup_pedagoga.pdf (14.12.2020.)

DUNJA MARTIĆ ŠTEFAN, TINA ŠIREC DŽODAN

Arheološki muzej Istre, Pula
dunjamartic1@gmail.com /
sirectina@gmail.com /
tina.sirec.dzodan@ami-pula.hr

NOVO NORMALNO – Virtualni svijet muzejske pedagogije: edukacija na društvenim mrežama i u virtualnim učionicama

Članak se odnosi na praksu komunikacije s publikom Edukacijskog odjela AMI-ja nakon odluke o zatvaranju javnih institucija. Gotovo preko noći počelo se s praksom rada od kuće, uz naglu promjenu pristupa radu, čime su se otvorile brojne nove mogućnosti. Edukacijski odjel prešao je na online oblike rada, prilagođene različitim ciljnim skupinama. Svi muzejski odjeli sudjelovali su u kreiranju mrežnog sadržaja AMI-ja. U svega nekoliko tjedana usustavio se novi oblik komunikacije s publikom.

Nakon odluke o zatvaranju javnih institucija i prelaska na rad od kuće tijekom potpunog zatvaranja (*lockdown*), Arheološki muzej Istre (kao i sve ostale institucije) našao se pred iznenadnim izazovima koji su se odnosili na sve segmente rada, a posebice na onaj koji se odnosi na komunikaciju i kontakte s publikom.

S obzirom na to da se gotovo preko noći počelo s praksom rada od kuće, slijedila je nagla promjena pristupa radu te su se time otvorile brojne nove mogućnosti. Edukacijski odjel je prešao na *online* oblike edukacije s različitim dobnim i ciljnim skupinama, dok su društvene mreže Arheološkog muzeja Istre (u daljnjem tekstu AMI) oživjele objavama i priložima svih odjela Muzeja. U svega nekoliko tjedana usustavio se novi oblik komunikacije s publikom.

U drugoj polovici ožujka 2020., nakon zatvaranja institucija za publiku te prelaskom nastave na *online* oblike, AMI je u nekoliko dana napravio novu strategiju komunikacije s publikom, a Edukacijski je

odjel, uz pomoć svih kolega kustosa, pripremio program za škole i širu publiku, koji je vodila i koordinirala Tina Širec Džodan. Društvene mreže AMI-ja, koje vodi i uređuje Dunja Martić Štefan, postale su osnovni kanal komunikacije s publikom te su školama putem Facebooka i Instagrama upućeni pozivi za suradnjom na edukacijskom programu pod nazivom *Antička Pula*, dok je za sve aktualne izložbe Muzeja pripremljen program edukacije za širu publiku na tjednoj bazi.

Ovaj članak predstavlja ta dva segmenta djelatnosti Muzeja u periodu od druge polovice ožujka do rujna 2020., a odnose se na edukaciju i komunikaciju s publikom.

Suradnja sa školama tijekom zatvaranja (*lockdown*)

Nakon zatvaranja škola i prelaska na *online* nastavu, putem Facebooka i Instagrama upućen je poziv za suradnjom u edukacijskom programu pod nazivom *Antička Pula*. U svega nekoliko dana pozivu za škole odazvalo se pet srednjih škola (4 iz Pule i 1 iz Zagreba) te dvije pulske osnovne škole. S njima je tijekom travnja, svibnja i lipnja odrađeno 5 do 6 nastavnih jedinica (ovisno o uzrastu), kojima su djeca поближе upoznata s antičkim razdobljem Pule. Srednjoškolcima, koji su većinom bili iz drugog razreda (gimnazija, ekonomska, srednja glazbena i strukovna škola), to je gradivo bilo nadopuna gradivu iz povijesti umjetnosti ili kulturne baštine. Osnovne su škole razlikovale pristup u odnosu na godište djece. Tri su 5. razreda znanje o antičkoj Puli nadopunila na satu povijesti, dok je jedan 3. razred antičku Pulu obrađivao na satu likovnog odgoja. Relativno brz odaziv pojedinih škola potvrdio je kako je u zatečenom trenutku prelaska na *online* nastavu dopuna nastavnih sadržaja od strane institucija koje se bave neformalnim oblicima edukacije itekako dobro došla. Treba imati na umu i to da su, osim *online* nastave, djeca općenito u tom razdoblju zatvaranja (*lockdown*) uglavnom boravila kod kuće. Nastavnici su dopunskim sadržajima o antičkoj Puli mogli nadovezati teme na redovito gradivo ili ih koristiti kao predah uz zanimljivosti o nacionalnoj baštini kroz različite predmete.

Program za srednje škole temeljio se na PPT prezentacijama koje su sadržavale različite materijale (video, zvučni zapis, fotografije i tekst), a putem elektroničke pošte ili Google Drivea distribuirane su profesorima, koji su ih dalje dijelili u svojim virtualnim učionicama. Svaka nastavna jedinica sadržavala je i praktični dio, odnosno određeni za-

datak za učenike te listić ponavljanja.

Peti razredi osnovne škole djelovali su na sličan način, s prilagođenim sadržajima njihovoj dobi i predznanju, dok su treći razredi dobivali materijale putem grupe na Viberu, u dogovoru s učiteljicom razredne nastave. Materijal se sastojao od kratkog zvučnog zapisa (2-4 min.) o određenoj temi u formi priče te nekoliko popratnih fotografija, a zadaci su pratili temu kroz likovnu kulturu. Djeca su zadanu temu likovno interpretirala kroz crtež, lavirani crtež i kolaž tehniku, a uglavnom su interpretirala ključne antičke spomenike Pule. Svakog je tjedna slijedila nova tema (slika 1).

SLIKA 1.

Fotografija dječjeg laviranog crteža Slavoluka Sergijevaca (OŠ Vidikovac, Pula, 3.a) i sličica (slide) PPT prezentacije iz predavanja o antičkoj Puli, s prikazom tlocrta rimske Pule u obliku paukove mreže (autorica predavanja i fotografije: Tina Širec Džodan)

Pri sastavljanju gradiva kao osnovni izvor podataka služila je publikacija *Antička Pula*⁴⁵ te podaci s mrežnih stranica AMI-ja.⁴⁶

Nakon završene edukacije sva su djeca dobila diplomu i prigodne poklone, a darivani su i nastavnici te školske knjižnice odabranim publikacijama AMI-ja. Diplome, za svakog učenika ponaosob, razredima su poslane elektroničkom poštom, a podjela nagrada se odvila pred pulskim amfiteatrom uz prisutnost medija, gdje je dobiven pregršt dobrih povratnih informacija te je okvirno dogovorena suradnja i za sljedeću školsku godinu, kada se namjerava proširiti ovaj model edukacije. Razredi koji su sudjelovali u edukaciji na temu antičke Pule

⁴⁵ Buršić-Matijašić K., Matijašić, R., 1996., *Antička Pula s okolicom*

⁴⁶ <http://www.ami-pula.hr/> (12.05.2020.)

darivani su i stručnim vodstvom spomenicima koji su obrađivani tijekom edukacije, a vodstvo je dogovoreno za sljedeću školsku godinu, kada mjere to budu dozvolile.

Društvene mreže i edukacija šire publike

Arheološki muzej Istre trenutačno objavljuje na pet društvenih mreža. Facebook stranica AMI-ja otvorena je još 2012. godine, od kada je korištena prvenstveno kao informativni medij za najavu izložbi i drugih obavijesti Muzeja. Sredinom ožujka 2020., pokretanjem Instagram i Twitter profila, promijenjen je i pristup objavama na Facebooku.

Na navedenim društvenim mrežama moguća je promidžba plaćenim oglasima (*paid*) i prirodnim (*organic*) putem kroz aktivno pružanje kvalitetnog sadržaja (Fulgoni 2015:232). Facebook je 2018. godine objavio promjene u algoritmu u svrhu stvaranja boljih veza među pojedincima, nauštrb reklamnog sadržaja (Mosseri 2018). S obzirom na to da algoritam promovira sadržaje s kojima se interaktira kako bi se proširila postojeća publika na Facebooku i stvorila publika na Instagramu i Twitteru, posegnulo se za velikim brojem edukativnih arheoloških objava. Korištena je kvaliteta i broj objava kako bi se postigla veća vidljivost na mrežama. Intenzitet objava bio je najveći za vrijeme prvog zatvaranja (*lockdown*), a nešto je smanjen nakon što su otvoreni galerijski prostori.

U vrijeme prvog zatvaranja (*lockdown*) programi za širu publiku pratili su aktualne izložbe te je putem Facebooka, Instagrama i Twittera tjedno animirana publika jednostavnim i kratkim crticama vezanima uz pojedinu izložbu, koje je pratio zadatak. Objava je bila u kratkoj video formi s direktnim obraćanjem publici. Zadatke se nastojalo koncipirati na zabavan način, kratkim anketama, pitanjima vezanima za izložbu, uz mogućnost izražavanja kreativnim idejama kroz fotografiju, tekst i sl. Primjerice, za gostujuću izložbu *O životinjama i ljudima* Etnografskog muzeja Zagreb zadaci su bili vezani uz teme o kućnim ljubimcima, divljim životinjama u našem okruženju, omiljenim *selfieima* s ljubimcima i sl. Odaziv je bio solidan, a onima koji su događanja pratili kroz cijeli ciklus edukacije na određenu temu namijenjene su i nagrade iz suvenirnice AMI-ja.

Komunikaciju s publikom na društvenim mrežama osmišljava, koordinira i vodi Dunja Martić Štefan u suradnji sa svim djelatnicima Muzeja. Sadržaj je podijeljen na objave iz odjela i zbirke Arheološkog muzeja Istre, a u vrijeme najintenzivnijeg objavljivanja edukativni i

interaktivni sadržaji pratili su i (zatvorene) izložbe, koje su se našle u prostorima AMI-ja. U to vrijeme objave su se intenzivno osvrtaile i na protekli rad Muzeja.

Objave na Facebooku, Instagramu i Twitteru poklapale su se u sadržaju, ali su se razlikovale u prikazu te je na Instagramu bio naglasak na fotografijama, na Facebooku na tekstu, a Twitter je prenosio kratku informaciju koja se mogla proširiti na drugim mrežama.

Facebook i Instagram profile Arheološkog muzeja Istre prati slična publika, koja je u dobi između 25 i 44 godine, a u 6 od 10 slučajeva riječ je o ženama. Većinom su to Puljani (oko 16%), ali nije zanemariva ni količina Zagrepčana (oko 12%). Unatoč tome što je na društvenim mrežama Arheološkog muzeja Istre korišten hrvatski jezik, praćenost iz inozemstva je oko 45 %.

Društvene mreže omogućile su da se u vrijeme kad je smanjena pristupačnost kulturnim sadržajima koje inače pružaju muzejske i galerijske institucije priđe publici na široj razini te stjecanje jednog novog oblika publike, koji bi inače mogao biti klasificiran isključivo kao povremena publika – jer potječe iz udaljenih krajeva Hrvatske i susjednih zemalja – prvenstveno iz Srbije.

Prilog uz glavno jelo

Pojačana prisutnost na društvenim mrežama i potreba za alternativnim pedagoškim pristupom doveli su do kratkog video formata *Prilog uz glavno jelo*, koji nastaje na tjednoj bazi, a prati sve muzejske djelatnosti sa svrhom prezentacije rada Muzeja najširoj publici. *Prilog* pruža pogled kako na izložbe tako i na zakulisje poput terenskog rada i muzejskih radionica, prvenstveno Konzervatorsko-restauratorskog odjela (slika 2).

U periodu smanjene izložbene djelatnosti, ovim se video formatom pokušalo prikazati publici sveobuhvatni presjek rada Muzeja.

Ideja za ovaj format rodila se u trenutku kada je bilo potrebno osmisliti način izvedbe najavljenog programa za Međunarodni dan muzeja u novonastalim uvjetima. Planirani program je bio vezan uz izložbu *O životinjama i ljudima* Etnografskog muzeja Zagreb, koja nažalost nije imala prilike niti biti otvorena (Galerija je zatvorena dan prije najavljenog otvorenja). Program, koji je trebao trajati dva tjedna (predavanja, vodstva, radionice), bio je osnovno ishodište, a poziv Tehničkog muzeja Nikola Tesla (TMNT) za snimanje video vodstva u trajanju od maksimalno 7 minuta, povod za prvi video. Video vodstvo

SLIKA 2.
Odjavna špica *Priloga uz glavno jelo*
(autorica fotografije i špice: Dunja Martić Štefan)

po spomenutoj izložbi snimljeno je upravo prema pozivu TNMT-a te je odlučeno da se nastavi s istim formatom i svakog četvrtka objavi novi edukativni video.

Slijedilo je video vodstvo po izložbi *Staklene svjetiljke kroz vrijeme* zadarskog Muzeja antičkog stakla, a nakon toga je format dobio i svoj naziv. Nazvan je *Prilog uz glavno jelo* s obzirom na populističku formu, kao i na to da je Arheološki muzej Istre još uvijek u iščekivanju „glavnog jela“, budućeg stalnog postava, koji će se nakon povratka u matičnu zgradu Muzeja (u obnovi je od 2011. god.) uskoro konačno početi postavljati te prezentirati javnosti.

Namjera je, prije svega, bila osmisliti video format prilagođen za dinamiku društvenih mreža, koje traže neposrednost, demistifikaciju muzeja i znanosti, osobni pristup, aktualnost sadržaja i autentičnost. Autentičnost se zrcali načinom izrade i pristupom. Naime, kako se počelo snimati bez ikakvih tehničkih pomagala i financijskih sredstava, tako se i nastavilo, te je time kreiran vizualni identitet formata. Snimalo se mobilnim telefonom bez dodatnih mikrofona, bez mnogo priprema i spontano. Nakon snimanja materijal je minimalno obrađen u montaži, besplatno dostupnim amaterskim programom. Za snimanje, montažu i obradu video materijala zadužena je Dunja Martić Štefan, a sadržaje za video vodstva kreirala je Tina Širec Džodan, no uglavnom je uređivanje materija za *online* edukaciju preplet timskog rada. Do jeseni 2020. snimljena su video vodstva po ključnim spomenicima Pule (uglavnom antičkim), prapovijesnom histarskom nalazištu uz zgradu Muzeja i urnama koje su tamo nađene, o Nezakciju – dislociranoj zbirci AMI-ja, o „zakulisnim“ djelatnostima unutar muzejskog Kon-

zervatorsko-restauratorskog odjela, odnosno o djelatnosti restauratora, te je nastavljeno s prezentacijom rada Muzeja u najširem smislu riječi, prateći aktualne događaje i izložbe u organizaciji AMI-ja (slika 3).

Nit vodilja ovog, za AMI novog pristupa, je želja za *online* prezentacijom svih bogatih sadržaja na direktan i spontan način, prihvatljiv širokoj publici, te želja za prezentacijom struke na dosad neviđeni način. Naime, publika željna kulturnih sadržaja, a odcijepljena od muzeja zatvaranjem galerijskih prostora, počela se pitati: „Što vi radite sad kad nema izložbi, a muzej je zatvoren?“ Pružajući im odgovor na ovo pitanje – u njihove su domove dovedeni kulturni sadržaji prilagođeni vremenu i situaciji.

SLIKA 3.

Kadar iz *Priloga uz glavno jelo* –
Nezakcij, na snimci su Dunja Martić Štefan i Tina Širec Džodan
(snimila Dunja Martić Štefan)

Novi kanali, nova publika

Edukacija na društvenim mrežama u protekljima je nekoliko mjeseci proširena te je u međuvremenu Arheološki muzej Istre otvorio i YouTube kanal, 12. studenog 2020., a od 14. ožujka 2021. godine i TikTok, ciljano za mlađu publiku. Sadržaji osmišljeni za dinamičan, sažet i brz kanal poput TikToka predstavljaju najosnovnije informacije o kulturnoj baštini, ali i o općim pojmovima koji se na nju vezuju, poput arheoloških i povijesnih pojmova, razdoblja, stilova i sl., kao i pojmova koji su povezani s muzejskom djelatnošću. U kratkom vremenskom razdoblju postignut je odaziv koji je premašio očekivanja, potvrdivši da je edukacija mrežne aktivnosti AMI-ja na dobrom putu u komuni-

kaciji s publikom vrlo širokog spektra te novom publikom, što i predstavlja jedan od glavnih ciljeva edukacije putem društvenih mreža.

Summary

The article refers to the practice of communicating with the audience of the Archaeological Museum of Istria Education department after the decision to close public institutions was made. Almost overnight, the practice of working from home began, and a sudden change in the work approach opened up several new opportunities. The Education department has switched to online forms of education to accommodate different target groups. All departments of the Museum took part in the creation of our social media content. In just a few weeks, a new form of communication with the audience was established.

Literatura

Fulgoni, Gian. 2015. „How Brands Using Social Media Ignite Marketing and Drive Growth. Measurement of Paid Social Media Appears Solid. But Are the Metrics for Organic Social Overstated“. *Journal of Advertising Research* 55(3), 232–236, <http://www.journalofadvertisingresearch.com/content/55/3> (16.04.2021.)

Mosseri, Adam. 2018. *Facebook Recently Announced a Major Update to News Feed; Here is what's changing* (video), <https://about.fb.com/news/2018/04/inside-feed-meaningful-interactions/> (22.04.2021.)

Buršić-Matijašić Klara, Matijašić, Robert. 1996. *Antička Pula s okolicom*, Pula: ZN Žakan Juri.

Loewen, Babette. 2011. „Informalno i neformalno učenje – analize i perspektive“. Esej za raspravu januar/siječanj 2011., 6-10, <https://mladi.org/bs/resursi/riznica-znanja/publikacije/category/19-studije-i-analize> (26.04.2021.)

Jelavić, Željka. 2014. „Muzej kao mjesto učenja i uloga muzejske edukacije“. *Puriteka* 3, 8-9, http://izdavastvo.ffri.hr/wp-content/uploads/2016/11/Puriteka_3_izmjena.pdf (29.04.2021.)

<http://www.ami-pula.hr/> (12.05.2020.)

Mogućnosti suradnje muzeja i digitalnih medija u kreiranju virtualnih edukativnih sadržaja

Pandemija bolesti COVID-19 donijela je malu revoluciju u predstavljanju izložbi i muzejskih postava u digitalnom formatu. U periodu između ožujka i srpnja 2020., Culture Tourist je surađivao s više europskih muzeja na kreiranju edukativnih digitalnih sadržaja u kojima su posjetitelji mogli uživati iz sigurnosti vlastitog doma. U ovom tekstu predstaviti ću sadržaje kreirane na platformi Culture Tourist o izložbi „Van Eyck. An Optical Revolution“, organiziranoj u belgijskom Muzeju lijepih umjetnosti (MSK) u Gentu.

Novo normalno

Godina 2020. bila je izazovna na više razina. No, pozitivna stvar koju je svakako donijela je digitalizacija. Ona više nije eksperiment na kojem pomalo radimo. Upravo suprotno, preko noći su digitalizacija i stvaranje virtualnih sadržaja postali naša stvarnost. A istovremeno su mnogim muzejima preostali kao jedina spona s publikom.

Međutim, pri kreiranju virtualnih sadržaja o svojim zbirkama, zaposlenici ovih kulturnih institucija često se još uvijek susreću s mnogim izazovima: od nedostatka vremena, novca ili tehničkog znanja, do nedoumice o tome kakav sadržaj podijeliti.

Cilj ovog članka je naglasiti kako nam pri kreiranju digitalnih sadržaja o muzejskim zbirkama polazište i dalje treba biti muzejska edukacija. Metode koje koristimo pri osmišljavanju vodstava kroz stalne postavbe i povremene izložbe te muzejskih radionica svakako su korisne pri kreiranju ovih sadržaja.

Također mi je želja pokazati kako interdisciplinarni pristup te uključivanje vanjskih suradnika u stvaranje virtualnih sadržaja mogu

predstavljati rješenje mnogim izazovima s kojima se kulturne institucije susreću.

Kao zanimljivi primjer dobre prakse, u ovom članku predstaviti ću virtualne sadržaje kreirane na platformi Culture Tourist o izložbi *Van Eyck. An Optical Revolution*, organiziranoj u Muzeju lijepih umjetnosti (MSK) u Gentu u proljeće 2020. godine.

2020. – Godina Jana van Eycka u Belgiji

Belgijanci su ponosni na svoje slavne slikare, a kako bi ih još bolje predstavili široj javnosti svaku godinu, počevši s 2018., posvetili su jednom od svojih flamanskih majstora. Tako je 2018. bila posvećena Peteru Paulu Rubensu, 2019. Pieteru Bruegelu Starijem, a 2020. (i 2021., zbog pandemije bolesti COVID-19) Janu van Eycku.

Programi organizirani u sklopu Godine van Eycka u Belgiji ujedinjeni su pod nazivom *OMG! Van Eyck Was Here!*, a uključivali su raznolika događanja. To su bila vodstva po gradu Gentu (*Seven Senses Tour*), opsežna restauracija Gentskog oltara, digitalne izložbe, izrada suvenira i dizajnerskih predmeta inspiriranih ovim slikarom te akcije ukrašavanja grada muralima i uličnom umjetnošću, nadahnutom njegovim stvaralaštvom. No, najvažnije od svih ovih događanja bilo

SLIKA 1.

Izložba *Van Eyck. An Optical Revolution*
u Muzeju lijepih umjetnosti (MSK) u belgijskom gradu Gentu

je otvorenje najveće do sada organizirane izložbe posvećene Janu van Eycku u Muzeju lijepih umjetnosti (MSK) (slika 1).

Izložba *Van Eyck. An Optical Revolution*

Do danas su sačuvana dvadeset tri djela ovog umjetnika, a njih ukupno trinaest doputovalo je iz svih krajeva svijeta kako bi po prvi put bili zajedno predstavljeni javnosti. Izložba se vremenski poklopila s dovršetkom opsežne restauracije vjerojatno najpoznatijeg djela ovog flamanskog majstora – Gentskog oltara.

Restaurirani vanjski paneli oltara tako su po prvi put na ovoj izložbi bili predstavljeni izvan katedrale svetog Bava u Gentu, u kojoj se inače nalaze. Publici je na taj način omogućeno vidjeti ih iz drugačije perspektive, otvarajući pogled na detalje i svu slikarsku virtuoznost Jana van Eycka.

Izložba je pobudila velik interes ne samo belgijske nego i međunarodne javnosti te je bila jedno od najiščekivanijih kulturnih događaja godine. Kada su *online* ulaznice puštene u prodaju, gotovo su u trenu bile rasprodane.

Izložba je otvorena 01. veljače 2020., no svega nekoliko tjedana kasnije svi belgijski muzeji bili su primorani zatvoriti svoja vrata zbog pandemije bolesti COVID-19. Budući da je većina izloženih djela bila na posudbi, nakon završetka izložbe ona su morala biti vraćena u svoje matične muzeje. Zbog toga mogućnost produljenja izložbe nije dolazila u obzir.

Muzej je zatvoren – posjetite izložbu virtualno

Kako bi svejedno ovu povijesnu izložbu predstavili svima zainteresiranima, Muzej je kreirao raznovrsne digitalne sadržaje koje su dijelili na svojoj internetskoj stranici i društvenim mrežama.

Autori, kustosi i restauratori koji su sudjelovali u realizaciji izložbe posjetitelje su virtualno proveli kroz nju putem vrlo kvalitetno napravljenih videa. Oni su se mogli pogledati na platformi *Flemish Masters*, a bili su promovirani kroz odlično posjećena događanja na Facebooku („Facebook events“).⁴⁷

Muzej lijepih umjetnosti (MSK) u Gentu dodatno je prezentirao izložke kroz kvalitetne reprodukcije ovih djela na svojoj mrežnoj stranici te ih je uz opise dodatno predstavio publici.⁴⁸

⁴⁷ <https://www.flemishmasters.com/en/events/stay-at-home-museum> (13.05.2021.)

⁴⁸ <https://www.mskgent.be/en/exhibitions/van-eyck> (13.05.2021.)

Uključivanje vanjskih suradnika u kreiranje digitalnih sadržaja

Kako bi izložbu predstavili još većem broju ljudi (i potencijalnim budućim posjetiteljima), u njenu promociju uključeni su i vanjski suradnici, osobito digitalni mediji i platforme.

Jedan od njih bio je Culture Tourist, unutar kojega smo radili na tri tipa digitalnih sadržaja.

Važno je naglasiti kako ovi sadržaji nisu objavljeni i dijeljeni na mrežnoj stranici Muzeja. Upravo koristeći platforme vanjskih suradnika, Muzej je svoju poruku prenio novoj publici. Takvim umrežavanjem i partnerstvima, te izborom kvalitetnih platformi i medija s kojima će surađivati, ove su kulturne institucije predstavljene puno široj publici.

Kreirajući zanimljive sadržaje o ovoj izložbi te dijeleći ih na internetskoj stranici i društvenim mrežama Culture Tourista, kao platforme za vijesti i teme iz muzeja i kulture, Muzej lijepih umjetnosti u Gentu nije prezentirao svoju građu i edukativne sadržaje samo svojim uobičajenim posjetiteljima i pratiteljima, već je dosegnuo i značajnu novu publiku.

Digitalni sadržaji o izložbi *Van Eyck. An Optical Revolution* prezentirani na platformi Culture Tourist

Kako bi se izložba što bolje predstavila putem digitalnih medija, sadržaji koje smo kreirali mogli bi se podijeliti u tri skupine:

1) Tekst – virtualno vodstvo izložbom

Polazeći od iskustava stečenih u radu s posjetiteljima u muzeju, te muzejskoj edukaciji, tekst o izložbi bazirali smo na njima. Želeći čitateljima pružiti iskustvo što sličnije vodstvu u muzeju, članak smo koncipirali kao virtualno vodstvo izložbom. Koristili smo fotografije visoke rezolucije s fokusom na detaljima na slikama, te tekstom napisanim u formi muzejskog vodstva. Na taj smo način omogućili muzejskim posjetiteljima doživljaj (virtualnog) posjeta dijelu muzejske građe.

Oni se kroz tekst nisu upoznali samo s izložbom nego s cjelokupnim radom i značajem slikarstva Jana van Eycka. Tako smo, primjerice, opisali karakteristike van Eyckovog slikarstva, poput upotrebe svjetla ili metodologije izrade portreta te smo ih popratili primjerima slika predstavljenih na izložbi.⁴⁹

⁴⁹ <https://culturetourist.com/museums/museum-reviews/virtual-museum-visits-day-4-jan-van-eyck-at-msk-in-ghent/> (13.05.2021.)

2) Video o Janu van Eycku i izložbi u MSK

Budući da je video format koji najbolje dočarava stvarno iskustvo posjeta muzeju, među digitalnim sadržajima koje smo kreirali našao

SLIKA 2.

Instagram story u kojem je prikazan mural iz grada Genta, inspiran Gentskim oltarom, najpoznatijim djelom Jana van Eycka

se i kratki desetominutni video.⁵⁰ On je također koncipiran na način muzejskog vodstva. Gledatelje tako izložbom “vodi” povjesničarka umjetnosti te ih upoznaje s najvažnijim djelima na kojima se dobro vide karakteristike van Eyckova slikarstva.

No, vodeći se idejom kako je umjetnost izložena u muzeju zapravo integralni dio svijeta izvan te institucije, odnosno grada u kojem je nastala, u videu smo gledatelje proveli i Gentom, te mjestima vezanima uz umjetnost ovog slikara. Tako smo, primjerice, zajedno prošetali do katedrale svetog Bava, koja je dom Gentskom oltaru, te nekih drugih mjesta (slika 2).

3) Objave na društvenim mrežama

Svi ovi sadržaji bili su dijeljeni na društvenim mrežama Culture Tourista. Osim njih, sadržaje osmišljene isključivo za društvene mreže smo također, vodeći se načelima muzejske edukacije, prilagodili ovim medijima. Tako smo ponovno koristili reprodukcije slika visoke rezolucije kako bismo nesuđenim posjetiteljima pokazali detalje koji se na njima nalaze.

Prezentirajući skupine djela, poput van Eyckovih sekularnih portreta, zajednički smo šetali izložbom. Unutar Instagram⁵¹ i Facebook⁵² priča (*story*) dijelili smo kratke video klipove te vrlo popularne kvizove (slika 3).

SLIKA 3.
Instagram storyji s kvizom te animativostima s izložbe
Van Eyck. An Optical Revolution

⁵⁰ <https://www.youtube.com/watch?v=kWoRAMRpp5s&t=6s> (13.05.2021.)

⁵¹ <https://www.instagram.com/culturetourist/>

⁵² <https://www.facebook.com/culturetourist/>

Interdisciplinarna suradnja u stvaranju digitalnih sadržaja

U promociji ove izložbe nije se angažirao samo Muzej nego i Turistička zajednica Flandrije kroz svoj program *Flemish Masters*.⁵³ Upravo zajedničkim promišljanjem publike, te kombiniranjem znanja i vještina koje imaju, mogli su realizirati opsežniju kampanju u koju su zatim uključili i vanjske suradnike.

Ovaj interdisciplinarni pristup pokazuje koliko je važna suradnja u kreiranju kvalitetnih digitalnih sadržaja u kulturi. Nije dovoljno napraviti samo objavu na društvenoj mreži. Potrebno je osmisлити priču koja će zainteresirati posjetitelje te ih potaknuti da se upoznaju s njenim nastavkom pri posjetu muzeju.

Kreiranje digitalnih sadržaja stvaranje je korisničkog iskustva muzejskih posjetitelja. Jedna sličica na Facebooku koja prikazuje kasno-srednjovjekovni portret gentskog trgovca sama po sebi predstavlja tek djelić priče. No, kada se ona poveže s nizom od nekoliko drugih portreta podijeljenih u Instagram pričama (*story*), koji svjedoče o revoluciji u njihovu slikanju započetoj od Jana van Eycka, a zatim s detaljnim vodstvom izložbom putem teksta na mrežnoj stranici, te kao zaključno poglavlje pripovijedanja (*storytelling*), videom o ostavštini umjetnika u gradu u kojem je izložba organizirana, dobiva se potpuno drugačije iskustvo u shvaćanju rada ovog slikara. Tek osmišljavanjem cjelokupne digitalne priče, kreirali smo sadržaj koji će publiku upoznati s građom Muzeja te je potaknuti da ju još bolje doživi kroz posjet samoj kulturnoj instituciji.

Zaključak

Suradnjom između muzeja i digitalnih platformi, koje imaju više iskustva u kreiranju virtualnih sadržaja, bilo je mnogo jednostavnije brzo reagirati na novonastalu situaciju, stvoriti zanimljiv i kvalitetan edukativni sadržaj, a također zadržati stare, te privući neke nove potencijalne posjetitelje u muzeje.

Iako niti jedno digitalno iskustvo ne može u potpunosti zamijeniti stvaran posjet muzeju, ovi digitalni sadržaji svakako bi nam trebali postati „novo normalno“ pri pripremi posjetitelja za posjet muzeju ili kao produžetak i nastavak muzejskog iskustva nakon posjeta.

⁵³ Culture Tourist je pozvan na ovaj projekt upravo od strane Turističke zajednice Flandrije.

Summary

The COVID-19 pandemic led to a few months long closing of numerous museums and cultural institutions. However, it also brought a small revolution in digital exhibitions and museum presentation. In between March and July 2020, Culture Tourist collaborated with some European museums to help them create educational digital content for their visitors to enjoy from the safety of their homes. This article will present content created on the Culture Tourist website about the exhibition 'Van Eyck. An Optical Revolution' organized at MSK in Ghent.

Izvori

<https://www.flemishmasters.com/en/events/stay-at-home-museum>
(13.05.2021.)

<https://www.mskgent.be/en/exhibitions/van-eyck> (13.05.2021.)

<https://culturetourist.com/museums/museum-reviews/virtual-museum-visits-day-4-jan-van-eyck-at-msk-in-ghent/> (13.05.2021.)

Zaključci 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem

- Pokazalo se da je većina kolega muzejskih pedagoga za vrijeme potpunog zatvaranja (*lockdowna*) u proljeće 2020. svoju edukativnu i izlagačku muzejsku djelatnost prebacila u virtualni svijet te pojačanu komunikaciju obavljala *online* putem – najčešće preko muzejskih mrežnih stranica i društvenih mreža.
- Na 11. skupu predstavljeni su neki od programa i izazova te problema kolega s područja muzejske pedagogije, koji su nastali temeljem nove situacije uzrokovane mjerama suzbijanja širenja pandemije COVID-19, te posljedicama razornog potresa u Zagrebu.
- Brojni prisutni kolege su izjavili zabrinutost razvojem situacije i postavili vrijedna pitanja vezana uz suvremene probleme struke, poput pitanja možemo li i želimo li sve naše edukativne programe obavljati s publikom u *online* obliku; imamo li mogućnosti rada s publikom uživo, i koje su; kako spriječiti eventualnu krađu i/ili zlorabitu intelektualnog vlasništva te objavljenih muzejskih sadržaja i programa *online*; gdje su granice za objavu podataka o posjetiteljima, sudionicima *online* radionica i sličnih programa; trebaju li se koristiti posebne pravne mjere, i koje te na koji način, sa svrhom da bi se zaštitila muzejska prava.
- Postavljena su valjana pitanja o *online* (nama „nevidljivoj“) publici, njenim potrebama i pravilima objave programa i podataka na društvenim mrežama; našoj (ne)spremnosti i (ne)dovoljnoj educiranosti te ekipiranosti unutar muzejskih ustanova da odgovorimo na izazove novoga vremena – što sve moramo znati raditi i koliko je to realno za ostvariti i očekivati.

- Postavljena su i pitanja obnove i ponovne uspostave normalnoga rada s posjetiteljima te na koji način možemo organizirati edukativne muzejske programe s publikom uživo, na način da bi se zadovoljile epidemiološke mjere na snazi, te mjesto održavanja edukativnih programa zagrebačkih muzeja koji su do daljnjega zatvoreni za javnost kao posljedica potresa.
- Budući da je bilo vrlo izvjesno daljnje pogoršavanje epidemiološke situacije, i najavljene nove mjere za sprečavanje širenja pandemije u jesen-zimu 2020., zaključeno je da je vrlo izgledno kako će muzeji na neko vrijeme morati nastaviti svoj rad s publikom u velikom broju slučajeva upravo u *online* obliku s ciljem da učimo od eventualnih pogreški koje smo kao pojedinci ili ustanove učinili te da ih ne ponavljamo i da se svi zajedno bolje pripremimo za nastavak novog normalnog razdoblja.
- Također, zaključeno je da je potrebna jača suradnja između muzejskih djelatnika i muzejskih pedagoga, te da će se pojačati međumuzejska suradnja, gdje je moguće, radi jače vidljivosti i mogućnosti djelovanja pojedinih muzeja u lokalnoj zajednici.
- Izražene su zabrinutosti i za sigurnost i ekonomsku održivost financiranja ustanova u kulturi te je ponovno naglašeno kako je važna vidljivost naše prisutnosti i javnog djelovanja, dodatno otežane ekonomskim problemima koji utječu na brojne programe, a neizvjesnost zahvaća sve segmente rada u muzeju.
- Vidljiv je i već osjetan utjecaj zabrane zapošljavanja novih muzejskih stručnjaka, čak i u slučajevima odlaska u mirovinu starijih kolega, odnosno nedostatka dovoljnog broja stručnog osoblja, što dodatno pogoršava i otežava uvjete rada u našim ustanovama.
- Naglašeno je kako je nužna prilagodba muzejske pedagogije novim vremenima te su prikazani dosadašnji programi i odgovori kolega na novonastalo stanje i dan uvid u njihove eventualne pogreške, kao dragocjeni putokaz djelovanja u novo normalno doba.
- Predstavljene su i brojne kreativne igre koje su muzejski pedagozi predstavili publici u virtualnom i stvarnom okruženju tijekom 2020. godine te time dodatno pokazali i ukazali na važnost muzeja kao ustanova koje oplemenjuju i potpomažu razvoj društva te lokalne sredine, odnosno život i razvoj posjetitelja svih dobrih skupina.

- U okviru muzejskih pedagoških programa trebale bi se i nadalje koristiti mogućnosti multimedije i novih tehnologija u svrhu prezentacije, komunikacije i interpretacije baštine, ali pritom ne bi trebalo odbacivati ili zanemarivati uporabu klasičnih metoda ručnog rada kad god za to postoje mogućnosti i uvjeti. One su, osim razvoja mašte i kreativnosti, važne i zbog prakticiranja motoričkih vještina, za koje je još jednom primijećeno da kod djece sve više degradiraju.
- Na organiziranoj radionici za sudionike Skupa predstavljene su realne mogućnosti i interaktivni digitalni alati za provedbu i organizaciju *online* muzejskih programa, što su brojni sudionici pronašli korisnim za korištenje u praksi.
- U zaključku treba ponoviti pitanja: kako želimo da izgleda sutra i što ćemo poduzeti da to ostvarimo. U tom smislu, treba nastaviti njegovati i poticati suradnju i periodična okupljanja muzejskih pedagoga i svih ostalih kolegica i kolega angažiranih na području muzejske pedagogije kroz skupove i ostale oblike edukacije u svrhu povezivanja, umrežavanja, stručnog usmjeravanja i daljnjeg razvoja muzejske pedagogije pomicanjem granica te kreiranjem i ostvarenjem vizija struke, u skladu s potrebama vremena koje nam dolazi i koje je tu da barem na neko vrijeme ostane.

SLIKA 1.

Sudionici 11. skupa muzejskih pedagoga Hrvatske s međunarodnim sudjelovanjem, Šibenik, rujan 2020.

